

Benke László

Otthonkereső

Ez a könyv
ÚJVÁRFALVA ÖNKORMÁNYZATA: Kis Péter Pálné polgármester,
SOMOGYSÁRD ÖNKORMÁNYZATA: Csikós Nagy Márton polgármester,
SOMOGY MEGYE KÖZGYŰLÉSE: Gelencsér Attila elnök,
PESTSZENTLŐRINC-PESTSZENTIMRE ÖNKORMÁNYZATA:
Dr. Mester László polgármestere

és a

támogatásával készült

© Benke László

Szerkesztette
Koditek Bernadett

Ezt a könyvet
a *Hét krajcár* születésének századik évfordulóján adtuk ki
A borítótér

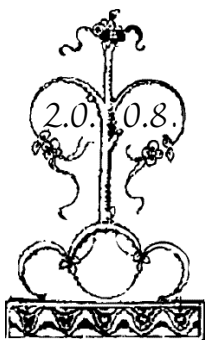
Falus Elek rajzának felhasználásával
Erőss Zsolt és Benke Attila munkája

ISBN 978-963-9596-27-6

Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2008
Felelős kiadó a Hét Krajcár igazgatója
Tördelte: Benke Attila
Készült a Séd nyomdában, Szekszárdon
Felelős vezető Katona Szilvia

Benke László

Otthonkereső

Hét Krajcár Kiadó

*Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőházám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa.
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el.*

RADNÓTI MIKLÓS

*Tarkítanak engem rogyasztó sebek,
mégis vonulok, mert – hazát keresek.*

CSANÁDI IMRE

HAZAFELÉ

A hazafelé robogó vonaton egyre jobban félt az elfogadhatatlantól. Attól, hogy egyszer csak nem lesz kihez hazamennie, holtan találja a szép nagy házban beteg és idős édesanyját.

Magyar János 1958-ban hagyta el a szüleit, s ki tudja, hányadszor teszi meg az utat Pestről Vrácsikig. Közben elfogy az idő, az út és az élet.

Elfogy az erény is?

– Vrácsikig?... – sóhajtott maga elé. – Van is Vrácsik... Van is szülőhely e földön! Jó volna, ha volna! Sárd, az van. Ha így megy, Sárd felfalja Vrácsikot, ahogy valamikor a környező falvak felfalták Fehértót, Felsőkakot, Galabárdot, Lencsent, Koroknyát.

Szülei, nagyszülei, dédszülei itt laktak, halásztak és vadásztak, a Somssich uraság földjén cselédkedtek, később a saját földjükön gazdálkodtak. Sok település megszűnt a földterületek államosításakor és azt követően. Felszámolták őket. A Vrácsikhoz tartozó Koroknyán több dolgos gazdát minősítettek kulákká a Rákosi-rendszerben. A kilométer hosszú sor házainak többsége a háború előtt még jobb időket látott. A kulákküldözésekkel megalázott és kifosztott emberek mihelyt egy kicsit szabadulhattak, az ötvenes-hatvanas években elmenekültek a városba, sorsukra hagyták földjüket, házuakat. Fokozatosan az egész utcasor kiürült. A hetvenes években itt még tomboltak, öklüket rázták az összeomlott házak romjain a rózsák. Némán vádolták pusztítóikat. A régi szép kerteken, tiszta udvarokon a halál ütött tanyát. Gazok, elvadult bokrok, tüskés szederindák, csenevész fák tenyésznek köröskörül. Elhagyatottság párállik erdőn és mezőn, süppedős berekben. Kicsit távolabb, a Malomárokpart gólyahírtől aranyló réjtén nem álldogál gólya. Elment a madár, a közeli temetőbe is elmentek sokan. Az ötvenes évek végén hétszázan laktak a faluban, harminc év múlva a háromszáz lélek többsége

cigány. A magyar családokban legfeljebb egy-két gyerek van, ha van, amazoknál három, négy, öt is akad. Nem emelkedett, inkább süllyedt itt a nép. Lehúzzák egymást a dologtalanságban és műveletlenségben tartott, szegénységben fuldokló emberek. Mindig sovány volt a kereset, a kenyér, de élt a népben a becsület és a munkaszereget. Apák és anyák azt adták tovább, amijük volt. Azt, hogy a munka szent. Nem a tulajdon és nem is a pénz, csak a teremtető munka. De már a hó sem olyan fehér, mint amilyen volt. A titokzatos zaboskereti erdők fenyveseit nem zúgatják gyantás szelek, az akácok kinek is bontanák ki mézédese fürtjeiket. És beljebb, a tölösben, ahol az olvadó hó nyomában a természet sok szép hóvirág-szőnyeget teregetett szét, a koronás tölgyesek alatt hiába fordul aranyba az idő, nem boronganak ezüstös arcú, magányos gombászok, nem csivitelnek gyerekek tarka és vidám csapatokban. Jaj a magyaroknak, hogy Szentkirály és Dolca valamikor művelt mezői gazosan szégyenkeznek; elhúzódtak az úttól, nem mondanak jót a gyomok e faluról, munkátlanságra ítélt maradékairól, akiknek talán emlékeiben sem élnek az erejükön felül szorgoskodó régiek. A falu népe mintha elbujdosott volna tehetetlen bánatában: kint az utcán és bent az udvarokban nem látni sehol senkit. Fényes nap süt az égen, mégis alusznak? Az erdészház régi szép épülete megrogyva, fala bedőlve gazda után sóhaj. Kietlenség és szomorúság honol még az ötvenes években is gondozott fákkal, bokrokkal és virágokkal benépesített udvaron, kihalt a sok-sok barátkozás, gyermekkori játék színtere.

Úgy ment el a szülőháza előtt, oldalogva, mint a bűnös; zavarodottan félve a lebukástól. Csak a szeme sarkából figyelt az ő megszépült házukra. De mit is mondhatna az idegennek, aki az ő kiskonyhájukban és szobájukban lakik? És mit mondhatna a falu népének, a magukra hagyott embereknek? Azoknak, akikkel valamikor minden szombaton együtt készült az ünnepre, söpörte házuk előtt az utcát. Azt, hogy bocsássonak meg neki, amiért eltűnt szülőfaluja porából? Azért is ő a bűnös, mert a falu népe is eltűnt, eloszlott, fölszállt, mint a por? Azt mondaná, bocsássonak meg az árulónak, a jött-ment embernek?

Elérzékenyült a belső hangoktól.

– Hányszor kell még elindulni hazafelé? Lesz-e még haza, lesz-e anya? Lehet-e otthon valahol máshol? Mivé leszünk? Hová menekülhetnénk? Barlangba bújjunk, mint az üldözött? Bele kell törődni, hogy amit keresünk, megtaláljuk majd a temetőben?

Mióta elment, mindig azt kereste: az otthont. Akár édes, akár keserű volt az az otthon. Később, kicsit megokosodva, beérte volna a világban már az otthonossággal, valamilyen igaz szerelem és igaz barátság megtalálásával.

Télen, mikor békésen hullt a hó, s meghalt költő barátja valamiért visszautasíthatatlan kabátjában utazott haza, ugyanazt kereste. Nem tudta, hogy mit fog mondani annak, aki megkérdezi tőle: mit keres rajtad a költő kabátja? Hogy merted magadra venni? Mi gondolsz, ki vagy te?

Csak akkor kezdett oldódni a szorongása, amikor többé-kevésbé megtalálta, vagy talán csak megtalálni vélte a helyes választ.

Ekkor így felelt:

– Nem illet engem költői tisztesség, bár költő akartam lenni. A költő kabátja mégis megillet, mert hűséges maradtam és maradok hozzá mindaddig, amíg le nem szakad rólam e kabát. Sőt azon is túl. Nem rajta, még csak nem is rajtam múlt, hanem talán az Istenen, aki nem adott nekem elég tehetséget ahhoz, hogy költő legyek. Lettem tehát, aki vagyok. Előbb paraszt, aztán munkás, míg nem e romlott világ haszonélvezői munkanélkülivé tettek. Olyan emberré, aki a költő barátságát ugyanúgy megőrzi haláláig, ahogy gyermek őrzi az elveszett otthon melegét.

Újabban egyenesen a kaposvári kórházba vitt az útja. Rettegett, mert apjáért is oda kellett mennie. Aztán vihetne neki az ünneplő ruháját, melyben eltemették. Retteg saját érzéseitől is. Olykor azt kívánja, vége lehetne már ennek is, bár be sem meri vallani, hogy minek is lehetne vége. Nem tudja, hogyan is tudhatná, hogy az ő kicsi, meggörcbült, törékeny, harminchét kilóra lefogyott, súlyos gyomorbeteg és csontritkulástól szenvedő édesanyján hányadik műtétet hajtották végre az ötvenes évek közepe óta. Már a hatvanas

évek elején leszázalékolták. Hol a kezét, hol a lábát törte, most meg – eltörött a dereka? Ha ez igaz, hogyan viszi haza a kórházból?

A cserfes Ibolyka mondta neki telefonon:

– Múltkor, amint visszautaztál Pestre, anyád betöltötte utánad a krumplit. Amit te végeztél el, az nem volt jó. Azt mondta anyád, az nem munka. Aztán fölment a padlásra, hozott le egy fél vödör búzát és kukoricát a tyúkoknak. Kérdeztem tőle: Miért ment föl, miért nem szólt neked? Vagy miért nem szólt nekünk? Mi mindig segítünk. Talán akkor roppant össze a gerince – nem tudom. – Mért nem szóltam, mért nem szóltam! – zsörtölődött anyád. – Mindig mindent mindenkinek mondani kell?!

A vonatablak tükrében most figyelmesebben nézegette nyúzott ábrázatát.

– Öregszem – állapította meg. Közelebb jutott már a hatvanhoz, mint az ötvenhez. Itt-ott fehéredik a haja, deresedik a borostája.

Gyötörte a lelkiismeret, hogy a legdrágábbon, akitől az életét kapta, nem tud segíteni.

De hát az mégis lehetetlen dolog, hogy az ember úgy nézzen magára, mint felesleges lomra. Olyan nincs, hogy valaki semmire sem jó, senkinek sem kell. Nem kell ennek a nőnek sem meg annak sem, nem kell köszörűsnek, se ilyen munkásnak, se olyannak, sem a kapitalistáknak, sem a szocialistáknak.

– Egykutyák – dörmögte fennhangon, s elégedetlenkedve állapította meg, hogy nem illik ő e korhoz, és a kor sem illik hozzá. – De hát mi illik egy munkanélkülihez? – Nézegette csámpás lábbelijét. – Ez a félretaposott cipő? Ez pont olyan, amilyen én vagyok. – Mária édesanyám! – motyorászta maga elé, s megállapította, hogy ösztönösen már megint ráérezett a hangsúlyra, mellyel anyja szokott fohászkodni Máriához, Magyarország védőszentjéhez.

Látta anyja falevél-arcát s rajta a könyörtelen idő vonásait. Ahogy hazafelé közeledett vele a vonat, alig jutott el hozzá a mellette levő vágányon álldogáló szerelvény vagonjainak a felirata: IFOR, IFOR, IFOR... Ez a birodalom is átment rajtunk... Szerbiába...?

A csattogó kerekerek zajában két szóval játszadozott: anyám, házám, anyám, házám... Eltörött a dereka?

Lehetetlen.

Ijesztgetik csak.

A rokonok és a szomszédok is azt akarják, hogy vagy ő, vagy a bátyja költözzön haza, ne hagyják egyedül évtizedek óta beteg anyjukat. Folyton azt mondogatja, nem bírja tovább, jobb lenne a temetőben, meg azt, hogy elmegy otthonba. Mi fáj jobban az embernek: az élet vagy a halál?

Az élet.

Anyja már meglátogatta a hetesi, a kaposvári, a somogyfaiszi, a patalomi idősek otthonát, közelebből szemügyre vett egy pécsi szociális otthont is. Látni akarta, hogyan élnek az öregek, akik „nem kellene senkinek”, „elmehetnek a háztól”, „útjában vannak mindenkinek”, „csak hagyják már itt az örökséget”.

Abban az messzi idegenben, szokta mondani, hogy részvétet keltsen maga iránt, az öregek mégis menedékhez jutnak. Átmene tileg felcsillan egy kis remény, talán rátalálnak valakire, nem maradnak egyedül. Nem úgy, mint saját házukban, ahol már egy levest is nehéz megfőzni. Olykor nemcsak maga elé mondta, hangosabb szóval is kimondta:

– Gyűlölöm a fájdalmat. Gyűlölöm, hogy fájdalmamban már kiesik kezemből a kanál.

Panaszkodik, hogy újra meg újra meg kell szégyenülni, folyton mások segítségére szorul az idős, magatehetetlen ember. Az otthonban majd lesz kihez szólni, lesz, aki meghallgatja, akinek elmondhat minden bajt és bánatot. Ott állandó orvosi felügyelet is van, nem kell gyógyszerért talpalni, a nővérek aranyosak, kedvesek, jó pénzért mindenki elé odateszik az ételt. Az időseknek van jó fekhelyük, bevihetik a családi képeket, még a tévét is, mindent, ami az embert a saját otthonára emlékezteti. Sokkal kisebb a hely, az igaz, abban a szép kis otthonban két ágy között csak fél méternyi jut egyiknek is, másiknak is, de végeredményben az is elég: ne keljenek fel egyszerre az ágyszomszédok. Aki járni tud, kiülhet beszélgetni a

nappaliba, kimehet a kertbe, napfényt is kaphat, amennyi kell neki. Pénz nincs, szögezte le. De hát minek is pénz az öregeknek! Csak ne kellene az otthonért odaadni több milliót! Olyan is van, hogy elkéri a fél ház árát, vagy még többet, az egészséget, de olyan is előfordul, hogy havi huszonnyolcezer egy bűdös elfekvő ára. A pécsi otthonban nem kellene egyedül lennie, a nagyobbik fia minden hétvégén meglátogathatná. Itt meg hiába várja... Nem jön egyik sem, nem jönnek havonta sem.

Haza? Igen, haza. Haza kellene menni. Gondját viselni anyjának. Feleség nélkül? Hogyan?

János nem akart válni először, nem akart válni másodszor. Mégis válni kellett, mert ők válni akartak. Érthetetlen, mit akarnak a nők. Kifordultak természetes mivoltukból. Önzésre nevelődtek, önzésre nevelik a fiaikat – merő sajnálatból, majomszeretetből. Mindent akarnak, mindent. Gyereket is, de nem tudják felnevelni őket tisztességesen. Egyedül hogyan is tudnák?

Elhagyni mindent, elhagyni a csalódások színterét, kifutni a világból, visszatérni. Vissza gyerekkora földjére, s mindent újra kezdeni!

Az egész életet? Lehetetlen. Ott miből éljen?

És Pesten miből él?

Már közel egy éve megalázó segélyekből tengődik. A faluban majdnem mindenki munkanélküli és idős. Míg élt a kert, apja és anyja fiatalabb volt, epret is termeltek a háztájiban, de a bevétel nyugdíj-kiegészítésnek is kevés volt. Talán csak cukorra, sóra volt elég. Akinak nincs befektethető pénze, s nyugdíja is csak annyi, hogy kenyér jusson az asztalra, az nem számíthat ettől az élettől semmilyen csodára. Anyjáék egész életükben dolgoztak, ahogy mondani szokták: szakadásig. S mit értek el? Felneveltek két gyereket, egyiket taníttatták, nem ittak, nem vitték túlzásba az evést sem, takarékosan éltek, házat építettek, időben összegyűjtötték a sírjukra valót is. Apjának már betonból van a szemfedője, nevét fekete műmárványba vésték. Hogy meg ne szólhassa őket a falu, hogy könnyen rendben lehessen tartani a sírt. Ha esik az eső, gyorsan

megnő a gaz. De száz, kétszáz kilométer távolságból egyikük sem ugorhat azonnal haza.

Apja halála óta rendszerint külön járnak haza. Hol ő, hol a bátyja megy, hogy a legsürgősebb dolgokat elvégezzék a ház körül és a kertben is. S aztán rohannak vissza.

Fáj nekik, hogy az élet neheze így is, úgy is anyjukra marad.

Próbálják enyhíteni a fájalmát? Gondolatban. Többre alig telik.

Mióta készülődik, hogy majd megkeményedik. Elinduláskor ismét úgy döntött, nem rohan tovább. Nem siet vissza Budapestre. Szabaddá tették a körülmények: kiadták a munkakönyvét. Hová, minek siessen? Nem várja haza a felesége; elment. Azt mondta, elege van, el akar válni. És elvált. Azt hitte, úgy jobb lesz, könnyebb lesz az élete. Mindig a nők, majdnem mindig ők a kezdeményezők. Most aztán szabad! Mióta kitört az Európai Unió, Terike egy hungaricum, a magyarok szimbóluma! Bécsben cselédkedik, ápolgat egy idegen öreget, jó pénzért, az meglehet. Jobb neki Bécsben cselédként, mint itthon, faluvégi háztulajdonosként, ahol idős édesanyját és beteg, munkanélküli fiát ápolhatja. De éppen őértük meg a házáért cselédkedik. Ki akarja fizetni a tulajdonosokat, a négy örököst. Azt akarja, hogy nevére kerüljön a ház, hogy neki is legyen valamije. Hite szerint, ha lett volna valamije, nem alázták volna meg annyiszor az életben.

A gyerekek, merengett János, úgy-ahogy felnőttek. Élik a saját életüket. Talán a barátai tartanák vissza a fővárosban? Meghaltak azok is majdnem mind. Akad ugyan erre-arra még egy-két jó barátja, de ők is meglesznek nélküle. És meglesz nélkülük ő is.

Érdekes, tűnődött el, több mint harminc év alatt a műhelyben nem lett igazi testi-lelki jó barátja egyetlen egy sem. De miért nem? Az üzem nem az a hely, ahol az élet szeretni, megérteni és segíteni tanítja az embereket? Hát nem az. Nem voltak jók egymáshoz. Mindennapi megosztottságukban sosem voltak feltétlenül igazak, nem álltak ki egymásért, ki-ki inkább csak magáért harcolt, sündörgött, törleszkedett, csaholt és dolgozott. Nem alakulhatott ki mélyebb baráti közösség. Brigád, az volt. Brigádnapló is volt, so-

káig. Abba mindenfélét illett összehordani. Aztán valahogy kiforrt magát, hogy az ember mégsem szeret folyton hazudozni. Azt meg végképp nem szereti, ha a nagyon szükséges hazugságnál sokan hazudnak még nagyobbbat és annál is nagyobbbat. Műszak végére elfáradtak, gyakran torkukig ért a csendes undor, siettek haza a családjukhoz. Azt sem vallották be talán önmaguknak sem, hogy félnek valamitől. Mitől féltek? A főnöktől? Attól, hogy nem kapnak béremelést? Egymástól féltek? Vagy önmaguktól? A lelkiismeretüktől? Az igazmondás eredendő kényszerét nem volt könnyű hátterbe szorítani, de a többnyire alvó lelkiismeret előtt mégis könnyebb elhallgatni az igazat, mint fáradozva keresni az igazságot. Félték. Hozzászoktak a mindennapi félelemhez. Valóban szerették volna tudni, hogy mi az igazság? Talán igen, bár ez sem egészen bizonyos. – Igazságot keresni belső tartás nélkül egyszerűen lehetetlen – mondogatta. – Hogyan tehetett volna szert erkölcsi tartásra az a fiatal munkás, aki azt hallotta az idősebbektől: tartsd a szád, végezd a munkád, ne bíráld a főnököt, a szakszervezetet, a pártot. Erkölcsi tartás? Akit gyakran megaláznak, annak lassan és biztosan görbül a dereka, észre sem veszi, hogy púposodik. Titokban az ilyen még azt is tudni véli, hogy kényelmesebb vaknak és süketnek lenni. Csak nem szabad bevallani ezt sem és azt sem! Nem venni észre, mi történik körülöttünk, nem venni semmit észre! Nem kell mindenbe beleavatkozni! Nem lehet örökké barikádon állni! Nem tanultad meg, hogy időnként itt még akasztanak is? Aki már megütötte a bokáját, nem bolond újra megütni. Kell a pénz, a többi nem számít. Hogy a múltkor is aprópénzzel szúrták ki a szemed? A másik meg ötször, tízszer, százszor és ezerszer annyit kapott? Próbáld meg te is, kerekedj a másik fölé, majd meglátod, milyen jó érzés megalázni az alul levőket! Ha nem lenne alul senki, akkor kire kádálnának felülről, mit gondolsz?

Nem szerették egymást, nem becsülték megfelelően önmagukat sem. S mert nem becsülték magukat, nem tudták megbecsülni felebarátjukat.

– Eltörték a munkások gerincét, mint anyámét? – hökkent meg

saját szavaitól, s folytatta a tűnődést: – Vagy ez sem igaz? Semmi sem igaz? Mi maradt a gyárból? Üres műhely, sok-sok szegény és sok-sok kiüresedett lélek. Szinte észrevétlen jött a baj, terjedt a rák. Sunyin, majd gát lástalanul, mint a gyilkosok, ahogy a hétköznapi történelemben lenni szokott, előre megfontolt szándékkal százával, ezrével küldték kényszerszabadságra az embereket. Jöttek a hódítók, kellett nekik a piac, háborút vívtak érte. Újmódi háborút, de azt. És most nincs munka, nincs piac, nincs pénz. Csak szabadság van! Nincs szükség munkásokra, nincs termelés, nincs szükség magyarakra. Majd meglátod. Csak herékre van szükség? Meg szolgálkara. Szolganépre. A birodalomváltással ugyanazok vittek be az erdőbe, akiknek a történelemben folyton az a dolguk, hogy elárulják felebarátjukat, hogy mindig és minden jóságot, igazságot, szépséget, emberi vágyat eláruljanak. Csak legyenek mindig olyanok, akiket eladhatnak rabszolgának, akikkel új szolgáltatást teremthetnek és új hatalmat emelhetnek, az a dolguk, hogy osztozzanak, harácsoljanak és megosszanak, nehogy összefogjanak ellenük az emberek.

Hányszor figyelte magát gyanakodva, hogy ez már az, maga az örület. Ilyenkor megérintette a homlokát, mintha az érintéssel akart volna bizonyosságot szerezni arról, hogy valóban megőrült-e.

Hogy ellenállhattunk volna? – folytatta. – Hogy a régi és új aljasságokkal szemben foghattunk volna végre magunkkal valamihez? Közösség nélkül, bizalom és igazi vezetők nélkül? Hit és ész nélkül? Olyanok nélkül, akikben hinni lehet, hogy nem árulnak el bennünket, ahogy mindig? Valóban megszokhattuk, hogy jó süketnek és vaknak lenni. Jó süketen és vakon féltetni rongy életünket. Vesszen el a szemünk világa, rohadjunk el lábön, csak nehogy baj érjen! Úgy lesz jó, ha nem marad írmagunk sem. Elhittük a véres kezűeknek, a híg lelkeknek, a rohasztóknak, a gát lástalan újrablóknak, hogy az ember vére a legdrágább, nem is gondoltuk, hogy ők csak magukra gondolnak, csak magukat tartják embernek, szabadságra érettnak és méltónak, azért hamiskodnak a felelőtlenek. Nemigen tudtuk, hogyan kellene megcsinálni a függetlenséget, az önigazgatást, magunkra maradtunk, magunkat veszítve bambultunk

és bambulunk bele a sorsunkba, nehogy farkassá változzunk. Jobb talpnyalónak lenni! Kivert kutyának lenni. Szenvedni. Nehogy önállóan gondolkodni és cselekedni kelljen. Nehogy egy csepp vért kiontsunk! Hogy mi...? Mi szoktunk vért ontani? Nem. A mi vérünket szokta ontani a hatalom! Krisztus vérét. Azét, aki szelíden ellenáll a gonosznak. De ez a gonosz gonoszabb a gonosznál: nem vállalja gonoszságát! Nem vállalja, hogy gonosz! Nekem és neked marad hát a tehetetlen szégyen, a folyton mardosó, lassan, de biztosan ölő szégyen. Miattuk és magunk miatt. Az egész miatt.

De ki érti meg a tengert tökéletesen? Hogy mi történik vele és általa? Mi történik benne? Miért háborog, miért dönget partokat, morzsol köveket, kavicsokat, omlaszt jéghegyeket, s miért söpri el türelmesen vagy kegyetlen haraggal, ami útjába kerül, vagy miért hallgat, ki tudja, mióta, mozdulatlanul.

SZEGÉNYEK ORGONÁJA

Harmónium zendült valahol a mélyben. A dallamok úgy járták át a lelkét, ahogy ünnepeken régi iskolája belsejét. Ahol hétről hétre gyerekek tanultak, a tantermet minden ünnepen a falu felnőttei töltötték be. Fejkendőss asszonyok, levett kalappal férfiak és nők, kicsi gyerekek és leányok.

A máskor zsibongó teremben csend volt. Csend és áhítat. Az igazgató katedrájával éppen szemközt, a kétszárnyas ajtó mögött úgy helyezkedett el a kis kápolna oltára, mint egy szépen nyitható-csukható titok. Vasárnaponként, mikor az oltárajtó két magas szárnyát kitérték a kis falu misére gyülekező népe előtt, s a nép elfoglalta a gyerekek helyét a padokban, az oltárképről ugyanúgy mosolygott rájuk Szűz Mária, ahogy a karon ülő kis Jézusra.

Ha iskolaként működött a hely, kevesen ültek a kétszer négy pad-sorban. Négy éven keresztül a felsősök négy osztályának összesen alig tizenhat-húsz gyereke nézett fel tisztelettel az igazgató úrra. Ő a diákokkal szemben elhelyezett dobogón majdnem úgy trónolt, ahogy vele szemben, a terem zárt kápolnájának trónusán az Isten. De hétvégén, amikor Isten háza lett az iskola, s a falu dugig töltötte népével a padokat és az állóhelyeket, büszkeség áradt szét a gyereklelkekben. A tömegben mindegyik gyereknek ott volt az apja, anyja és a testvére is. Már akié nem esett el a háborúban. Az övé nem esett el, mert megszökött a frontról.

Apját ezerkilencszáz-negyvenkettő júniusában hívták be katonának s vezényelték a frontra, majd nem is sokára, negyvenhárom január 12-én Voronyezsnél az oroszok lehengerelték a magyarokat. Ő nem ment el a Donig, a Pripjáty-mocsaraktól visszafordult, megszökött. Az a fénykép fordította vissza a halálba vezető útról, amit anyja küldött el utána egy szabadságról visszatérő nadalosi bajtársával. A fénykép anyját ábrázolja, oldalán két fiával.

A somogyiak közül sokan meghaltak a Donnál. Nagyon nagy veszteség sújtotta a falut, Vrácsikot is, Jancsi iskolatársai közül sok gyereknek odaveszett az édesapja. Az ő apja folyton szökött. Megtá-
nította rá az életösztön, hogy mikor, hol és hogyan kell átöltözni. Azt szokta mondani, abbahagyatták velünk a ház építését, már álltak a fa-
lak, félig-meddig fenn volt a tető, amikor megjött a SAS-behívó. Nem nyugodott bele egy percre sem, hogy el kell menni, dehogy ju-
tott eszébe hősi halált halni Oroszország végtelen hómezején. Élni akart a családjáért, feleségéért, két fiáért, egy hold földjéért, felépítendő házáért. Itt akarta megtalálni hazáját, a Kárpátok alatt. El-
ment, mert menni kellett, de aztán úgy gondolta, mihelyt eljön a megfelelő alkalom, nem megy tovább.

Anyja még nyolcvanon túl is imakönyvében hordta apjának azt a kis barna igazolványképét, amit az észak-erdélyi bevonuláskor készí-
tettek róla. Jóvágású férfi volt abban a csúcsos katonasapkában, büszke homlokával, határozott tekintetével. Jól állt oldalán a tör, de el sem tudta képzelni, hogy ő azt ráemelje bárkire. Sokszor elmondta: mikor a kép készült, még akkor nem volt háború.

És ott volt apja Délvidéken is, Zomborban.

– A csetnikek egész éjjel olyan ösztüzet zúdítottak a kihalt utcák-
ra, hogy a parancsnokok nem engedték ki a sötétbe a járőröket. Más-
nap aztán házról házra járva átkutattuk a padlásokat, minden zugot át-
fésültünk. Találtunk olyan szerb öregasszonyt, aki szoknyája alatt rej-
tegette a géppisztolyát, lőtte a magyarokat. Láttam, hogy a zombori
templomtoronyból hogyan hullik le a pópa, fehéren, mint egy ga-
lamb. Egy magyar mesterlövész szedte le a csetniket. Majd a háború
után értettük meg, mire volt jó a remény. Hangosan mondtuk az is-
kolában minden reggel! *„Hiszek egy Istenben, Hiszek egy hazában, Hi-
szek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában”*.

Gyerekkorában Jancsi többször megpróbálta elképzelni apját a
Pripijáty-mocsaraknál, ahol letáborozott a magyar sereg, ő pedig egy
karám istállójában ápolta a lovakat. Esteledett, apja a családjára gon-
dolt. A petróleumlámpa halvány fényében nem először nézte meg
azt az orosz civilruhát, mely egy szögről lógott alá az istállóban. Ak-

kor egy gyors mozdulattal ledobta magáról a sajátját, s bedugta a szénába katonaruháját. Magára kapta a civilruhát, vállára vette a lapátot, amivel a lótrágyát szokta elszedni a lovak alól, s mikor az istálló ajtaja előtt vonultak szállásukra a munkaszolgálatos oroszok, akik magyar katonai kísérettel jártak dolgozni a karámba, kilépett az istálló ajtaján, beállt az orosz munkaszolgálatosok sorába, és kimasírozott velük a karám kapuján. Hónapokig bujkált tanyáról tanyára, melegegett orosz paraszt viskójában, hazavágyott a szárított tehénszarral fűtött kence mellől, nem felejtette el a sült krumpli otthonmeleg illatát. Útközben ráakadt egy orosz nőre, az a nő nagyon szerette volna megtartani magának, fronton elesett ura helyett. Apja kitért a menekülő németek elől is, messze elkerülte a frontvonalat. Gyakran azt evett, amit talált a mezőn: káposztát, krumplit, marharépát, vagy amit adtak neki azok, akik hol itt, hol ott befogadták. Azt gondolta, életben kell maradni, meg kell találnia magyar hazáját, ez nem az ő háborúja, ő nem ér rá háborúzni, folytatnia kell félbemaradt háza építését, éreznie kell családjá melegét, művelni a földet.

Szinte gyalog jött egész hazáig.

A visszavonuló magyar csapatokkal, saját hadtestével Gödöllő alatt találkozhatott volna, de ahogy a fővárost elkerülte, elkerülte saját hadtestét is. Kapott egy tanyán magyar civilruhát, aztán Somogynak vette az irányt. Vitte vállán a lapátot, úgy ment és ment hazafelé, mint aki folyton munkába megy. Fogadkozott, hogy befejezi az építkezést. Mikor megjött a SAS-behívó, 1942-ben csak a falak készülhettek el. Fönn voltak már a gerendák és a szarufák, nagyrészt a léceket is felszőgezték. Onnan, a tetőről kellett kimennie a frontra. Megfogadta, ha megfeszül a világ a háborúban, ő nem esik el akkor sem.

Lett nagy öröm, csodálkozás és megdöbbenés, amint betoppant apja házába. A saját házára csak futó pillantást vethetett: úgy maradt minden, ahogy hagyta. Alig ölelte magához a feleségét meg két kis gyereket, egy-kettőre híre ment a faluban, hogy megjött a Jóska. Hamarosan ájtott a szomszédból a kisbíró. Azt mondta, azt üzeni a törvénybíró, vagyis a Boros mérnök: – Na jól van, Jóska, most már láttad a családot, menj vissza a frontra, ha nem akarod, hogy fejbe lőjenek!

Volt öröm, aztán meg lett nagy félelem, sírás-rívás, fejtörés a háznál.

– Hogyan menjen vissza a frontra civilben? Honnan vegyen katonaruhát, mi lesz vele? Ha elkapják mint katonaszökevényt, azonnal fejbe lövik. De nem maradhat itthon sem, nem teheti ki halálos veszedelemnek sem a családját, sem a mérnököt. Ha valaki följelenti, a törvénybíró is komoly bajba keveredik.

Mint mindig, mikor baj volt a háznál, a nagybajuszú nagypapa úgy káromkodott, úgy szórta átkait mindenkire, mint a jégeső. Mokány kis magyar ember volt. Lemarháztá a fiát, hogy nincs egy csepp esze sem, elhagyta a katonaruháját, olyan csúnyán beszélt vele, mintha nem is a fia lett volna. Rácsapta az ajtót a családjára. De ahogy lenni szokott, ő akkor gondolkodott leggyorsabban, amikor nagyon mérges volt.

Egy óra múlva megjött egy katonaládával.

– Köszönd a mérnöknek! – mondta. – Öltözz, aztán pucolj a háztól! – S a ládából kidobálta fia elé a katonaruhát.

– Jól van, apám. Menjen csak, feküdjön le, aludjon! Én is lefekszem, nagyon fáradt vagyok. Hajnalban elmegyek, még sötétben elindulok a csapatom után. Fehérváron megtudom, hol lehetnek.

– Én is megyek – mondta anyja.

– A gazdája szakramentumát! Hova mennél? Te nem mész sehova, itthon maradsz! – intézkedett a nagypapa, s megint becsapta maga után a konyhaajtót.

Apja játszott egy kicsit a gyerekeivel; a nagyobbik hatéves, a kisebbik másfél éves volt. Hamar lefeküdt aludni ő is a szobában, anyja pedig a konyhában csirkepörköltet főzött, mákos patkót süített az útra. Telepakolta a karos kosarat, előkészített mindent, hogy pirkadatkor, amikor még nem jár a faluban senki, útra kelhessenek.

Apja vitte a katonaládát, benne a katonaruhát. Úgy gondolta, nem veszi fel, civilben biztonságosabb. Anyja pedig a karos kosarat vitte, megpakolva csirkepörkölttel és mákos patkóval.

– Mondd tovább, mama! – hallotta apja hangját. – Te jobban tudod...
Én már sokszor elmondtam.

– Na jól van, hát akkor mondom én – folytatta a történetet anyja.
– Az úgy volt, hogy negyvennégy novemberében – úgy emlékszem, november végén – pirkadatkor *közü akaratu*, gyalog vágtunk neki a Kiskorpádra vezető útnak. Vonattal mentünk Fehérvárra, feketézőkkel utaztunk a fülkében. A város közelében aztán megállt a vonat, bombázták az állomást, mi meg szétspricceltünk a kukoricásba, szaladt és bújt, ki merre tudott. Ahogy elzúgtak az orosz repülő, átlépegettünk a romokon, aztán megálltunk egy magas kaszárnya előtt. Messziről néztük az őrt a kapuban. Nézegetődtünk és gondolkodtunk kicsit. Leültünk a téren egy padra, nagyon éhesek voltunk, de nem ettünk, hanem megbeszéltük a haditervet. Én mentem oda az őrhöz, s megkérdeztem tőle:

– Mikor érkeznek Fehérvárra Gödöllő felől a magyar csapatok? – Azért kérdem – mondtam az őrnek –, mert hoztunk mákos patkót a testvéremnek! – Azt mondta az őr: nem tudja, ő nem tud semmit. De rámutatott a parancsnokság épületére. – Menjen be oda, a negyedik emeleten megmondják.

Visszamentem apjához, megmondtam neki, mit mondott az őr, aztán megbeszéltük a dolgot. Azt mondtam, te csak maradj itt, én bemegyek abba a nagy épületbe. Apja meg azt mondta, keresd meg az ajtót, amelyikre az van kiírva: GYEPÜ.

Bementem a nagy épületbe, mentem a negyedik emeleten végig egy hosszú-hosszú folyosón, aztán megtaláltam az ajtót; valóban az volt kiírva rá nagy piros betűkkel: GYEPÜ. Reszkettem a félelemtől, de azért bekopogtam. Kinyílt az ajtó, valaki kiszólt: egy kicsit várni kell! Az ajtó résnyire nyitva maradt, hát a résen át látom ám, hogy egy hatalmas asztal körül ilyen meg olyan magas rangú tisztek, a mellükön ilyen meg olyan kitüntetésekkel állodognak, egy nagyra kiterített térkép fölé hajolnak, beszélgetnek. Nem kellett sokáig állodogálnom az ajtóban. Hamarosan kiszóltak, bemehettem, aztán egy magas rangú tiszt megkérdezte, mi járatban vagyok. Mondom neki, de már sírtam is, mint a zápor, alig tudtam beszélni, hogy levelet

kaptam az uramtól, azt írta, holnap érkezik csapatával Gödöllő felől Fehérvárra... Én meg eljöttem ide Vrácsikról, hogy az urammal találkozhassak. Már másfél éve nem láttam, szeretnék vele találkozni, hoztam neki mákos patkót is. Apád meg ott volt kinn a padon.

Nahát erre az a nagy tiszt összezsapta a kezét, s azt mondta:

– Maga, asszonyom, eljött Somogyból, hogy találkozhasson az urával?! Ha csak egy szóra is, látni szeretné?

Nem tudott hová lenni a csodálkozástól az a nagy ember, a többiek meg bólogattak, hogy ez igen, kérlek alássan, ez ám az asszony, ilyen a hűséges magyar asszony! Aztán az a tiszt megint odahajolt a térkép fölé, s mintha ugyanakkor a többiek is odahajoltak volna, majd az a nagy ember azt mondta:

– Nyugodjon meg, asszonyom, még nem érkeztek meg a maga féljének a csapatai. De két nap múlva itt lesznek.

– Két nap múlva? – sírtam megint az izgalomtól és a félelemtől, a tiszt meg vigasztalni próbált, s azt mondta:

– De nem ide érkeznek a városba, hanem Seregélyesre. Ha már eljött Somogyból, abból a messzeségből, ha látni akarja az urát, menjen el a seregélyesi gyűjtőtáborba, ott megvárhatja.

– Megköszöntem a tiszt jószágát, megtörölgettem a szememet, aztán kimentem az épületből, ki a parkba ahhoz a padhoz, ahol apád várakozott. Mondom neki, hogy mit hallottam, hogy Seregélyesen van a gyűjtőtábor, s hogy még mit is mondott az a magas rangú tiszt a térkép fölött. Erre aztán gyorsan összepakoltuk a holmit. Apád nem tudott várni. Amíg benn voltam a parancsnokságon, kibontotta a kosárból a mákos patkót, evett egy kicsit, én meg nem ettem egy falatot sem, pedig már nagyon éhes voltam. Elindultunk Seregélyes felé a vasút mentén. Mentünk legalább hét vagy nyolc kilométert gyalog, majd aztán apád egy bokorban hamarosan átöltözött katonaruhába, a civilruhát eltettem a katonaládába. Mikor a seregélyesi vasútállomás felé közeledtünk, jött ám velünk szembe egy vonat. Hirtelen azt mondta apja:

– Menj vissza, anyja, próbáljuk megállítani a vonatot! Most már elboldogulok egyedül is.

Integettünk a mozdonyvezetőnek, az meg hála istennek úgy lelassított, hogy fel tudtam lépni a lépcsőre. De bizony azt már csak a vonaton vettem észre, hogy a karos kosár ott maradt nálam, benne a sok drága jó mákos patkóval. Kihajoltam az ablakon, úgy dobáltam ki apádnak a süteményt. Ő meg szedte az árokban, rakta a zsebeibe, és rögtön ette is.

Jótartású úriemberek utaztak a vonaton, hát persze, hogy odafigyeltek, mi történik itt, mit dobálok én ki az ablakon. Aztán ahogy elment velünk a vonat, én sírtam már megint, mint a zápor; nagyon elgyöngültem az idegességtől. Kérdezősködéseikre nyíltan megmondtam: férjemet kísértem ki a frontra, eljöttem vele Somogyból, most meg sietek haza a gyerekeimhez.

– Maga, asszonyom? – csodálkoztak és háborogtak az urak. – Eljött Somogyból? Kikísérte az urát a frontra? Hát milyen asszony maga?! Vegye tudomásul, maga halálba küldi a férjét! Ha néhány napig elbújtatta volna a padlásan, a pincében, vagy a kazalban, akárhol, akkor megmenekült volna a maga ura. Pár nap múlva ott lesznek az oroszok!

Akkor meg azért sírtam, mint a záporosó, hogy mit tettem, Istenem! Nem bocsátja meg ezt nekem soha senki sem. Hogy én küldöm halálba az uramat? Ne mondjanak ilyet az urak, ez nem igaz, én menteni akarom a férjemet! Azért tett mindent ezen a világon ő is, meg én is, hogy hazataláljon a családjához, a gyerekeihez.

Végigsírtam az utat, azt se tudom, hogyan vergődtem haza abból a messzeségből. Mire megjöttem, nagyapád házában már ott voltak az oroszok. Hát ahogy benyitok – Isten csodája! Ki áll velem szemben az ajtóban? Apád. Megint megszökött. Előbb hazaért, mint én. Te ott voltál a karján egy kis ingecskében, a bátyád meg mellette.

– Na jól van, anyja! Csak azt nem mondtad el, mert nem is tudod, hogy akkor jött haza a Bandi is, amikor én.

– Az is megszökött. Nagyapád lovát elvitték az oroszok Kaposba postáslónak. Gyuri bátyád is folyton szökött, mint apád, ő is azért maradt életben. Kaposban Gyuri az utcán meglátta és megismerte a lovat. Körülnézett, nem látja-e valaki, tölcsért csinált a kezéből, s

odaszólt neki: Bandi! Felkapta fejét a ló az ismerős hangra, kitepte magát az istrángból, aztán eressz neki! Vágtatott hazáig. Mariska nénéd éppen vizet húzott nagyapád udvarán a kerekcs kútnál, mikor a Bandi befordult a kapun.

Apja Kolozsvárról hozott ajándékának történetét Jancsi emlékezte úgy őrizte meg, mintha ő kapta volna a magyar motívumokkal díszített kis bekecsket. Büszke volt rá, hogy apja ott volt Észak-Erdély hazatérésénél – ott is ott volt, mindenütt ott volt. Pedig bátyja kapta a bekecsket, születése alkalmából. Jancsi nem élt akkor még gondolatban sem, de az erdélyi bekecsbe ő is belenőtt. Még a háború után is olyan büszkén viselte, mint valami különlegesen szép titkot. De csak ritka ünnepek alkalmával viselhette, például március 15-én, ahogy a magyarok legjobbjai viselik régi dicsőségük közös emlékezetét.

Gyakran fakasztott mosolyt a faluban, hogy az igazi kántor nem tud énekelni... Tudott viszont szépen játszani a harmóniumon. Apja nem játszott semmiféle hangszeren, de a kántor mellett zengő hangon énekelte, hogy:

*Isten, hazánkért térdeliünk elődbe,
Rút bűneinket jószággal földbe,
Szent magyaroknak tiszta lelkét nézzed,
Érdemét idézzed!...*

*István királynak szíve gazdagságát,
Szent Imre herceg kemény tisztaságát,
László királynak vitéz lovasságát:
Ó, ha csak ezt látnád!"*

¹ Részlet Montes Mibály verséből

Az ilyen népének Jancsi gyereklelke magasra szárnyalhatott.

Énekórákon az igazgató úr is gyakran megszólaltatta a harmóniumot. Úgy tűnt, nagyon érzékenyen, mély átéléssel játszik, s éneklis is a Szúlikót, Sztálin állítólag legkedvesebb dalát: Fájó szívem majd meghasad / nem találom sírhantodat, / űzött-hajtott bűm s bánatom, / felelj, hol vagy, szép Szúlikóm...

Azt suttogták a vrácsikiak:

– Van esze az igazgató úrnak!

– De hiszen be is kell fogni a Buta Jóska száját! Az még a tanítót is képes elvitetni!

A becenevét ez a Buta éppenséggel Sztálin után kapta.

– Ha másképp nem lehet győzni az ellenségen, legalább fejezzük ki mélységes megvetésünket – hangoztatták a faluban sokan.

Még az is igaz, hogy az igazgató úr tanítványai életük végéig nem felejtették el sem a Szúlikót, sem Sztálint, sem a tanítót, aki arra is megtanította diákjait, hogy micsoda különbség van világi és isteni hatalom között, s hogy mennyire helyén legyen az esze annak, akinek egyszerre két úr elé kell letérdelnie.

A harmónium az igazgató úr magántulajdona volt, s mielőtt államosíthatták és elzabrálhatták volna, leltárba vetette szeretett jószágát, és átvitette az iskolába. Így használhatták az ő legkedvesebb hangszerét iskolai énekórákon. Az is tetszett az úristennek, hogy a falusiak harmónium-kísérettel zengedeznek a misén. Az öregebbek szerint a második világháború előtt az igazgató ugyanezen iskola ugyanezen oltárocskája előtt sokkal szebben harmóniumozott meg énekelt is. Egyszer azért, mert fiatalabb volt, erősebb és merészebb, meg azért is, mert akkor még jobban hasonlított az édesapjára, az öreg Karbuczkyra, aki legalább két nemzedéket tanított meg írni, olvasni és számolni. Mások szerint viszont azért vesztette el hangját a fiatalabb igazgató, mert megijedt Sztálintól és a Buta Jóskától.

Az ötvenes években misén valóban nem énekelhetett és nem harmóniumozhatott az igazgató, hiába volt övé a harmónium, hiába lakott a szomszédban – csak egy vékony fal választotta el lakását az

iskolától –, s hiába volt akkor is egy az Isten. És mégsem volt hiábavaló az öreg és fiatalabb Karbuczky meg a vrácsiki nép összefogása, amikor úgy döntöttek: Ha nincs elég pénz külön iskolára és külön templomra, akkor olyat építünk, amilyet lehet.

Építettek is olyan jót, amilyen nincs még egy e világon. Épülhetett benne a magyar lélek erőssé, becsületessé, szabaddá.

Így történt, hogy e falu iskolájában-templomában a gyerekek már a XX. század elején hétről hétre úgy forgatták a padokat, hogy hol az Istenre, hol a tanító úrra lásson a nép. Évtizedek múlva is bólogatva mondogatták a faluban, hogy akiket az öreg Karbuczky tanított a húszas években, a *Betűország virágos kertje* című olvasókönyvből, meg akiket a fiatalabb Karbuczky hivatalos tankönyvet félretéve tanított az ötvenes években, azok rendületlenül hisznek Istenben és a hazában. De a vrácsiki ember is csak addig hihetett *rendületlenül*, amíg volt faluja, falujának népe, népének hazája és hazájában olyan értékes magyar kultúrája, amelybe megkapaszkodhatott, amelynek segítségével megmaradhatott. *Kapaszkodj meg ebbe a földbe erősen, magyarom, / Ha nem lebettél szálfa, legyél hát cserje, / vagy legyél csak gyom.*² A faluközösség anyagi és erkölcsi tartalékai – a trianoni és a második világháborús veszteségek ellenére – a földosztással még adtak éltető reményt az újrakezdéshez, s az ötvenhatvanas évek közepéig valahogy kitartott az életereő. Akkor még voltak a faluban olyan gyerekek, amilyen Magyar Jancsi volt. És volt a falunak népiskolája és köztisztviselői álló néptanítója. Volt hol, volt kitől és volt mit megtanulniuk a vrácsikiaknak is. Karbuczky László igazgató mellett 1956–57-ben is volt még két tanító: Karácsony Lenke és Landi Ilona. Ma nincs a falunak iskolája, nincs tanítója és nincs tanulója sem.

Ha úgy marad, ahogy van, ha nem lesz kit tanítani, akkor nem sokáig lesz falu sem, magyar sem.

² Részlet Veres Péter *Ha nem lebettél szálfa* című verséből

MUSKÁTLIS SZERELEM

Emlékezete fátyolán át most édesanyjára vetette a tekintetét. Ő is ott énekelt és imádkozott a többiek közt, barna ünnepi kendőjével a fején. Nemcsak anyját, Jancsit is majdnem minden misén meghatotta, hogy az ő ministránsuk hol lehajtott, hol fölemelt fejjel áll az oltár előtt. Ha letérdelt a pap, letérdeltek a ministránsok is; bátyja megmegrázta kezében az aranyárga csengőt. Mint az ünneplőbe öltözött, reménykedő léleké, olyan tiszta és sokszólamú volt a négyes csengettyű hangja. Asszonyok és emberek kitárt szívvel énekelték:

*Boldogasszony anyánk, régi nagy patrónánk,
nagy ínségben lévén, így szólít meg hazánk:
Magyarországról, romlott hazánkról,
ne feledkezzél el szegény magyarokról.¹*

Hová lett régi nagy patrónánk jó tartása, szépsége és fiatalsága! Micsoda terheket hordoz az ő görbe kis háta! Visszamerengett az emlékezetében őrzött képre, a fészülködőre, hosszú, fekete hajára, bővületbe ejtő mozdulataira. János akkor még csak Jancsika volt. Űlt a kis sámedlin a kiskonyhában, a petróleumlámpa fényében vagy árnyékában, s nézte a hálóingében kicsit félrehajló, önmaga szépségébe feledkező anyja mozdulatait. Gyönyörködött benne, hogy milyen szépen, lassan, hosszan húzza hajában lefelé a fésűt. Kettéválasztotta a frissen mosott zuhatagot, s oda se nézett gyorsan pergő ujjaira, ujjai között ficáncoló varkocsára. Elmerengve fonta, csak fonta a haját, alul megkötötte, s egy mozdulattal felcsavarta a fejére, csatokkal feltűzte királynői koronának.

¹ Régi magyar himnusz részlete

Nem született e földre olyan szép és jó királynő, amilyen az ő édesanyja volt.

Most meg nem jó ránézni. Olyan görbe, mint a teknő háta. Eltörött a dereka?

De hát mit csinálhatott? Söprűvel terelgette ólba a tyúkjait és el-esett az udvaron? – Ólba, ólba, ólba! Pi-pí, pi-pí, pi-pí! – hallotta anyja jól ismert hangját.

A baromfi folyton szétszaladt az udvaron, nem bírta összeretelni őket. Türelmét vesztve utánuk dobta söprűjét, s a lendület elrántotta.

A szomszéd szerint így történhetett.

Iszonyúan fájta a háta, a szomszédasszony hívta ki a mentőt, ott szedték össze az udvaron s vitték kórházba. A doktornő azt mondta neki: – Mamácskának hasra kellene feküdnie. – De nem tudott kiegyenesedni, nem tudták gipszágyba fektetni. Négykézlábra állították a műtőasztalon, s ahogy tudták, begipszelték a hátát.

Csontozatának méasztartalma megfogytakozott, teste törékennyé vált, dermesztően lesaványodott. Mindig rossz evő volt. Sokszor nem ment le a torkán a falat, sokszor felizgatta az élet. Nyelőcsővének egy részét a hatvanas évek elején műanyagcsővel pótolták. Negyven, közel ötven éve beteg, de még a nagy bajok sem tudták teljesen megzabolázni robbanékony természetét.

Mi lesz most vele és gyönyörű kertjével? Hátán viszi a házát, ölében a kertjét? Nézelődik virágai közt botra, söprű nyelére, kapanyélre támaszkodva, kétrét görnyedve dolgozik? Elsóhajtja magát egyedüllétében, s le-ledől pihenni egy-egy negyedórácskát a nyári konyha kemény ágyára.

– Te Mari, te Mari – mondogatja –, nem így élnél, ha lányod volna!

Azt el sem tudja képzelni, hogy az ő kertje ne legyen szépen megművelve. Olyan gyönyörű az most is, mint az álom, anyjára meg rossz ránézni. Idegesítő. A lelkiismeretnek rossz. Az is idegesítő, hogy akinek segítenie kellene rajta, talán az még nála is tehetlenebb.

Zavarában, ahogy megérkezik s meglátja anyját, máris szeretne elfutni vagy elsülyedni a szégyentől. Ökölrel verné az eget és a földet, lerántaná az egész nyomorult mennyországot úristenestől, kormányostul.

Ahelyett, hogy kivenné anyja kezéből a kapát.

– Add csak ide, anyám, majd én kapálok.

– Kapálsz, kapálsz... Most? És holnap ki kapál? Tudsz palántázni is? Bele tudod dugni két ujjadat a földbe úgy, ahogy a palánta gyökerének kell? Mennyi eredne meg utánad? És még meg is fájdulna a derekad!

Nem engedte meg, hogy kiültesd a paprika- és paradicsompalántákat, hogy elvesd a mákot. Alighogy lehajoltál, valóban megfájdult a derekad. El tudtad ültetni a dinnyét? Jó lett volna...

A múlt télen országos hóhullásban utazott haza. Kis kitérővel akkor is a kórházba ment érte; a rehabilire – ahogy anyja szokta mondani.

A hófehérben ragyogó falu utcáján egymásba kapaszkodva lépettek hazáig; titokban egyik legkedvesebb költőjének verssorával nézett anyjára: *Már egy virágmag álma húzta irgalmasan a föld felé...*² Most meg az izzasztó és füledt kánikulában azon mereng, hogy anyjának apja iránt érzett szeretete hogyan maradhatott olyan tiszta, mint a hó. Vagy inkább piros, mint a nyíló muskátli.

Azon a télen sokat beszélgettek a jó meleg szobában. Új gázkonvektor sugározta a meleget. Gyakran megemlegették, hogy életükben másodszor teremtetek maguknak szép otthont: először apja falujában, Vrácsikon, közvetlenül a háború után, másodszor pedig anyja falujában, Sárdon, a hetvenes évek közepén, miután Budapestről, a fiuktól hazaköltöztek szülőföldjükre. Amint elkészült a sátortetős ház, s meghozták a konvektorokat is, apja pajkoskodó

² Tamási Lajos: *Virágmag*

hangsúllyal mondta: – Ne félj, anyja, többet nem dolgozunk! A hosszú téli estéken majd csak megszűnünk és beszélgetünk.

Még megvan apja ágya, de ő már a temetőben pihen. Egyszer sem melegekedhetett a sugárzó konvektornál.

Azon a télen egy kicsit mégis fölmelegekedhetett és megszélídülhetett a sokat szenvedett és zaklatott lélek. Anyja már akkor nyolcvanéves múlt, s végre mindent el akart mondani a fiának.

Nem sokkal azelőtt elmondta a fia szeretőjének, Juditnak is, s aztán alig két év múlva ugyanúgy elmondta Annának. Mikor melyiktől remélt segítséget, mikor melyiktől várt gondviselő szeretetet. Arról álmodozott, hogy ha az ő fia újra rátalál a párjára, akkor hazaköltözik vele, őt meg eltartják a házáért.

– Apád jobban tudna mesélni – sóhajtott anyja. Örült, mert érezte, hogy évtizedek múltával úgy figyel szavaira a gyereke, ahogy kicsi korában figyelt. Megértette, hogy a fia végre igazán szeretné megismerni anyját.

– Most nem kell sietnünk sehová. Megígérted, hogy elmondasz mindent. Hogyan ismerted meg apámat? Valóban megálmodtad?

– Tè ezt honnan tudod? – kérdezett vissza gyanakodva.

Nem akarta elárulni, hogy Judit mondott neki valamit anyja álmaról és apja muskátlijáról, közvetlenül azután, hogy meglátogatták őt a házában. De akkor nem figyelt oda komolyabban barátnője szavainak értelmére.

Most meg Anna jött el Budapestről, hogy megismerkedjen János anyjával. Hamar összeemelegedtek, asztalnál üldögélve beszélgettek.

Érdekes, állapította meg János, anyja milyen kíváncsi örömmel fürkészi Anna kislányos arcát, mosolygós szemét. Mintha már találkoztak volna valahol. Anyja szeme azt mondta:

– Édes lányom, áruld el végre, nem te vagy az én egyetlen lányom, akit elvesztettem? Nem akarja elhinni az én szívem, hogy megtaláltam gyönyörű magzatomat.

János úgy látta, hogy Anna szeme erre azt feleli:

– Lehet, hogy én lennék az, mama?

És akkor anyja leplezetlen szavakkal elmondta váratlan vendégének, amit a fia elől is eltitkolt.

– Lett volna valamikor egy lányom. De nem lett. Elment. Elvesztettem. – Szinte dadogott. – Krumpliföldön emelgettem nehéz zsákokat, s nem tudtam kihordani... Úgy képezem, az éppen olyan lett volna, édes lányom, amilyen maga. Hej, ha nekem lányom született volna! – törölgette könnyes szemeit. – Nem kellene akkor egyedül lennem.

– Ezt így még sosem mondtad...

– Nem mondtam, nem. Lett a bátyád, aztán nagyon szerettünk volna egy szép kislányt is. De csak fiaink lettek.

Eltűnődött anyja szavain.

– A papa milyen volt, mama? – kérdezte Anna. – Szerették egymást? Hogyan ismerkedtek meg?

– Apátokat – mondta olyan természetesen, mint aki máris menyének tekinti Annát – az esküvőnk előtt csak egyszer láttam. Álmodban. Szép ember volt, vidám, barna bőrrű, nevetős szemű, jóvágású férfi.

– Álmodban láttad? – csodálkozott a fia.

– Úgy bizony! Egyszer eljött hozzánk, láttuk egymást, de nem szóltunk egymáshoz egy szót sem. Így volt ez akkor faluhelyen. Aznap, amikor megálmodtam apátokat, elszaladtam a barátnőmhöz, és elmondtam neki, hogy apád ott üldögélt álmodban a szobánkban, érsámékkal beszélgetett. Tudja, Annám, mifelénk így mondják azt, hogy édesanyám, édesapám: érsám. Mindig sietni kellett, aztán csak röviden: érsám... Jóska ott ült a cserépkályha mellett, muskátli volt a kabátja gomblyukában.

János most eszmélt rá, hogy ez az a történet, amit anyja Jutkának is elmondott.

– Jaj, édesanyám! Ennyire egyedül vagy? Ennyire szeretnéd, ha feleségül vennék valakit, és ideköltöznénk hozzád? – sóhajtott magában János, s a tekintetével megsimogatta anyját. – Eszedbe sem jut, hogy ez vagy az mit akar, mit tehet, otthagyná-e Budapestet? Családját, munkáját, mindenét...

Nagyon is eszébe jutott. Gondolatban mindig minden körülményt részletesen megvizsgált. De mióta apja meghalt, igen-igen vágyakozott a fia után, lánya után...

– Megmondtam akkor az én barátnőmnek, Zsíros Mariskának – folytatta anyja –, hogy: te Mariska, képzeld, mit álmodtam! Eljött álomban a Jóska! Muskátli volt a gomblyukában. De csak menjek haza! Megmondom érsáméknak, nem megyek én ahhoz a gazdag legényhez, akit nekem szántak, én a Jóskáé leszek! De ha nem lehetek azé, akit megálmodtam magamnak, nem leszek én akkor senkié. Amikor aztán hazaértem Mariskától, és beléptem a szobába érsámékhoz, apád éppen úgy ült ott a cserépkályha mellett, muskátlival a gomblyukában, ahogy megálmodtam. Én meg úgy megdöb-bentem az örömtől, meg magamtól és az álomtól is, hogy nem tudtam szólni sem. Ezerkilencszázharmincötben tizenhét éves voltam. Szép, jótartású, egy kicsit büszke és álmodozó... Belekapaszkodtam a székek karfájába, csak álltam megigézve, s hol ide néztem, hol oda. Apád még beszélgetett kicsit érsámékkal, aztán vette a kalapját, a szemé sarkából rám pillantott, s hazament Vrácsikra. Amint elment, én azonnal elmondtam érsáméknak, hogy mit álmodtam az éjjel. Hogy álomban itt ült a Jóska, éppen úgy, ahogy most, muskátlival a gomblyukában. És nem megyek én a világ összes kincséért sem a gazdag Vancsura fiához, akit nekem kiszemeltek, legyen, aminek lennie kell, én a Jóskáé leszek. Érsámék sápítoztak egy kicsit, hogy így lányom, úgy lányom, jó sorod lenne Vancsuráéknál, de aztán hamar letettek az elképzelésükről. Apátok egy hét múlva újra eljött, de már akkor érsámmal jött meg érsanyámmal, a szüleivel. Megkérte érsáméktól a kezemet, s jegykendőt is adott. A következő héten gyűrűt is hozott. Ráhúzta az ujjamra, aztán egykettőre megtartottuk az esküvőt. Gyönyörű fehér menyasszonyi ruhám volt, fehér liliomsokrot kaptam. Apád elegáns fekete ruhában állt velem az oltár elé. Nagyon boldogok voltunk. Fiam, én a te apáddal ötvenkét évig éltem hűségben, boldog házasságban. Sok bajjal járt az élet, de az meg sem fordult a fejünkben, hogy elhagyjuk egymást. Együtt is maradtunk halálig. Ami nélküle hátravan, az már nekem nem igazi élet.

Anna ekkor elővette a táskájából fiai fényképét, átadta János anyjának, hogy nézze csak meg, milyen szép fiai vannak.

– Ez Tomi, a legkisebb, ez meg András, a legnagyobb. Ő már dolgozik, közben főiskolán tanul. Ez pedig Péter, a középső. Fenn a hegyen készült a kép, Börzsönyi házunk udvarán.

János megvalósíthatatlan álomnak tartotta anyja elgondolását, most mégis eszébe jutott nagycsaládos barátjának korábbi megjegyzése. Ő is meg anyja is ugyanazt mondja, egymástól függetlenül. Azért mondják, mert mindketten nagycsaládban nőttek fel. Hogy milyen jó és szép lehetne, ha a hat gyerek testvéri szeretetben, közös nagy családban élhetne. S mekkora öröm és megnyugvás lenne, ha anyjuk is velük élhetne.

– Eszmének szép és jó – merengett János.

– Mama, én is elmondok valamit – mondta Anna.

– Mondja csak, Annám.

– Az én anyám nagyon szép szőke cigányasszony volt.

Anna kívárt egy kicsit, figyelte szavainak hatását, de nem vett észre elutasítást. Így folytatta:

– Eladott engem az én anyám, már kicsi koromban, apám kívánsága szerint. Alig múltam akkor egyéves. Apámat Leónak hívták, magas, erős, barna, jóképű férfi volt. Dömösre, a Duna túlso partjára kerültem, nevelőszülőkhöz. Apám még a háború előtt fenn a zebegényi hegyoldalban épített magának hétvégi házat, s amikor úgy tartotta úri kedve, kiruccant oda Budapestről. A gyönyörűen berendezett házból és az udvarról fenségesen szép kilátás nyílik a Dunakanyarra. Apám a háború után gyógyszerkutató katonatisztként dolgozott a Honvéd kórházban, szerette a nőket, a porcelánokat és a komoly zenét. A maga módján anyámat is szerette, de a világ előtt nem vállalta azután sem, hogy anyám teherbe esett, majd engem világra hozott. Hatéves koromig voltam dömösi nevelőszüleimnél. Jó sorom volt, nem szenvedtem hiányt semmiben, a család befogadott, testvér voltam a testvérek között. Apám fizetett értem, s nem voltam útjában a boldogságuknak. Hatéves koromban akkor kerültem vissza anyámhoz, amikor anyámnak elege lett a boldog-

ságból, vagyis abból, amit apám kínált neki. Anyám munkát keresett és talált is Budapesten, abban a villamossági szaküzletben, melynek mostohaapám volt a vezetője. Megtetszett neki a szőke cigány nő, megismerkedtek, Dönci aztán jobb apám lett az igazi apámnál. A mostohám feleségül vette anyámat, engem pedig magukhoz vettek Dömösről zuglói lakásukba, onnan jártam általános iskolába, középiskolába, aztán orvosira.

– Cum laude... – mondta büszkén János. – Anna megmutatta a diplomáját – tette hozzá.

– Még egyetemre jártam, amikor férjhez mentem. Született három fiam, aztán el is váltunk hamarosan. Előbb anyám halt meg, azután apám is elment, rám hagyta nagy és szépen berendezett körüti lakását, amelybe apám halála után beköltöztem a fiaimmal. A zebegényi házat is én örököltem – mondta Anna.

– Hát ez igazán szép történet – felelt anyja. – Ha meghallgat, Annám, én is elmondom a mi családunk történetét. Mi heten voltunk testvérek. Ahogy mondani szokták: heten, mint a gersei ördögök. Csak azt ne kérdezze, hogy kik azok a gersei ördögök. Szépen éltünk. Mentünk a mezőre, dolgoztunk a földön és otthon a háznál. Mostunk, főztünk, varrtunk, elláttuk az állatokat, az idősebb testvérek vigyáztak a kisebbekre, a nagyobbak végezték el a munka nehezét. Esténként a vacsoránál együtt volt az egész család, érsám minden este mindenkit meghallgatott a napi munkáról, és szigorúan rendelkezett a következő napi dolgokról. Minden gyerek ismerte a saját feladatát. Megvacsoráztunk, aztán anyám a nagyobb lányokkal, Nanival és Bözsivel elmosogatott, rendbe tették a konyhát és a szobát, majd mindenki a nagymamára figyelt. Őt is Annának hívták. Sudár asszony volt. Bözsi néném ott ült az ágyunkon, nagyanyám balján, én meg a jobbján. Ott volt a szobában anyám, apám és a nagyapám, Horváth Márton. Ők a szoba közepén levő asztalnál ültek. A többiek ágyban fekvé hallgatták az esti imádságot. Akkor még velünk volt legidősebb testvérünk, Gábor bátyánk is. Belőle építésmérnök lett Pesten. A többiek mind megmaradtunk parasztnak, földművesnek. Fejtől-lábtól feküdtünk

az ágyon, úgy kényelmesebben elfért testvér a testvér mellett. Nanink már nagylány volt, neki önálló ágya volt a közös szobában, Gáborral András bátyám aludt, Ferkó bátyámmal Jóska, Bözsinknek meg nekem szintén közös ágyunk volt. Én voltam a legkisebb. Marinknak, Marinak, Mariskának szólítottak. Huszonnyolcban tízéves voltam. Nagyapám és nagyanyám velünk hált a közös szobában, anyám és apám fekhelye a konyhában volt. De vacsora után egy darabig anyám meg apám is ott maradt velünk, gyakran lámpaoltásig. Anna nagyanyánk hangja betöltötte a szobát, tisztán, érthetően, emelt hangon mondta az imádságot:

*Názáretbeli Jézus, zsidóknak királa,
Veszedelembe' forgóknak lévő Istene!
Megtestesült szent Isten,
Szent erős Isten,
Könyörülj mirajtunk,
Hét körösz alatt fekszem,
Hét körösz alatt fölkelek,
Órizz angyalom éjjélig,
Boldogságos Szűz Máriám vérrattig,
Jézus Krisztus mindétig,
Hogy gyarló testem nyugoggyék,
De szívem el ne aluggyék.
Hogy téged mindenkor lászon,
Minden gonoszt távoztasson,
Sátányok megkössenek,
Testembe ne fertőzzenek,
Engedd ezt nekem kegyesen
Atya Fiú fölségesen,
Élvén örök dicsőségben,
Most és mindörökkön örökké ámmen.
Ma vala pénteknek napja,
Mén Jézus Krisztus kínnak kínbelyére,*

*Meglátták a zsidók,
Fölfeszítették a magas keresztfára,
Folik szent vére,
Hervad a szent színe,
Szomorodik a szent lelke,
Szól a Boldogságos Szűzanya Mária:
Oh, fiam, fiam!
Szerelmes szent fiam!
Én azt gondútam, te léssen bús.
Látom fiam, én lések bús,
Aki ezt az imáccságot este-reggel elmongya, megüdvözüi!*

(Anyjának az imádkozástól és emlékezéstől átforrósodott a lelke, kipirosodott az arca, hangja emelkedetté vált.)

*Názáretben van egy mustromfa,
Küel aranyos, bellől kegyelmes,
Abba mondtak hétszer hét szentmisét.
Én ott hallgattam szerelmes szent fiammal,
Az ártatlan Jézusommal,
Eccer elkapják mellőlem a kegyetlen zsidók,
Keresem uccáról uccára,
Sehun nem találom,
Előtalálom Szent Lukács evangélistát,
Kérdem tőle: nem láttad-e szerelmes szent fiamat,
az ártatlan Jézusomat?
Oh, anyám, anyám, szép Szűz Máriám!
Mennyi el a magos Kálvária hegyére!
Ott vagyon egy szent keresztfá,
Arra vagyon fölfeszítve,
Vasdárdával nyitogattyák,
Arccul verik, verőtékezik,*

*Ecettel, epével itattyák,
Tövissel koronázzák,
Marokvesszővel csapkoggyák,
Hét csöpp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszették,
Szent atyja elejbe vitték,
Oh, anyám, anyám, szép Szűz Máriám!
Menny el, menny el a fekete föld színe alá!
Az Ádám maradványai közé,
Kiálcsd, hirdesd:
Lefektekre, fölkeltekre:
Bizon, bizon vélem léssen a paradicsomba'.
Én mondom, a Teremtő,
Aki titeket az ő szent vérével és halálával megváltott ámmen.¹*

Ahogy elcsendesedett, anyja ott állt kislányként nagy családjá körében, tisztán és boldogan. Majd így folytatta:

– Így volt ez, Annám, akkoriban. Bárcsak így lehetne ma is! Gyerekkoromban sokszor elmentünk Anna nagyanyámmal a segesdi búcsúba, először ott hallottam ezt az imádságot, aztán meg is vet-tük egy-két lapját, és beletettük az imakönyvünkbe. Ha én elmond-hatnám magának, hogy mi minden jár a fejemben éjszakánként! Sokszor nem alszom, nyomasztanak a gondok. De nem magamat félttem, hanem magukat, elhiheti. Szeretném, ha megértené, amit mondok, meg azt is, amit nem tudok kifejezni. Nem is egyszer mondta a fiam, hogy mennyire szereti magát. Elmondta azt is – ne vegye rossz néven –, hogy Jutkát is szerette. De a nem igazi szere-tet és együttlét során annyi félreértés született, hogy később nem is tudták tisztázni az életüket. Én figyelmeztettem: Fiam, a döntés-

¹ Régi magyar népi imádság, Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet bágék, lőtőt lépék* című kötetéből

képtelen ember olyan, mint a vizes agyag! Gyúródik és mállik erre is, arra is. Dönteni muszáj. És viselni a döntés minden következményét, mindvégig. Ő már nem olyan erős, mint amilyenek mi voltunk. Én nem értem, mi történt itt, miért bolondult meg a világ, miért tesz magukat és egymást boldogtalanná az emberek. Már a nők sem olyanok, amilyenek mi voltunk. A fiam nem akart válni. A felesége kezdeményezte a válást, mindkét esetben. Nem bírták viselni a sorsot, elfogyott az erejük időnap előtt, aztán mindkét fél kivetközött magából. Azt mondták, lesz, ami lesz, semmi sem számít. Nem számítanak a gyerekek, nem számít a jövő. Nem számítanak az öregek sem. Irgalmatlan sok szomorúság van az életben. Annám, az én fiam szeretne segíteni rajtam öregségemre. Örülök neki, én szeretném a legjobban, ha együtt lehetnénk, de hát ez majdnem teljesen lehetetlen, én is tudom. Maga orvos, szereti a családját, gondját viseli a gyerekeinek és a mostohájának is. Csak az számít, hogy ki milyen ember. A fiam megmutatta az édesanyja fényképét, sokat mesélt magukról.

– Megmutattam anyám fényképét?

– Apádét is megmutattam. Azt, amelyiken a porcelánjai közt zenét hallgat.

– Nem rossz ember a fiam, jó szándékkal beszélt apjáról és anyjáról is. Tudom, hogy maga jó anyaként viseli gondját mind a három fiának. Főz, mos, takarít, eteti a gyerekeit, gyógyítja a betegeit.

– A rendelőben napról napra el kell látnom harminc-harmincöt beteget.

– Tisztelem magát. Megértem, hogy vigyáznia kell az idegrendszérére. Kell, hogy magának is legyen valakije. Dolgoznia kell, kötelességei vannak. Megérti hát, hogy a fiam is családra vágyik. Állandóságra, biztonságra. Nem járkálásra, ide-oda hányódásra. Mióta elhagyta a felesége, nem bír magával. Adjon neki békét. Megégette magát, nem csoda, hogy ott is bizalmatlan, ahol bíznia kellene. Én tudom, hogy a fiait nem hagyná el soha, csak a fiai ne hagyják el őt. Egy apa nem tudja megtenni a gyerekeiért azt, ami

az anyjuk kötelessége. Szeretné biztos jövőhöz juttatni mindegyiket, hogy megállhassanak a saját lábukon.

– Reggel, amikor én munkába indulok, ő megy haza a fiaihoz.

– Mit csináljon, ha nincs munkája. Nem gondoltam, hogy öregsemre ennyire vágyakozom a fiam után. Csak ne kellene annyit gondolkodni! Tisztában vagyok vele, hogy ő már nem jön vissza. Egyedül végképp nem jöhet. Magától nem várhatja el, hogy jöjjön. Bele kell törődnöm a helyzetembe. De nem tudom, mi lesz az életből. Azt látom, hogy az egyedülálló embernek nagyon szomorúan megy le a napja.

ANYJA, A SZÁRNYASZEGETT MADÁR

Anyja már tíz éve nem érez melegséget, magányosak az estéi, szomorúak az ünnepei, fogatlan szájában kelletlen az étel. De nem hűlt ki benne a szeretet. Etetgeti a tyúkjait, beszélget velük, szelídítgeti őket, mérgében utánuk dobja a seprűjét, mert az istennek se akarnak betalálni az ólba. Meg-megáll a kertben virágai közt, nézi, nincs-e valahol egy kis gazocska, mely éppen most dugta ki a fejét. Fogja hát a kapát és a gereblyét, s aztán akár volt gaz, akár nem volt, megkapálja és elgereblyézi az egészet újra. Jobb úgy bemenni a házba, ha elgereblyézett, tiszta ágyásokból néznek a virágok az emberre, az ember meg a virágokra. Tudják a rózsák, a muskátlik és a tűzliliomok is, hogy ő élteti őket. Örül nekik, babusgatja őket, tőlük is kérdezetgi: – Mi az élet? Mi a szépség? Mi a jószág? Mivé lesz az ember ezen a földön?

Testi-lelki ereje fogytán összekuporodik, megpihen egy kicsit a nyári konyha ágyán, aztán folytatja tovább. Azt mondogatja:

– Az Isten hatalmába... Itt mindig van tenni-venni való.

Nem törődik bele, hogy elfogy az ereje. Nem hagyja el magát. Mi lesz itt akkor, ha az erő is elfogy? Ki javítja meg a kerítést? Meg kellene csinálni a tyúkólat is. Lehullott a ház sarkán a vakolat. A ház hátulját is meg kellene igazítani. A kőműves csak ígéri, hogy majd jön, de nem ér ide soha. Ami rossz, azt ki kell javítani, a rossz gyorsan romlik tovább. Mennyit kellett imádkozni a mázolóknak is, de most már jól van, újra szép fehérek az ablakok és az ajtók is. Muszáj kiadni a veteményes kert egyik felét, semmiért, ki bír egyedül akkora földdel. Maradt még négy rend krumpli, a másik felében is krumpli van, meg kukorica és mák. Terem annyi hagyma, paprika, sárgarépa és petrezselyem a virágágyás mentén, amennyi kell. Jut belőle a gyerekeknek is, csak jöjjenek és vigyék!

De azt mondaná meg valaki, mi lesz a szomszéd évek óta lakat-

lan, düledező házával! Lehetetlen, hogy az ő háza is úgy nézzen ki, hogy itt mindent fölemésszen a pusztulás.

– Én meghalok, de nem tudom elviselni, hogy odaátról is ilyennek lássam ezt a házat. Fiatalok... Nem érnek rá... Mit törődnek velem, hogy nekem ezt kell néznie – zsörtölődik.

A vihar rádöntötte a rozszant ház tetejére a szilvafát, azt mondták, majd levágják, nyugodt legyen, Mariska néni.

– Meddig kell nézni az ilyesmit? Hogyan legyen nyugodt, megmondanák?

Hajtja előre a törődés. Olyan asszony ő, aki a kétségbeesésből is erőt merít. Napról napra teszi a dolgát, görbe derékkal, túl a nyolcvanon. Önmagával nem törődik. De hát mit is jelent ez? Talán akkor törődik magával igazán, ha nem dobja oda a pusztulásnak a házát, kertjét, sem semmijét. Az egyedüllétet nagyon gyűlöli, attól nagyon kétségbe tud esni. Azt mondja, a nyári konyha ágyán a lehetőségeket ezerszer és ezer oldalról megvizsgálta. És újra meg újra azt forgatja a fejében, hogy mégiscsak el kellene menni az otthonba. Csakhogy mi lesz a tyúkokkal, ki gondoskodik róluk?

Idén bár sok vihar, többször jégeső is tépázta a házat és a kertet, áldja az életet, hogy itt nem volt árvíz.

– Jaj, szegények! Mi lesz azokkal? Fiam, jártál arra, láttad, mi van ott? Mi lesz velük, te nagy Isten! Én is küldtem nekik ötszáz forintot, csekken. Nem nagy valami, de talán az is segít rajtuk egy kicsit.

Gyönyörködik a paradicsomban, a magasra nőtt bokrok közül szálanként húzkodja a gázt. Méltatlankodik:

– Nem tudnak ezek kapálni sem!

Örül a gaznak is, viszi a tyúkjainak, szidja hanyagságáért, elvult kertjéért a szomszédot.

– Nézd meg, ott van, látod! Azon a lukon jött be a róka.

Míg a reabilin feküdt, hogy egy kicsit újra összeszedje magát, három tyúkját elvitte a róka. Azt mondja, rábízta a szomszéd Mariskára az ő drága baromfiát, tizenhat tyúkját, két kakasát és negyvennyolc csirkéjét, a legszebbekből három mégis odaveszett. Jól van, tudja ő, hogy át-átjött a Mariska, napjában háromszor megejtette

őket, de azt a pocskékolást a darával, ami a vályúban maradt, hát az mégiscsak sok. Adott nekik friss vizet is, tagadhatatlan, segített a kertben a Gelencsér Mariska is, pedig neki is van dolga a sajátjában épp elég, dolgozik az is szakadásig. Olyan asszony pedig, amilyen a Kati, nincs a világon még egy. A múltkor hajnalban meglátta a feljük néző kis ablakban, hogy ég a villany, aztán csak beszólt:

– Valami baj van, Mariska néni?

– Áldja meg az Isten a Katit, ennek mindig van az emberhez egy-egy jó szava. Elmegy a patikába is, a rokonnak meg folyton könyörögni kell. Jól van, na, elismerem, amíg a reabilin voltam, ez a Mariska meg a másik is két délelőtt levagdosta a rántani való fehér csirkéket, és berakták a mélyhűtőbe mind a huszonnégyet.

– Megszámoltad? – kérdezte nevetve a fia. De bárcsak hallgatott volna!

– Na, jól van, na. Ha nem számolnám, nem ennétek. Pedig szerettek enni, ha megjöttek. Úgy gondolom, megadóztam én mindenkinnek, olyat nem látott a világ és nem is fog látni, hogy én adósa maradjak bárkinek. Ha a kormány úgy támogatná a népet, ahogy itt a bajba jutott emberek segítenek egymásnak, nem lenne akkor semmi baj! De ezek az urak nem jobbak a rókánál, és rosszabbak a vörös rókánál is. Segítenek a szomszédok, igen, segítenek. Mert szeretnek – teszi hozzá a szemében csillanó örömmel.

– Azt mondják, tüskés vagy. Szúrsz és karmolsz. Ibolyka is panaszkodott rád. Pedig amikor csak kellett, elment a boltba. Mindig hozta, amire szükséged volt.

– Szúrok és karmolok? – állt meg az udvaron. – Rózsi ide se dugja a képét. Nem ér rá. Mióta meghalt a Bözsi, azt mondja, annyi dolga van, hogy nem tud átjönni egy kicsit sem. Nem ér rá beszélgetni. Mintha nem is az anyja lett volna a néném! Nem tudom, mi lesz velük, ha nem leszek. Még hogy szúrok és karmolok!

– Azt mondják, alig jössz ki a kórházból, máris mész a kertedbe kapálni. Azzal a fájós derekaddal szabad ezt? És ha megtudják a doktorok? Azt hiszed, akkor visszamehetsz a reabilire?

– A nagy Isten, hát na. Ki menjen a kertbe kapálni? Kire számít-

hat az ember gyereke? Az öregek már nem kellenek, azok nem jók semmire. Csak írassuk rátok a házat! Igaz?

És ment a kóterba lobogva, fogta a sarlót, aztán gyerünk a kertbe, görbén és lendületesen, ahogy lehet, s mondta-mondta a magáét:

– Megyek az otthonba, elmegyek, el én! Kié lesz a ház, mi, kié lesz a ház? Sanyié, Árpádé, Ádámé? Ezeké? Az uraké? A cigányoké? A szomszédoké? A Mercédesszel szaglászó németé? Mit bánom én! Szakadjon le az ég, akkor se bánom!

Megállt a kerítésnél görnyedt derékkel, kezében sarlóval. Ölni tudott volna a szemével.

A szomszéd rozzant drótkerítésénél nagyra nőtt csalánsövény magasodott, úgy hajoltak át a bűnös csalánszálak az ő kertjébe, sűrűn, ahogy azelőtt.

– Hát hiába vagdaltam le ezeket is? Meg kell az embernek szakadni!

Gelencsér Mariska ebben a pillanatban lépett be az utcai kerítés kapuján.

– Na, János, megjöttetek? Jól van, na, látom, hazahoztátok a német is. De mit akar ott a kertben? Nénje! Mit csinál ott azzal a rossz derekával?

– Vágja a csalánt.

– Csak nem? – állt meg ijedten Mariska. – Te – hajolt oda az unokatestvéréhez –, gondolhatod! Amikor baj érte, sikoltozott a fájdalomtól, egymásba roppant két csigolyája, gondolhatod! Azt sem tudja, hogyan vitte el a mentő. Miért hagytátok kimenni? – Nénje! Nénje! – kiabált Mariska. – Azonnal jöjjen be, hallja!

Anyja a marokra fogott sarlóval dühös lendülettel ment neki a csalánnak.

– Na, szúrsz, karmolsz és csípsz is?

Anna meghallotta Mariska hangját, kijött a házból az udvarra. Mindannyian megdöbbenve nézték mamácskát.

– Hogyhogy nem lehet kiirtani a csalánt? Kinek a dolga ez? Talán az enyém?

S zuhogtak káromkodással kísért mondatai, zuhogtak csapásai a kerítésen áthajolt csalánbokrokra. Fájt neki a tehetetlen élet, fájdalomban szitkozódva védte a kertjét. – Miféle gyerekek ezek? – Ennyire becsülik az ő életét? Ezért gürcölt annyit apjával a házért?

Egyik kezével meggörcbült derekát fogta, másikkal csapást csapásra osztott.

– Kié lesz a kert, mi? Kié lesz a ház?

Megdöbbenve nézték a jelenetet. Anna arcán, szája szögletében visszafogott nevetés vibrált. János pedig ettől a pimasznak tűnő mosolytól irgalmatlan dühbe gurult.

– Mit nevensz? Kineveted anyámat? Hát orvos vagy te? Mért nem segítesz neki?

– Én is vágjam a csalánt? – vágott vissza Anna, de aztán nyomban odasietett a dühöngőhöz.

– Mamácska, nyugodjon meg! – kérlelte szelíden, s kivette kezéből a sarlót.

Jobbról és balról átkarolták, betámogatták a házba. János így még nem ölelte magához anyját. Ahogy tartotta, érezte, hogy az ő sokat szenvedett, törekeny édesanyja csont és bőr. S úgy reszket a kimerültségtől, mint valami szárnyaszegett madár.

ÖSSZETARTOZÁS

Amerre a Göncöl mutat

Életének hatvanadik éve felé apjának már javában deresedett a halántéka. Tűnődésre eleitől fogva hajlamos, inkább befelé figyelő arcán mindig szeretett felragyogni egy-egy fényes mosoly. De az idő múlásával a homlokára egyre gyakrabban ült ki az ő különlegesen érett és szeretni való belső csendje, melyben ott honolt a már mindent megértő, palástolhatatlan szomorúság.

– Jóska bácsit lehet szeretni – mondogatták jó ismerősei, de azt kevesebben tudták megérteni, hogy ő maga miért szereti faluját. Talán azért, próbálkoztak a magyarázattal némelyek, mert Jóska bácsinak az apja, a nagyapja, a dédapja, az ükapja, a szépapja, véges-telen-végig minden őse József volt. – És ebben a faluban volt József! – tették hozzá a falu önérzetesebb lakói. Arra azonban senki sem tudott magyarázatot adni, hogy Jóska bácsi honnan veszi azt a finom kis méltóságot, mely akkor jellemzi őt különösen, mikor tisztelete jeléül megbiccenti a fejét, leemeli kalapját vagy meg is áll az utcán köszönésképpen egy pillanatra, s közben úgy hajol meg, mintha egy finom, éppen csak érzékelhető mozdulattal megtörölné a lábát.

Jót kacagott, mikor a fia nekiszögezte a kérdést:

– Miért köszönsz előre mindenkinek amolyan lábtörlő mozdulattal?

– Hívásra vagy hívás nélkül, ha belépsz valakihez, add csak meg a tiszteletet, fiam, akkor nem érhet nagyobb meglepetés.

Fiatalabb korában nem terjedt ki apja figyelme minden kis részletre, akkor még munka közben is szeretett vidáman füttyörészni és danolászni. De az első agyvérzés óta jobban vigyázott, még a Jankó

brigádvezető is elkerülte. Ez a Jankó azt parancsolta neki a téeszben, hogy azonnal hagyja abba a krumplihordást, menjen a fogatalt ide meg ide. Erre a látszólagos semmiségre olyan düh öntötte el, hogy rosszul lett. Fáradt volt, esteledett, már nagyon kidolgozta magát, mikor a Jankó kiadta a parancsot. Életében akkor érte először agyvérzés.

Ezután óvatosságra intette magát. Igyekezett körütekintőbben gazdálkodni az erejével. De a nevetése megritkult és elhalkult, évről évre hallgatagabb lett. Nyugdíjasként mégis újra nekivágott a világnak, követte fiához a feleségét, Budapestre. A gyereket haláláig kínozza apja miatt a lelkiismeret, de sehogy sem tudja jóvátenni a jóvátehetetlent. Ezért van úgy, hogy olyannak látja apját, mint egy igéző csodát, kétéves kori önmagát pedig Szentkirály dűlőútjának kerécsapájában elhagyatottnak és megigézettnek. Akkor is érteni akarta, hogy miért járkal apja mezítláb és kitörő örömmel ideoda a felszántott és elboronált, vetésre előkészített földön, mit magyaráz anyjának hangosan és boldogan. Ki tudná megmondani, miféle döbbenet miféle erővel véshette a gyerek emlékezetébe az eleven képeket. Apja azt mondta:

– Nézd, anyja, ez a mi földünk, a mi búzáunkat vetjük el, és mi aratjuk le majd az érett gabonát. És magunknak süthetsz kenyeret!

Anyja huszonhét, apja harmincöt éves volt akkor. A búzával teli zsákot apja olyan könnyedén vitte vállán a frissen fölszántott, süpedős, szépen elboronált földön, ahogy őt szokta vinni a nyakában. És ugyanúgy tette le és hagyta magára a zsákot, jóval beljebb, ahogy őt hagyták kinn a dűlőúton.

– Mit csinál apja? – kérdezhetette volna a meghökkent gyerek, ha meg tudott volna szólalni. Nézte csak, hogy milyen furcsán, féloldatosan kötöz nyakába egy másik, búzával félig-meddig teli zsákot. Megáll a vetésre előkészített föld sarkától egy kicsit beljebb, tekintetével méregeti a távolságot és anyját a magszélen. Helyezkedik még, majd azt mondja:

– Na hát akkor, Isten nevében, kezdjük el. – S mintha a gyerekének mondaná: – Ez a teste. – A megmunkált földre először hossz-

irányba szórt egy marék magot. Ezután szélesebb lendületet tett a kezével: – Ez a karja... – nézett vissza a fiára. Az újabb és még szélesebb mozdulat közben azt mondta: – Kifeszítve.

– Ki érti ezt? – leste apját a gyerek. Lépésről lépésre távolodó alakja összenőtt a mezővel. Lelkébe égett a bámulatos férfitest, a megfontolt léptekhez idomuló kar ritmikus lendülete, a magot szóró kéz minden mozdulata. Apja bele-belemarkolt a nyakából lógó zsákba, és egyenletes ívben lendült a keze kicsit jobbra, kicsit balra: szinte spriccelt belőle a mag.

– Vet – gondolhatta a kölyök. – De, nyakában az oldalára vetett zsákkal, miért olyan bicegős, mint egy sebesült?

– Ezen a földön keresztet vetünk és keresztet aratunk – mondhatta apja, ahogy később is szokta mondani.

A két tehén saroglyához kötve, jámboran kérődzött, a gyerek pedig szekérárnyékból nézte a kék, zöld, barna és tarka világot. Mihelyt apja elvetette a búzát, Hímest és Zsömlét járomba fogta, utánuk kötötte a szöges vasboronát, s néhány fordulóval elboronálta a bevetett területet, hogy a magok jó meleg földben csírázhassanak.

Hogy miért szórta szét apja a magot? Az életnek erre az összefüggésére ésszel fölfogható választ a gyerek nem adhatott. De amikor a tágas szentkirályi ég alatt eljött a nyár, apjával, anyjával, a szekeret vontató Hímessel meg Zsömlével a mezőre újból megérkezett, ahogyan tavasszal vetésre, úgy most aratásra. És ahogy ismét ott ült a dülő kerécsapájában, s szeme előtt hullámozott az érett búzatábla, átjárta lelkét a növényi létezés csendes öröme. Ki tudná megmondani ugyanakkor, honnan bukkant elő az a furcsa és izgalmas rettenet, amit később sem tudott pontosan kifejezni. Nézte apja kaszáló alakját, jobbról balra lendülő mozgását. Vágta a rendet. Derékban kissé előrehajolva, egyenletes ütemben terítette, döntötte neki a lábonálló gabonának a levágottakat, s közben ritmikusán, szétterpesztett lábbal lépegetett előre, anyja meg hátrálva követte őt, sarlóval szedte a markot, az aranyló szálakat. Három-négy sarlózó mozdulat után bal kezével úgy ölelte magához az

elalélt, ide-odabiccenő kalászos életet, hogy ölelő karjáról serényen és hajlékonyan már fektette is le a tarlóra, ahogy pólyába kötött gyermekét szokta letenni a puha bölcsőbe.

Egyenes sorban gyűltek a kévék apja és anyja mögött. Amint a rend végére értek, átkerültek a tábla másik oldalára, onnan pedig apja arccal előre, anyja meg hátrálva közeledett a gyereke felé. A learatott búzát együtt kötözték kévékbe. Egy-egy mozdulattal fel-emeltek egy-egy félmaroknyi gabonát az összeölelt, de még bekötetlen halomból, egy másik mozdulattal elfelezték, a kalászos végeket egymáson keresztbe fordították, majd egyik szárat a hónuk alá csapva, a másikat előrenyújtott kezükben tartva két-három cserélő csavarással összesodorták és földre fektették a kötelet. Apja ráemelte a búzakötélre a marokba szedett gabonát, a kötél egyik végét egyik kezébe, másikat a másikba vette, s miközben jobbjával a búzaszálak két végét összetekerte, rátérdelt a kévére, hogy a kéve derekát átölelő kötéllal jó szorosra kösse, a kötél összesodorított végét pedig a kötél alá hurkolja.

– Nehogy széthullj – viselősre!... – nevetett anyjára térdelő helyzetéből felemelkedve.

A gyerek akkor és ott, a mezőn kezdte gyűjteni lelkébe az érzést, amely minden erejének és minden gyöngeségének forrása lett. Mikor a kévék a táblán már bekötve, mint az elesettek, úgy heverték, apja és anyja felett a szentkirályi ég igen magasra nőtt. Láta a gyereket, hogy erre-arra emelgetik-forgatják a kévéket az éles tarlón, melyen csak óvatosan szabad lépkedni. S ahogy végigfutott a tekintet a tarlón és a keresztteken, melyek olyan rendben sorakoztak, mint a sors, adva volt a válasz: a kereszteket fel kell venni és haza kell vinni.

Hogyan is gondolhatta volna a gyerek, hogy az életért van mindez, s minden további azért történik, hogy áldott legyen az új kenyér, s a kereszt jelében remegő késsel szegessék meg. Majd csak évek múlásával köszönt vissza emlékezetében az a kis kék mosoly is – a búzavirág mosolya –, amit a búzával együtt kévékbe kötöttek.

Apja örömmel rakta fel a vendégdallal kiszélesített szekérre a

kereszteket, s a két néma jószág búsan, de rendületlen türelemmel húzta haza a súlyos és magas rakományt. Alkonyodott már Szentkirályban, sötétedett a legalább három kilométer hosszú úton, mikor az utolsó fordulóval hazafelé döcögtek. Akkoriban nem volt még fénye a falunak, nem égtek az utcán villanyok, csak az ég csillagai ragyogtak türelemmel és olyan csendes örömmel, amilyen öröme minden ember bőségesen rászolgált. Apja erős háta mögött hanyatt fekve a kévékkal szárnyas alakban megrakott szekér tetejéről a gyerek is hálát adhatott az életnek, hogy láthatja a fokról fokra kivirágzó eget, s e virágok távoli fényében kitapogathatja a jó irányt. Ostora hegyével apja megmutatta neki, melyik a Göncöl szekere, és meg is mondta, hogy nem kell félni, a Göncöl rúdja ugyanúgy hazafelé mutat, ahogy a szekéré.

Cséplés

Présel Csani bácsinak majdnem mindig fekete, itt-ott olajos és mindenütt titokzatos volt az arca. Hanem az a kis pöfögő kéményű, fekete traktora, meg a nagy, lomha és furcsa masinája még nála is titokzatosabb volt. Hogy is bírta a kis fekete, ruganyos ülésű traktor portáról portára maga után húzni azt a magas, szürke és poros cséplőgépet, amelynek munka közben hangosan bőgő, szégyentelenül nagyra tátott száján, veszedelmesen mozgó fogsora között csak úgy dőlt ki a kicsévelt sárga szalma.

A falu egyetlenegy gyereke sem tudta kívánni, hogy az ő szerűjükre is odaérjen végre a cséplőgép, ezért aztán csapatosan, házról házra követték a lomha jószágot. Tisztes távolból lesték a házmagas lényt, a körülötte összhangban és fürgén dolgozó embereket. Jancsi sem tudott betelni a traktort és a cséplőgépet összekötő, előbb hosszán és lazán lengő, majd a lassan hátráló traktorral megfeszített meghajtósíj kerengő futásával, csattogó hangjával, a traktor és a gép oldalán forgó kerekekkel. Azt mondta bámészkodó ba-

rátainak, hogy ő traktoros lesz, mozdonyvezető, esetleg pilóta, majd meglátják! Bámulatos volt az is, hogy a sok ember úgy sürgölődik-forgolódik a cséplőgép körül, ahogy kell, ahogy az elő van írva valahol; mindegyik tudja a dolgát.

Legérdekesebbek fenn, a cséplőgép dobjánál egyenes derékkal dolgozó etetők voltak. Alulról nemigen lehetett látni, hogy mit is csinálnak, de az biztos, hogy derékig benne álltak a masina dobjában. Egyik etető a kezére adott kéve kötelét gyorsan és ügyesen el-elvágta egy éles és görbe késsel, a másik meg kalászos fejjel lefelé fordítva engedte bele a kibontott kévét a dobba. Hol egyenletesen bőgött a masina, hol meg mélyen fuldokolva fel-felsüvöltött, olykor akadozva és erőlködve nyelte a kézzel fellazított kévét. Körülállták a cséplőgép mellett ugrándozó felnőtteket, szerették volna megérteni, hogyan történik ez az egész, mi történik a masinában az elnyelt kévékkel és a kicséptelt szemekkel, a gép belsejében hogyan dolgoznak a kisebb és nagyobb lyukú sziták, hogyan dől ki a száján hol akadozva, hol folyamatosan a szalma, hátul meg – a feneke lyukán, nem is egy csövön! – hogyan ömlik zsákokba a sok-sok gabonaszem.

Apja bele-belemarkolt a zsákokba, átfolyatta a termést egyik markából a másikba, és örömet sugárzó arccal mutatta gyerekének az érett szemeket. Mintha azt mondta volna a zajban: – Nézd csak! Lehet-e még valamit hozzátenni a teremtéshez?

Itt is szorgoskodnak, meg amott is. A fogyó búzakazalról ketten-hárman adogatják, vellával dobálják a cséplőgépre a kévét. Vigyáznak az etetőkre, nehogy a repülő kéve belelőkjön valakit a dobba. Béla, Pityu és Imre is azt mondta, az etetés a legveszedelmesebb dolog. Előfordult, hogy nem a kéve, hanem az etető esett a lyukba, s megette a gép az éles késével együtt. Lehet, hogy csak hülyéskednek, de az biztos, hogy félelmetes és tiszteletre méltó munka az ilyesmi.

Azt meg ki érti, hogy miért nevetni és lenézni való a pelyvalyukban izzadó ember? Az talán könnyű dolog? Nem ér rá megtörölni az arcát, folyik rajta a verejték, csípi a rátapadt por és a nyakába ra-

gadt toklász: a kalász hosszú, vékony, bőrre tapadó szála. A bömbölő gép száján közben folyamatosan ömlik a szalma. Azt is el kell szedni, ketten is hordják, rakják a sárgán magasodó szalmakazlat. Valaki azt kiáltja: – Mariska, ha nem vigyázol, félretojnak a tyúkja-id! Akkor aztán keresheted a tojásokat! – A jó meleg szalmába lehet majd dugdosni körtét, úgy hamarabb megpuhul, mint a fán. Lehet a szalmakazalban bújócskázni is – teszi hozzá Imre, Béla pedig komolyan megjegyzi: – Míg le nem verik a derekad!

A pelyvályukban nem nehéz a munka, de meg lehet fulladni az izzasztó melegben és porban. A pelyvát is ketten hordják, futva viszik a sűrű dróthálóval borított saroglyán. – Te talán tudod, mi a pelyva? – Búzaszemek vékony és puhelykönnyű védőburka, jó marhaeledelként kerül Hímes és Zsömle jászolába, darált takarmányrépával összekeverve degeszre tömhetik a bendőjüket. A szalma meg jó puha és meleg alom az istállóban. Jó a disznók alá is. Apja minden reggel pucolhatja az istállót, tolhatja talicskában a ganyét, ki a hátsó udvarba, a trágyadombra, onnan meg ősszel viheti szekéren a mezőre, hogy jobban teremjen a föld.

A cséplőgép hátulján vannak a garatok. A hozzájuk kapcsolt zsákok megtelnek búzával, rozssal és ocsúval, majd aztán a minőségnek megfelelően mehet keresztben egyik zsák a másikra, rögtön a mázsára. Le kell mérni mind egy szemig, be kell írni a termést, mert jönnek a végrehajtók, s viszik adóba! – De ne félj, Mariska, jut is, marad is!

Erős, zsákoló férfiak hordják-viszik a gabonát fel a padlásra, nyikorog alattuk a létra, el kell majd teríteni, nehogy befülledjen, aztán a kenyérgabonát vihetik a malomba. Az ocsú jó lesz a tikoknak, a megőrölt búza és rozs héjából korpa lesz. Főzheti anyja a krumpelit, passzírozhatja ujjai közt, keverheti a moslékot, s hordhatja vályúba a disznók elé.

Hej, az a fekete ártány, az volt ám a disznó! Kinyitotta az ólajtót a gyerek, alig tolta félre a tolózarat, kilökte orrával az ajtót a fürge állat, s egyenesen be a Jancsi lába közé. Hátára kapta az ártány, ő meg háttal előre lovagolva egy kört írt le a gyepes udvaron, míg le nem pottyant.

Szekerezés

Alig ment el a cséplőgép, újra fenn ült a szekéren, apja mellett az ülésdeszkán. Fél kézzel a lőcsbe kapaszkodva büszkén húzta ki a derekát, hogy ő is megy Sárdra, a malomba. Ahogy hátra-hátrapillantott a gabonával megtömött négy-öt zsákra, látta apja vidáman csillogó szemén, jobbik fekete kalapján és kis bajuszán: örül, hogy a fia már hosszabb útra is elmehet vele. Mikor kisebb volt, apja orra alatt azt a szúrós kis bajuszát szerette legjobban, meg azt, hogy térdén lovagolva be akarta kapni az ujját, ő meg ügyesen elrántotta a kezét. Az ilyen együgyű mókán mindketten nagyokat nevettek.

Csak ne lett volna olyan illetlen a Hímes meg a Zsömle. Húzták a szekeret, s közben se szó, se beszéd, többször is úgy jött ki fenekükön az utca döcögős kövére a placcs-placcs feketén, fényesen és vastagon, mint valami tömör bársony. Az okos marhák egy kicsit mindig megemelték s félretartották a farkukat, aztán csak potty-potty. Három, négy, öt, hat lepény is elmaradt utánuk a kövesúton. Összerondították a hátsó lábukon kiálló csánkjukat. Nem törődtek vele, hogy apja vakaróval is alig tudta levakarni róluk a rájuk száradt rondaságot. Finom, apró és selymes szőrüket át is kefélték, hogy szép tiszták legyenek. Hóna alá fogott lavórban, szappanos vízzel a farkuk végén a hosszú bojtot ki is mosta fehérre, fésűvel olykor ki is ondoálta.

Érdekes, hogy ha nagyobbik dolgukat végezték, meg sem álltak; mentek, mint a lovak. De ha pisálni kellett, hol az egyik állt meg, hol a másik. Olyankor megállt a szekérrel mind a kettő. Kicsit szétterpesztették a lábukat, s olyan ronda, bő sugárban ömlött belőlük és folyt szét a sárga lé az úton, több ágra szakadva, hogy az ember gyekeke szívesen behunyta volna a szemét. Hogy ne is lássa szétnyíló feneküket. Ilyenkor azt gondolta, hogy ezek a drága jószágok tényleg megérdemlik a nevüket: marhák és marhák. De *édes* marhák, az is biztos.

Amint átzörögtek a kis falun, a dombra épült Noszlopy-ház után kikanyarodva a haltelelőkre láttak, s átdörömböltek a Malomárok

hídján is. A kanyarban vadnarancsfák kínálták öklömnyinél is nagyobb tejes termésüket. Jó volt nézegetni a magasra nőtt fákat, jobbra pedig Halászház házáat. Jancsiék, Tibiék, Marikáék udvarán mindig sok gyerek gyűlt össze a faluból, ő is sokszor játszott a nagy eperfa alatt. A szelíd és halk szavú Terus nénit a tornácon látta álldogálni. Olyan halk szavú és mosolygós látványt nyújtott, mint amilyet barátságos és magányos faluvégi házuk. Jani bácsi, az öreg halász mogorva medve volt, még abban az elegáns erdészruhájában is. Puskával a vállán járta az erdőt, akkor is hallgatott, mikor a nagy gumikötényt maga elé kötötte, s ment a halakhoz, rakta őket egyik telelőből ki, a másikba be. A falu körül ő vigyázott a tavakra is, ő tartotta rendben a tizennégyest is. Jancsi, Béla, Imre és Pityu a tó töltésén gyakran heverészett a puha, lóherés fűben, jó volt úszkálni a vízben, lefröcskölteni a másikat, lebukni a víz alá és sárral dobálózni. Felhúzni a hosszúszerű lótuszt! Aztán egy szál gatyában, mezítláb, ing nélkül, nyakba font lótuszfűzérrel menni haza az átforrósodott kövesúton – az maga volt a gondtalan szabadság.

A kanyargó Malomárok hídjáról rézsútosan jól beláthattak a jóval beljebb, magas fenyőfák között meghúzódó vadászház udvarára. A zöld bricsesz nadrágos főerdésznek nem volt gyereke, nem is illett bemenni a házába. Az út két oldalán hosszabban elhúzódó csemetekertet később azért is szerette nagyon, mert ő is részese lett sok-sok csemete nevelésének és telepítésének. A sárdi és vrácsiki erdőmunkások a csemetekertből pótolták a zaboskerti és távolabbi erdők kiirtott fáit. A foghíjakra főként fenyő-, tölgy-, juhar- és nyárfacsemetét telepítettek.

Legszebb és legtitokzatosabb a Sűrű volt. Apja is megmondta: ebbe az erdőbe nem szabad bemenni, tele van háborúból visszamaradt aknával. Az is könnyen felrobbanhat, aki fára mászik, hogy kiszedje a madarak fészket! Ezért inkább távolabb, a zaboskerti, a miklóspusztai, a kaki és a szentkirályi erdőkbe mentek madarászni és tojásokat gyűjteni. Gombászni az egyenletes lombátórral borított, magasra nőtt, vastag törzsű tölgyerdőbe, a tölösbe jártak.

A Sűrűn túl, Koroknya és Sárd határában akkoriban még tíznél is

több tó lapult és csillogott a töltések között. A tizenegyessel jelzett tó szomszédságában széles és mély vizesárok vette körül a Törökvárként emlegetett, középkori eredetű várat, melynek már falmaradványai sem találhatók. Köveit a lakosság hordta szét. A XV. században Korothnai János, Somogy megye főispánja építette a várat. Kaposvár eleste után a vár őrsege harc nélkül megszökött, így Tojgon pasa vezetésével a török 1555-ben könnyűszerrel foglalhatta el, majd egy év múlva Nádasdy Tamás és Pallavicini őrgróf foglalta vissza.

Szentkirályban, Vrácsik túlsó végéhez néhány kilométernyire volt a magyarok váraként emlegetett, nyomtalanul eltűnt erődítmény, amely talán a Sörnye pusztai Törökhányással lehetett azonos. A sörnyei Vári sűrűt is ugyanúgy erdő borítja, ahogy a térség több középkori vármaradványát. A kisebbeket valószínűleg a törökök rombolták le, égették fel, tették a földdel egyenlővé. A magyar-török háborúsdit játszó gyerekek Vrácsikon is úgy próbáltak legalább utólag igazságot szolgáltatni a magyaroknak, hogy a harci játékokban mindig a magyarok győztek...

– Aja! – hagyta rá a gyerekére apja nagy komolyan –, bizony úgy lőtték egymást ágyúgolyóval a törökök és a magyarok, mint a fenye-fránca! Lőtték egymást itt, aztán Nagyabajom felől a németek, emin-nen meg – mutatott körül az ostorával –, Vrácsik, Szövéc meg Sárd felől az oroszok. Errefelé mindig csúnya világ volt, különösen a szegényekre nézve. Régebben itt mind a két falu a Somssich uraságé volt, azé volt csaknem az egész vármegye. A valamikori Vrácsik valószínűleg egy hasonló nevű szláv földesúr tulajdona volt. Az ezer-nyolcszázas években Vrácsikon Noszlópy Gáspár kormánybiztos édesapja, Noszlópy Antal köznemes olyan tekintélyes és népszerű ember volt, aki jogtudós létére a cselédeivel olykor kinn kapált a mezőn. Kisfaludy Károly és Berzsenyi Dániel barátja látszólag alig különbözött a falu szegényeitől. Nem lehet véletlen, hogy fiát, Gáspárt, a szabadságharc kormánybiztosát, a jobbágyfelszabadítás elkötelezett hívét a császár nevében felakasztották.

Sárd határában, amint elhagyták a hegynek nevezett pincesorst és a szőlőket, s elérték a Sárd felé emelkedő útszakaszt, a járomnak kény-

telen volt komolyabban nekifeszülni a két igavonó tehén. A faluba bejutva hirtelen az út is elnyújtózhatott, kiegyenesíthette derekát. Az Új utca két házsora között a kanyarban már feltűnt Ráczék malma; gabonát őrölni oda igyekeztek.

Amint behajtottak a malom udvarába, egy várakozó ember fellépett a szekérre, fölsegítette apja vállára a zsákot, ő meg egymás után behordta őket a malomba. Ott aztán ámult a lábatlankodó gyerek az egész épületet betöltő, zúgó-zakatoló, barnára festett, fehér liszttel finoman belepett berendezés láttán. Sajnálta, hogy nem érti a dolgot, nem lát bele a malom belsejébe, nem látja, mi történik a gépezetben és a csövek belsejében, pedig a nyikorgó lépcsőn apja felvezette a garathoz. Megmutatta és elmagyarázta, hogy amint a tölcérszerű edénybe beleönti a gabonát, hogyan ömlik szét a malom csöveiben a megőrlendő mag, s hogyan lesz belőle rétesliszt és kenyérliszt, a maghéjból meg korpa a disznóknak. Az ős molnár rákapcsolta a magukkal hozott liszteszsákokat azokra a csövekre, melyeken át a szép fehér liszt megérkezett. Megbeszélték, hogy ennyi gabonából ilyen meg ilyen minőségű és mennyiségű első és második lisztet, meg ennyi korpát vihetnek haza.

– Ez a Rácz mindig bőségesen kiveszi a részét! – mondta apja hazafelé, a szekér derekában lapuló zsákokra pillantva. – De azért elég lesz egy darabig. – Azt is elmagyarázta fiának, hogy egyszerre nem szabad megőrltetni az összes gabonát, nehogy megdohosodjon a liszt a zsákokban. – Két-három hónap múlva eljövünk újra.

Kenyérsütés

A kenyérsütés szent dolog volt, annak mindhárman részesei voltak. Már előző este bekészítették a kiskonyhába a kiválogatott tűzifát. A gyerek a kemence ajtaja előtt guggolva figyelte anyját, hogy milyen gondosan rakosgatja bele először az egyenes és vastagabb keresztfákat: kettőt-kettőt hosszában, kettőt-kettőt keresztben. Arra pedig

egyenletesen – az egyik sort keresztben, a másikat hosszában – úgy építi fel a hasábokat, hogy ha majd leég az egész, egyben maradjon az izzó parázs. Végül a száraz szalmára fogott gyújtóst dugta be a keresztfa alá, hogy reggel korán majd csak be kelljen gyújtani.

Anyja behozta a kamrából a régi kenyértésztából kiszakított és félretett kovászt is, beáztatta egy kis vízbe, hogy megerjedjen, majd az új kenyér tésztájába keverve reggelre megkelessze azt.

– Te, apja – mondta anyja –, arra sehogyan se emlékszem, hogyan süttöttük az első kenyeret a háború után. Már itt laktunk akkor a mi házunkban, nem apádéknál, béke volt... Mégsem emlékszem, hol volt akkor a kovász...

Másnap a gyerek kora hajnalban arra ébredt, hogy anyja bekötött fejfel, fehér kötényben áll a két hokedlira tett dagasztóteknő felett. A teknőben éppen két részre osztotta a lisztet, megsózta, aztán beleöntötte a langyos vízben megerjedt kovászt, s dagasztó keze alá hol balról, hol jobbról oda-odahúzott egy kis lisztet, mígnem a ragacsos, nyúlós anyagból két öklével s két tenyerével meg ritmikusan ringó mozdulataival egyenletesen sima kenyértésztát gyúrt. Négy szakasztó sorakozott körülötte az asztalon és két hokedlin. A szakasztókba terített fehér ruhákat liszttel vékonyan behintette, s a gyerek kíváncsiságára, hogy mikor lesz kész, mosolyogva válaszolt:

– Majd ha csöpög a padlás! – mutatott gyöngyöző homlokára. – De ne félj, nem csöppen bele! – törölte le köténye sarkával a verejtékét.

Mihelyt a teknő oldaláról szépen levált az eldagasztott kenyértészta, két tenyerével és egy lendületes mozdulattal kiszakasztott egy darabot, s áttette a szakasztóba; a fehér szakasztóruha mind a négy sarkával rögtön betakarta, nehogy megfázzon a kelő kenyér. Ezt a műveletet négyszer ismételte meg.

Ha pompost is süttött, az volt az ötödik.

Dagasztás közben tilos volt kinyitni a konyhaajtót. Ha már mind a négy-öt szakasztóban szépen megkelt a kenyértészta, s elkészült a legkisebbik, a pompos, meg a langallónak való is, s a ke-

mencében javában izzott a parázs, hosszú nyelvű szenvinnyóval húzta a kemence ajtajába az izzó parazsat. Fogta aztán a pemetet, egy bot végére kötözött kukoricacsuhét, amit az odakészített nagy tál vízben megnedvesített, bedugta a forró kemencébe, s az alján maradt hamut szétkotorta a kemence oldalába, nehogy beletapadjon majd a sülő kenyérbe. A sütőlapátot rátette a kemence elé helyezett téglára, a lapát kerek fejét liszttel finoman behintette, s előbb a nyers langallót vetette be a forró kemencébe.

Az volt ám az ünnep!

Kenyérsütéskor a gyengére sült, három-négy részre szakított, sült hagymás zsírral megöntözött, bőségesen betejfölözött lángos volt a nevetős kedvvel elfogyasztott reggeli.

– Tudom én Istenem, a bátyád is megenné! – szokta mondani anyja. Ezt mondta kacintva apja is, ha a friss kenyérillat melegében megelőzhette anyját a sóhajlásban.

– Küldj neki egy darabot, mama! – tette hozzá huncutkodó mosollyal.

– Miért? Ti nem azt akarjátok, hogy együtt legyen a család?

Anyja sohasem fogyaszthatta el nyugodtan a lángosát; a szakasztókban szépen megkelt, felpúposodott kenyérnek valóval kellett törődnie. Két tenyerébe fogta a szakasztót, tartalmát egy gyors és ügyes mozdulattal kidöntötte a sütőlapátra, s aztán alulról felfelé két-két mozdulattal keresztet rajzolt a puha anyagba, mutatóujjával pedig úgy tett pontot a közepére, mint aki azt mondja: – Jól van, csak így maradj! – A sütőlapáton domborodó tészta előtt mélyen meghajolva fogta meg a lapát nyelvét, s a parázs felett a nyers kenyértésztát bevetette, óvatosan betolta a kemencébe.

Így tett mind a négygel.

Középre a legkisebbet, a pompost helyezte el. S végül becsukta a kemencét.

Mikor a kenyerek felmagasodtak, piros-barnára sülték, a kemence ajtajából előbb kiszedte a szenet, majd a kenyereket, aztán ahogy magához ölelte az egyik kerek kenyeret, kezében a kenyérvágó késsel bocsánatot kérő szavakat rebegett:

– Jézusom, Krisztusom, segíts meg minket! – Rárajzolta késével a kereszt jelét, s határozott mozdulattal megszegte a friss kenyeret.

– Ezt szeretem legjobban – mondta. Amíg a ropogós gyürkét megette, megpihent egy kicsit a hokedlin. Eközben a gyerek is eltűnődhetett, hogy mi volt az a kis remegés, mely a kenyér megszegésekor átjárta az embert. Benne volt a kenyeret szegő mozdulatban, ahogy a késben és a kenyérben – anyjában, apjában, és a gyerekekben is benne volt.

Összetartozás

A sütőkemencés kis konyha békés melegében kisgyerekként fateknőben mosakodott, és a középső szobában aludt. Lefekvés előtt hosszú hálóingében gyakran elüldögélt a kemence kuckójában, onnan nézegette a petróleumlámpa halvány fényében apja és anyja félig árnyékba, félig fénybe vont alakját, a viaszos vászonnal letakart asztalon az elmosogatott kanalakat, a villogó késeket és villákat, a keresztet a falon s a szögre akasztott keresztről lecsüngő rózsafüzért. Telente apja a kis sámlin ülve olykor kukoricát kopozott az előtte levő kerek teknőbe. Két karját a térdén nyugtatta, ültében kicsit előrehajolt. Elgondolkodó arcából maga a gond nézett a lámpafényes földre. Bal kezében megállás nélkül mozgott egy-egy kukoricacső, szinte folytak, pattogtak a szemek a lába közé fogott teknőbe, a benne levő kukoricacsövekre és lemorzsolts szemekre. Némelyik szem úgy elugrált, hogy a mosdó és az ágy alól leste a seprűt.

Akkor volt legszebb az este a kiskonyha kuckójában, ha kinn esett a hó, nagy csend terült a világra, és a lélek nyugton maradt. Amikor anyja apja elszakadt nadrágját foltozgatta. Vagy süteményt süített nagyobbik fiának, nehogy éhen maradjon szegény a sovány kollégiumi kosztón. A diós-csokoládés zserbóból mindig jutott a kisebbiknek is egy-két szelet, de apja inkább csak a tepsiben körbe-

vágott sütemény széléből kapott. Beszélgetés közben sokszor megemlegették, hogy mi lehet a testvérével, nem érte-e valami baj. Anyja azt szokta mondani, különösen őerte kell gyötrődni, mindig azért, amelyik távol van a védelmező otthontól. Senki sem tudta volna megmondani, értette-e a kuckóban üldögélő gyerek, hogy anyja miért siratgatja fiát, mint az elvesztettet, mikor nem önmagának, nem a szülői háznak neveli fel a gyerekeit. Bűntudat is keveredett ezeknek az estéknek a békességébe. Olyasmi volt az, mint reggelente a szépen rendbe tett, tisztára kitakarított konyha, melybe néhány percig nem volt szabad belépni, nehogy felszedjék cipőjük talpával az olykor felsikált, gyakran pedig felöntözött földet. A felszívódó vízjelek majd csak az otthontól való távollét során kerültek helyükre a sóvárgó lélekben. Így maradt felejtethetetlen apja hallgatsága és anyja földhöz hajoló tartása, amint szöggel átütött edényből felöntözi a konyha földjét. Hétköznapi, ha csak a mezőre mentek, siető nyolcasokat, ünnepen csigázó karikákat pingált a kehes agyagra.

Az öreg akácfakkal szegélyezett hosszú, széles és poros nadalosi úton magas porfelhő szállt utánuk.

Aj, de jó fölverni az édes szülőföld porát!

– Te, emeld meg a lábad, hallod-e! Meg te is, nem hallod? Azt akarjátok, hogy megfulladjunk?

Legfeljebb két-három lépésre korlátozta játékos kedvüket a szülői szó. De hát az ember gyereke ne utánozza a Bagó-rétről hazatérő csorda port kavarázó járását? Jó volt eltűnni a felszálló porban, menni és menni, megtelt szívvel baktatni apja és anyja oldalán, lépegetni és beszélgetni. Hallgatni is jó volt. Megérteni kicsi és nagyobb dolgokat, el-elcsodálkozni égre jajduló akácok göcsörtös ágain, virágok nyílásán, madarak röptén. A sokszor megtett úton az összetartozás elsősorban nem szavakban nyilvánult meg, hanem a virágzó akácok illatában, hullámozó vetésben, kalászos aranyló rengetegében, napraforgók ragyogásában, szirmos arcuk lángolásában. A lélekbe szinte észrevétlenül ivódott képeket elvihették útravalóul messzire, hogy soha ne engedje el őket egészen a hol tisztán ra-

gyógó, hol meg porban fuldokló szülőföld. Gyerekkorukban életre szólóan így nőhetett felejthetetlen főalakká apjuk és anyjuk az úton, amint mennek a tágas ég alatt, ki a mezőre, viszik vállukon ritmikusan himbálózó kapájukat, viszik az életüket. Így szívták magukba az életszeretetet, mintha eleve tudták volna, hogy majd mindent el kell mondani valahol valakinek. Mert érezni kell újra meg újra még azt is, hogy apjában és anyjában ahhoz hasonló szeretet élt Hímes és Zsömle iránt is, amilyet a gyerekeik iránt éreztek.

A két jószágos tehenet nem lehetett mindig otthon tartani, nem lehetett folyton megfosztani őket a szabad legelő jó fűvétől azért, hogy ne kelljen állandóan gyalog menni a távoli Szentkirály mezejére. Hiszen úgy kellett az öröm a teheneknek is, mint ama csordapásztoroknak éjjel a mezőben: el-elmehettek a gulyával legelészni a Bagó-rétre. Ráadásul a szekérre és a járomra is ráfért olykor a pihenés. Ha még ezt sem tudják, hogyan is élhették volna át a diófa alatt pihenő járom és szekér örömét, azok meg a hazatérőkkel való találkozás szavakkal ki sem fejezhető méltóságát és alázatát. A kazal mellett álldogáló szekér meg a rúdja és a földre hajlott járom talán átélhette volna a kimondhatatlan sajnást, amit a megérkezők keltettek bennük? A hazatérők elé éhesen szaladó tyúkok és a farkát boldogan csóváló Pici kutya, a lábukhoz dörgölőző macska ragaszkodó szeretetéről lett volna fogalmuk, ha nem lett volna mező, dolog, járom, gyerek, Hímes és Zsömle, vágyakozás és megérkezés?

VIRÁGZÁS KÖZBEN

Kicsi gyerekkora óta szerette az erdőt. Úgy nőtt fel, hogy testvérei voltak a fák. Rendületlenül tisztogatták körülötte a levegőt, nem volt bennük az önzésnek szikrája sem, a madarak, az állatok és az emberek javára éltek. Ide kötötték őket az elzuhanók is, kiket pusztító viharok és viharoknál is pusztítóbb hadak terítettek le. Az öreg kocsányost szerette legjobban. Ő ott állt erős ágaival, koronás lombjával a zabskerti erdő szélén, gyakran ölelgette, ringatgatta, mint kis gyereket. Sokszor hallgatta, mit mond neki.

– Testvéreink suhognak lombjainkban csöndes vagy borús éjszákakon, mindazok, kik hang nélkül lépték át a halál küszöbét, s indultak el a halhatatlanság kifürkészhetetlen útjain, feldarabolva és megsokasodva, hogy az erdei léten túl is az emberért teljesítsék kötelességüket. Az ősök értünk haltak meg, azokért, kik ugyanebben a földben gyökereznek, melynek mi is szívjuk a nedveit. Nem volt hiábavaló a hősök áldozata. Bennük meg sem fordult a gondolat, hogy nincs miért élni, és nincs miért meghalni. Tudták, bármi legyen belőlük: gyufaszál vagy mestergerenda, háromlábú fejszék vagy komód, erős tölgyfaajtó vagy kecskelábú asztal, boroshordó vagy papír, embertestvéreink életét teszik könnyebbé.

Mégis, mikor jöttek a fejszések, fájdalmassá vált a minden fánál erősebb öreg tölgy hangja: – Micsoda lények ezek, miért nem próbálják elűzni a betolakodókat?

Jancsi átérezte az öreg fa szégyenét, olykor ő is azt kívánta, bár csak hasadna meg a föld, nyelné el a pokol az érezni, túrni, fájni, gondolkodni képes lényeket. Csaknem szétvetette a tehetetlen fájdalom, csak nézte, hogy nyomban lehasadnak az öreg átokra lendülő karjai.

A mögötte sorakozó fiatalabb fákhoz így beszélt:

– Ezért vetették tűzre erős karjaikat ifjaink, ezért duruzsoltunk

piruló kenyereknek kemencékben? Ezért sugároztunk meleget, ezért hamvadtak el századokon keresztül közülünk a legderekabak? Hogy kiirtsanak bennünket mind egy szálíg?

Visszafoghatatlan, tehetetlen fájdalom nyikorgatta öreg karjait. Nem tudta, hová legyen, nem adta meg neki az erdők ura azt a képességet, hogy megfojtsa önmagát.

– Meg kell szakadni ebben az átkozott életben – hördültek fel belőle nehéz sóhajok. Szíve legmélyebb gyökeréig tépte, szaggatta fájós lábát a kín. Máskor meg azon töprengett, hogyan találhatna rá az életből kivezető legrövidebb útra, hogyan lehetne nem venni levegőt, elszáradni ezen a megátkozott helyen. Megmozgatta mélyben szétágazó gyökereit, de a föld nem engedett hajszálnyit sem.

Lombjai közt meghúzódva érezte, hogy maga az öreg sem tudja, mióta áll e keserves földben, elzsibbadt derékka. Többször megpróbálta összeszámolni évgyűrűit! De valahányszor túljutott a százötvenen vagy az ezerötvenen, összekeveredtek benne a számok. Hiába kezdte újra, hiába átkozta önmagát, hiába gondolt vissza erőtlől duzzadó ifjúkorára. Akkor viharok jártak valaha ezen a földön, hogy egyetlen ugrással kitephette volna magát az élet fogságából, gyökerestül. De hol vannak már azok a viharok! Szellő sem rezdül. Legfeljebb megőrült kis szelecskék kóborolnak a százszor kitaposott és elvesztett ösvényeken.

Hiszen ha nem védheti meg seregét az öreg, nem védheti meg az életet egyáltalán – tűnődött Jancsi.

– Akkor tökéletesen mindegy, kiknek a fejszéi vágnak belénk, kiknek a fűrészai sivalkodnak törzsünkön! – Irtsatok ki végre, testvéreim! – rimázkodott kitikkadt szájjal. De hiába nyújtózkodott, nem látott közeledni a völgyön át egy árva lelket. Csak az emlékei tolakodtak előre, hogy azok is vele pusztuljanak el.

Oly tisztán emlékezett a régi erdőmunkások dalára is, mintha most hallaná. Itt mögötte, mikor ezeket a suhancokat telepítették az irtáson, még boldogan és töretlenül szállt körülötte a dal. De arra sehogy sem emlékezett, hogy honnan kerültek ide a csemeték, akiknek szemmel követte boldog növekedését. Mennyi szépség volt

azokban a porfelhőben kapáló lányokban és fiúkban! Micsoda tűzzel irtották a rendekből a gazt, hogy nagyra nőhessenek a legények, hogy el ne nyomja a dudva a friss telepítést! S milyen jóízűen mosolygott azon az öreg, bricsesznadrágos főerdész! Folyton a lányok után sündörgött, birizgálta a csemetéket, le-lehajolt hozzájuk, mint aki azt lesi, rendes munkát végeznek-e a napszámosok. Tudták azok a huncutok, mit leskelődik a főerdész úr! Nem került nekik semmibe az örömszerzés, hát olyan magasan hordták előtte a feneküket, hogy azt a büszke fejüket sem hordhatták volna magasabban.

Szinte gyerek volt még, de már ő is ott porzott sorban a lányokkal, hogy minél nagyobbra nőjenek a halálraítéltek. A főerdészt pedig csaknem megette a fekete irigység. Neki csak leskelődés jutott, a kölyök meg délidőben egyszerre három lánynak heveredhetett az ölébe. Hát még ha azt is tudta volna, hogy mi mindent megengedtek neki a lányok, legalábbis gondolatban!

Terike volt a legszebb, a lányok legeslegszebbje. Piros volt a szája, pirosbarna az arca, fekete a szemöldöke, gesztenyebarna a haja. Jancsi gyönyörűnek látta Terikét az erdőszéli akácborok alatt, ahol a lány délidőben hanyatt feküdt előtte. Arcukat egy akáchajtás leveles ága választotta el egymástól. Sóvárogva nézte Terike arcát és száját, s úgy maradt meg emlékezetében, hogy meg sem érintette a lányt.

Hanem azután még azon a nyáron, mielőtt elhagyta az erdőt és a falut, biciklire ült, és elment Terike után, hogy megkeresse az egyutcás pusztán, és megkérdezze tőle, miért nem jön a csemetekertbe. Dűlőutakon taposta Jancsi a pedált, figyelte az alatta elsuhanó gyalogutat, s megörült, hogy a pusztán éppen búcsú van. Tolt a biciklijét, úgy kereste őt a vidám forgatagban. Sátorról sátorra járva leste az arcokat, reménykedett, hogy majd csak megpillantja a nőt. Ha nem is őt, meglátta aztán azt a brosstűt, mely Terike nevét hordozta. *Terike* – olvasta a többi közt, s megvette, mert nyomban elképzelte, milyen boldogok lesznek mindketten, amikor Terike blúzára tűzi az ékszer.

A tölgy koronájába rejtőzve Jancsi már igen korán és túl gyakran úgy elmerült emlékeiben, észre sem vette, hogy beköszöntött a virágzás kora. Az évszakok közül a tavaszt szerette legjobban. Éppen úgy, ahogy a fák. Mihelyt a napsugarak előhívták bujaságukat, csaknem hibátlanul állapították meg: május lehet, vagy június eleje. De az is lehet, hogy elérkezett Szent Iván éjszakája, amikor lehet álmodni az életről.

Érdekesnek találta, hogy a hiúságnak nincs őbenne szikrája sem, de annál nagyobb örömmel és büszkeséggel szemlélgeti a többieket. Mennyi örömet talált az erdőrész szélén posztoló, magasra nőtt, méltóságos tartásban suhogó vörösfenyőekben! Derekukon pattanásig feszült a szürkésbarna, pikkelyes kéreg. Ágaikon kigyújtották kénsárga virágaikat, majd lépésről lépésre adták át helyüket kárminpiros tobozaiknak. Féltékenyen rejtegették bennük magocskáikat, itták az égi fényeket, mígnem szétnyitották pikkelyeiket, hogy szélnek eresszék a jövőndőt. Türelmetlenül borzolódtak a tűlevelek. Valamennyien attól tartottak, hogy a másik elissza előlük a sugarakat, s ők lesznek az elsők, kik aláhullva tűpárnaként hajthatják álmra szendergőjüket. Féltékenyen lesték a gyönyörükben izmosodó gyertyánokat, szerették volna megcsiklandozni rejtélyes hónuk alját, de a büszke fiúk ügyet sem vetettek rájuk. Erős karokkal mind magasabbra emelték rügyekből kibontogatott, szívalakú leveleiket, tömör burkokba dugdosták porzós virágaikat.

A bükkök is izgatottan ontották magukból kocsányon csüngő virágaikat, meg-megtapogatták ritkán termő makkjaikat. Mélázva borzolták pihés levelüket, átengedték magukat a szédítő életélvezetnek.

Felsorakoztak sötétszürke törzsükkel a szelídesztenyék. Lándzsa alakú, fűrészes fogú leveleiket magukra húzták, s miközben rendületlenül égették gyertyáikat, borzas burkokban érlelték jóízű gyümölcsüket, hogy majd ha eljön a díszes tetszhalál, bőkezűen szórják szét valamennyit.

Meg-megsimogatták szürkésfekete, repedezett törzsüket a tölgyek, irigykedve tekingettek ki a sűrűből tiszteletre méltó vezérük-

re. Már igen-igen kívántak a saját fejükre legalább ugyanolyan hatalmas koronát. Ontották is érte magukból a hibátlan rajzolatú, bőrszerű leveleket. Boldogan tapsoltak a tiszta levegőnek, s kaptak a tenyerükbe egyszerre két-három makkot. Elkívánták, hogy tisztelettel nézzenek fel rájuk a falusiak, mikor az avarban főtörésznek, és kosárszám hordják disznaik elé gyöngyeiket.

Tekintetét most a szikár akácokra vetette, s nem is értette, honnan telik e tüskés csitrikból annyi édesség. Úgy illegnek-billegnek fürtjeik alatt, mint a jószagú és kívánatos menyecskék, kik folyton itt kacérkodnak a legényekkel. Nemegyszer megfigyelte e furcsa lényeket ott beljebb, a kislevelű hársak alatt. Azoknak meg oly hevesen lüktetett vörösesharna szőrzetük, izgalmukban folyton szétpattantak, és szanaszét röppentették sárgásfehér virágaikat. Azokkal csalogatták magukhoz a bódultan döngicsélő méheket, hogy megmutassák az akácoknak: ez a sikongató faj nem képes felülmúlni őket a szerelemben sem.

Versenyezve a virágzásban boldogan szemlélgették egymást az örömmámorban dúskáló fák. Szinte észrevétlen múltatták az időt. Hol a fénylő napot tűzték koronájukra, hol a holdas, csillagkoronás eget viselték kérkedés nélkül, méltóságosan.

S aztán azon a hajnalon, mikor a madarak már három órákor cifrázni kezdik énekeiket, az öreg tölgy úgy belefeledkezett az ezüstös harmattal behintett rét szépségeibe és az opálos arccal felkelő napba, hogy azt gondolta, amit maga előtt lát, nem valóság, hanem valamilyen égi tünemény.

Jókora csapat lépegetett felfelé a sugarakból, egyenesen feléjük véve az irányt. Vállukon fejszék, kaszák, irtókapák, vasvillák ringatóztak. Erre kicsit riadtabban hajolt ki lombkoronájából, s igen érthetetlennek tartotta, hogy éppen ilyenkor, virágzás közben élesítik rájuk a fejszéiket. De a következő pillanatban mégis megértette, szinte megkönnyebbülve állapította meg: életben és halálban alig változhatunk. A sietős iramban közeledő alakok mihelyt kivehetőbbé váltak, elkeseredő szívvel vette tudomásul, hogy a csapat vezetőjében egykori játszótársát ismeri fel.

– Ütött az óránk! – húzódott vissza, s hiába is próbálta elrejteni bánatát. Nem a haláltól félt. Az bántotta, hogy a támadók mindegyike közeli ismerőse. Nem hiányzott közülük az a borús homlokú gombászó sem, akit annyi vargányának és nyúl-gombának vezetett a nyomára.

– Velem kezdik – futott végig repedezett törzsén a hideg. Hiába szánta el magát a halálra már annyiszor, most mégis úgy érezte: nem könnyű meghalni. Igyekezett méltósággal fogadni a sors csapásait, megpróbálta fegyelmezetten és szótlánul tudomásul venni az emberek arcán a kegyetlen elszántságot. Szava se volt a favágók ellen, hogy miért telepszének lombjai alá, inkább azzal vigasztalta magát, ha meg kell halni, kicsit jobb, ha a mieink oltják ki az életünket, nem az idegenek. Emelt fővel, remegés nélkül, nyílt és megbocsátó tekintettel kereste barátai tekintetét. Azt gondolta, emlékezteti e favágókat bolderabb fiatalságukra, közös reménységükre. Arra, hogy volt idő, amikor hittek egymásban, hittek az erdőben.

A „DÓGZÓS” EMBER

Tizennégy éves korában kezdett előtte megvilágosodni, hogy ő bizony egykettőre komoly választás elé kerül. Annyit már tudott, hogy lényeges különbség van kapálás és kapálás között, s hogy sokkal szórakoztatóbb baráti csapatban, csemetekertben vagy irtáson kapálni, mint a saját földjükön, anyja és apja társaságában, vagy a téesz földjén, felnőttekkel dolgozni. Az vitathatatlan volt, hogy kapálni szükséges, egy tizenkét éves gyerek már nem húzhatja ki magát a mezei munkából. Azzal pedig hiába is védekezett volna, hogy a szülei nem szoktatták hozzá a munkához kellő időben. Neki is megmutatták a kapát, a kaszát és az aratást is, de ő mégsem szaladt szántani, vetni, boronálni, aratni, mint apja, kapálni, mint anyja. Nem szaladt a mezőre a bátyja sem, így aztán neki, a kisebbnek is jobban kegyelmeztek. Az idősebb és erősebb testvér sokkal okosabb volt, mint az öccse; folyton tanult, a hetedik-nyolcadik osztályt egy év alatt végezte el, kellő időben készülődött elmenni a háztól. Benne föl sem merült, hogy mi lesz vele, mi lesz belőle, ha nagy lesz. Ő pedig már akkor borzadozott a nehéz paraszti munkától, mikor megkóstoltatták vele a marokszedést. Mint egy súlyos sorscsapás, Jancsira úgy nehezedett rá a fogadalma. Azt ígérte a szüleinek, hogy ő bizony „dógzós” ember lesz, otthon marad a szülői háznál, majd ő segít nekik. Késve jött a felismerés, hogy tanulni kellett volna időben, akkor nem fenyegetné olyan félelmetes jövő, amilyen a „dógzós” embereket nemcsak fenyegeti, hanem nap mint nap le is csap rájuk kíméletlenül. De hogy ezután naponta neki is egy munkaegységért, tíztizenkét forintért kelljen dolgoznia a téesz földjén szakadásig? Tíz-tizenkét forintért? Annyit csak a férfiak kerestek 1960-ban és a téesz megalakulását követő években is. A nők örültek, ha megkeresték a 7–8 forintot. Igen ritka volt az a férfi, aki 12 órát tudott dolgozni s 12 forintot keresett naponta. Nagy szó volt a havi 300 forint kere-

set. Apja kapott a téesztől 1 hold földet háztájinak, anyja meg azért kapott csak 800 kvadrátot, mert korai gyomorbetegsége miatt már a téesz megalakulásakor leszázalékolták. Dolgozhatott a háztájiban is kifulladásig, az állatoknak is kellett az eleség. A munkaegységekkel keresett pénz mellett kaptak a téesztől évente 36 mázsa kukoricát, lehetett enni kukoricagánicát, zsíros krumplit, paprikás krumplit, ünnepen lehetett sütni kukoricaprószát, telente vágtak egy disznót, s lehetett elővenni a bödönből zsírba eltett lesütött húst vagy töpörtyűt. Szaladgáltak az udvaron tyúkok, jércék, kacsák is, tojás mindig volt, senki sem tudott olyan jó húslevest főzni, amilyet anyja. De a búzát úgy kellett megvenni. A tehetősebb koroknyai asszonyok azt mondták, a nagy gazban ők nem ismerik meg a kukoricát... És nem is mentek el a téeszbe kapálni.

A háború után apjáék hét hold földön egyénileg gazdálkodtak, s évente 800–1000 kvadráton dohányt termeltek. Évente kerestek 10–12 ezer forintot. Később a téesz-ben termeltek dohányt, de akkor egész napi kapálással naponta csak 7–8–9 forintot kerestek. A téeszben sem maradhatott gazos a dohányföld. Ha a szél nekivagdalta a gaznak a dohányleveleket, a rongyosakat csak második vagy harmadik osztályba vette át a nagyatádi felvásárló.

– Ott ám, a kolhozban lehetett megismerni a népet! Azt, hogy ki milyen ember. Margit már kiért, mikor én még mindig a sor közepén tartottam – mondta anyja. – De hát ez hogyan az Isten csodájába lehet? Megállás nélkül vágom a gazt, ő meg a rend végén van már... Hát úgy lehetett, hogy Margit egy helyett kettőt lépett előre. Ráhúzta a gazra a földet, a gaz meg kinőtt utána, s megette a dohányt, ahogy a napraforgót is.

Amint a téesz vezetői rájöttek, hogy a közös kapálás nem jó dolog, a napraforgóföldet is kiosztották: ez a tied, ez meg a tied – műveld meg!

A hatvanas évek második felében a munkaegység értéke húsz forint lett, akkor aztán a koroknyaiak is beálltak a sorba: kapáltak azok is, csak úgy porzott. Mégis hamarosan szétszéledtek a világon; úgy elment ki erre, ki arra, hogy semmi se maradt Koroknyából.

Jancsi is maradt volna otthon? Mehetett volna derékig érő hóban apja után, vihette volna hóna alatt a kis baltát, ahogy vitte is nemegyszer a Nyíresbe fát irtani rogyásig; ehetett szalonnát kenyérel a kidöntött fatörzsre telepedve. Ha megszomjaztak, meglékeltek a nyírfa derekát, ittak nádszálon csepegtetett édeskeserű nyírvizet. Apríthatta a tűzrevalót otthon az udvaron, hogy jó meleg legyen a kiskonyhában. Megtanulhatta volna, hogyan kell etetni a teheneket, a disznókat, a tyúkokat. De arra nem kellett ám tanítani, hogyan kell csirkét meg disznóhúst enni! Azt is tudja minden nagyszű, hogyan kell sajnálni a szegény embert. Bátyjának több esze volt: elment tanulni Pestre. Ő nem borult le a földre fáradtan, mint az ég, vagy mint a mezőn vakulásig görnyedő paraszt! Nem nézegette az udvarból, hogy kihunyó paraszában a nap mi végre álldogál a szomszéd zsuppfedeles háza felett, mielőtt eltűnik a zaboskereti erdőben. Nem nézegette csodálva apja felemelkedő és lesújtó fejszójét, s hogy miért vérzik az ég is. Nem állhatta a parasztromantikát... Azt sem figyelte meg, hogy apja fejszéje alól hogyan röppen fel a szentiván almafára egy-egy fadarab, és milyen kíméletlenül veri le a fürtökben sárguló kis almákat, s a lehullottak hogyan gyűlnek kupacba a tikok által kifötörészett mélyedésekben. S ha már elültek a tikok, és bebújtak napmeleg házukba a darazsak, s anyja megpróbálta beszólítani fiát, nem ő, nem a nagyobbik rohangászott az udvaron még este is a gyors és kusza röptű cserebogarak után. Hanem az öccse, a kis paraszt! Honnan is tudta volna a bátya, hogy mi végre kell magasra emelt ciroksöprűvel száguldozni a zöld udvaron, kergetni a cserebogarakat, végtelenül, míg bele nem szédül az ember.

Ötvennyolc tavaszán, majd nyarán, ahogy a bátya haza-hazalátogatott az egyetemről, a mindennel elégedetlen legénynek feltűnt, hogy az ő testvére rövid idő alatt milyen sokat változott: irigylésre méltó úr lett belőle. Büszke volt a bátyjára, titokban mégis haragudott rá, irigyelte tőle a szemüvegét is. Az a csillogó kis lencse mennyivel okosabbá, különbbé tette! Megváltozott a beszéde, a hanghordozása, a külseje, olyan lett, mint akit kicseréltek. Jól állt

rajta az öltönye, ragyogott a cipője, villogott a szemüvege, érthetetlen, sőt titokzatos volt minden mondata. Fitogtatta tudását, hogy ő mi mindent tanult, mennyi mindent tud, micsoda könyveket olvas! Érthetetlen szavakat kevert érthetetlen mondataiba, egyik tanárát leszólta, a másikat dicsőítette, olyan bámulatos emberré vált, hogy öccse azt sem tudta, tegezheti-e a nála hét évvel idősebb testvérét. De nemcsak a csodálat vert fészket a kamasz lelkében, elburjándzott benne az irigység, a féltékenység, sőt a sértett önérzet is. Mert a bátyja úr lett, ő meg paraszt maradt. „*Én paraszt? én?*” – dohogta a megsértett Toldi szavait, s rögtön kész volt a felelettel, vagyis azzal, hogy az ő bátyja György, „*a róka lelkű bátya*”. Csakhogy ezt az istennek se merte volna a testvére szemébe mondani. Apjától és anyjától megszokta, hogy az urakat nem szabad bántani, nem szabad megmondani nekik az igazat még akkor sem, ha elnökök, papok vagy párttitkárok, de a hátuk mögött muszáj megvetni őket, nem eshet csorba a becsületen... – ez mindig így volt, és így is marad az idők végezetéig. Vigyázni kell ám, vigyázz magadra, fiam, az urak sohasem hoztak semmi jót a szegényekre, akkor is így van ez, ha az urak ugyanattól az anyától született édes-testvérek vagy csak tejtestvérek.

Jancsi nem merte bátyja szemébe mondani, miért hasonlítja őt Toldi Györgyhez, önmagát meg Toldi Miklóshoz, hiszen titkon legalább érezte, ha nem is tudta, hogy a szerepek sem stimmelnek mindenben, így aztán megtörténhet, hogy ő, aki erősnek képzei magát, akkora pofont kap bikaerős bátyjától, amekkorát még nem kapott tőle, pedig kapott az udvarban éppen eleget. Ott csípte-rúgta őt az úr, ahol érte, arra pedig nem is emlékszik, hiába hanceg a rókalelkű, hogy hányszor, de hányszor megvédte őt a nagyobb falusi legényektől, akik folyton a kisebbet akarták elagyabugyálni.

Ötvennyolc nyarán, mikor a testvére házasodni készült, Jancsi úgy érezte, hogy a pökhendi úr nyomban testvérgyilkosságba kergeti őt. Beöltözött a bátyó fehér ingbe és fekete ruhába, fölvette csillogó-villogó szemüvegét, aztán akkora lakodalmat csaptak a szülői háznál meg a lányos háznál is, hogy a sok-sok tortával dobá-

lózni lehetett volna. A lakodalmi menet előtt haladva végig az utcán fújták a trottyosok: „*Utoljára drágám, azt kívánom én*”..., ő is ott lépegetett galambszürke öltönyében Magda oldalán. Ő vitte a menyasszony hosszú és fehér slájerét, Jancsi pedig a sértett Toldi Miklós szerepében lépegetett a bátyja után, miközben egészen máshol járt az esze. Arra várt, hogy menjen már Pestre a tányérnyaló, mehet akár a királyhoz, viheti a menyasszonyát, az összes rózsaszínbe öltözött koszorúslányt, ő itt marad, neki jó lesz a kapanyél is, s ha nem kapja meg azt sem, megy a cigánytónak. Bujdosik az „*éren*”, bujdosik a „*nádon*”, lépked zsombékról zsombékra, s ha besüpped alatta valamelyik zsombék, megsimogatja azokat a szerencsétlenül agyontaposott farkaskölyköket, aztán ha „*jő az anyafarkas szörnyű ordítással*”, úgy kiszorítja belőle a lelket, és úgy veri szét vele az apafarkast, mint annak a rendje. Ahogy azt Toldi Miklós tette. Hajnalban hazahozza mindkét dögöt, a rókailelkű ablaka alá fekteti őket, tudja meg, kivel van dolga, aztán örökre elbúcsúzik szegény anyjától, és megy, megy, neki a világnak, amerre lát.

Jancsi sértettségének más oka is volt. Bátyja nemcsak elegáns és sikeres felnőttnek, hanem valóban boldog vőlegénynek mutatkozott a menyasszonya oldalán, ő viszont eltitkolt és sajgó sebeket hordozott kamasz szívében. Magában elismerte, hogy sokadszor szerelmes, de azt is őszintén tette hozzá, hogy most aztán megtalálta az igazit. Sebeinek sajkását az elviselhetetlenségig fokozta a ház ajtajában virágjába lobbant barackfa, meg a vőlegény és a menyasszony után esküvőre sorakozó koszorúslányok és vőfélyek ünnepélyes sora. Az járt az eszében, hogy az elmúlt vasárnap is elment Magda után Nadalosba. Gyalogolt oda és vissza a hosszú földúton, hogy csak egy pillanatra láthassa titkos szerelmét. Fogadkozott, hogy ha ég és föld egybeszakad, akkor is megmondja Magdának, a világ legszebb nőjének, hogy halálosan beleszeretett, s megkéri a kezét, legyen a felesége, mert nem tud nélküle élni.

Szemügyre vette Magdáék házát az út bal oldalán. Felmérte a terepet, s remegve állapította meg, hogy az úttól jóval beljebb fekszik a ház, kékre van festve az ajtaja, és minden ablakában muskátlik vi-

rulnak. Kicsit közelebb, majd még közelebb merészkedett a házhoz. Úgy tett, mint aki minden eshetőségre felkészült. Azt gondolta, ha valaki eléje toppan, s megkérdezi, honnan jön és mit akar itt, majd csak mond neki valamit, talán azt, hogy egy távolabbi faluba akar eljutni. Csakhogy Somogyfajsz az erdőn túl van, az erdőn át pedig nem vezet oda rendes út. Épp egy vastagabb törzsű almafa mögül leste Magdáék házát és ajtaját, amikor valóban nyílt az ajtó, s kilépett az udvarra Magda. Jancsinak akkorát dobbant a szíve, hogy egy villámgyors mozdulattal visszahúzódott az almafa mögé. Nem telt el három, talán négy másodperc, óvatosan lesett ki a fa mögül, de Magdát nem látta már az udvaron. Zavart szégyenkezéssel indult haza, s egész úton nem tudta magában elrendezni a dolgot, sőt azt sem tudta, mitévő legyen, s mi végre van ő e világon. Egyedül a ház ajtajában virágzó fának merete megsúgni, hogy milyen reménytelenül szerelmes, de nem nyugszik bele, addig megy és megy e világ úttalan útjain, míg meg nem találja ideálját, akit akár élete végéig keres.

Fél év sem telt el, megszegte adott szavát, nem tágított, azt mondta anyjának és apjának, mégsem lesz „dógzós” ember ő sem, megy Pestre, úr lesz belőle is, nem lesz a földnek bolondja, nem lesz paraszt az istennek sem, nem kell neki a ház, fulladjon meg az egész porfészek.

Hiába sírt, hiába rimánkodott az édesanyja:

– Fiam, ne menj el! Mi lesz belőled? Te nem tanultál!

Rendíthetetlenül készülődött az útra.

– Nem tanultam? Tanulhattam volna? Ti sem akartátok, hogy tanuljak! Azt akartátok, hogy paraszt legyek, amilyenek ti vagytok. Elhittétek, hogy én is „dógzós” ember leszek! – szólt vissza a kapuból.

MUNKAKERESŐ

Munkában eltöltött idejének harmincharmadik évében megalázott munkanélküliként járt azon az úton, amit az élet az ő számára kijelölt. Már nem elég hasznosíthatóan bandukolt a fekete salakos úton a Kapagyárba. Tizenhat éves korában világmegváltó reménységgel érkezett ide, a fővárosba, s nem oda jutott, ahova kíváncszott. Egy boldogabb és szabadabb hazáról álmodott, ahol az emberi értékeket megbecsülik. És dolgos ember létére olyan erőszakos világba került, ahol gonoszság uralkodik a jóságon, hazugság diadalmaskodik az igazságon, a csúfság maga alá gyűri a szépséget, a tehetséges népen elhatalmasodik a tehetetlenség és a romlottság, s magára marad az ember. Csepelen kihúzták lába alól a talajt, kényszerszabadságra küldték a dolgozókat, fokozatosan leépítették a létszámot, s végül kirabolták és eladták a gyárat, ezért hát ugyanott próbált munkát és kenyeret találni, ahol harminchárom évvel ezelőtt. Egy kicsit reménykedett, hogy a Kapagyár még áll a lábán.

Kutya sem ugatta meg a kapuban, az üres portásfülkéből senki sem szólt rá, senki sem kérdezte, kit keres, mit akar itt.

Nem volt a töltés mögött húzódó gyár portásfülkéjében egy lélek sem. Megállt egy sóhajtásra a bejáratnál, a gyárudvarra vezető lépcsők fölött, a vaskorlátokkal körülvett, dobogószerű placcon. „Olyan, mint a bokszolók ringje” – suhant át rajta. Bíró nem jelzi a jogállamnak hazudott országban, hogy ki a győztes, és ki a vesztes. Nem volt kétséges az ő számára sem, hogy a munkásokat Angyalföldön is könnyörtelenül kiűzték.

Járt már itt két évvel korábban, munkanélküliséggel fenyegetett köszörűsként, de már azzal az elhatározással, hogy visszatér első munkahelyére, megpróbál mindent újrakezdeni. A privatizáció, a gazdasági és politikai hatalom módszere nyilvánvalóvá tette az ország szétverését. Az öncélú többpártrendszer álarcában a korábbi-

aknál is kíméletlenebb diktatúra valósult meg Csepelen is, nem lehetett kétséges, hogy legnagyobb mértékben a kétkezi dolgozókat, a kiszolgáltatottakat, a tehetetlen sokaságot s benne a magukra maradt embereket árulják el és büntetik folyamatosan, döntően azok, akik megunták saját korábbi képmutatásait, hazugságaikat és gonoszságukat. A politikai hatalom részesei nyílt sisakkal vállalták az ország újrafelosztását, beálltak új-régi erők új-régi szolgálínak, a multik tőke- és piacszerző sikerei láttán nem haboztak elárulni népüket, nemzetüket, hazájukat, maradék lelkiismeretüket. Európa általános válsága a gazdagabb országok előrenyomulását kívánta meg, véres háborúk helyett gazdasági-politikai módszerekkel hódítottak piacokat. A történelem ítélőszéke előtt sokszor levizsgázott szovjet birodalom belebukott a túlzott fegyverkezésbe, nem tudott már enni adni saját népének, a gonosz tehát nem állt ellene a gonosznak, s mindenütt a leggyengébbeket áldozták fel a „haladás” oltárán. A politika és a pénz hatalmának köntösében az ország vezetői, döntéshozói és ezek kiszolgálói megértették, hogy régi módszerekkel nem juthatnak elég gyorsan a céljukhoz, még több pénzhez és még nagyobb politikai befolyáshoz, ezért nem haboztak úrhatnám szolgálkká válni hazai és nemzetközi szintén.

Magyar János elárultan és tökéletesen elárvaltán kereste régi munkatársait a Kapagyárban, s mert nem találta őket, bement az igazgatóhoz. Az idős, nyugdíjazás előtt álló igazgató azt mondta, a miniszter döntése alapján a vezérigazgatóság tervbe vette a gyár teljes felszámolását. Amíg nem döntenek el véglegesen a sorsukat, új embert nem vehetnek fel. Mivel a felszámolás hírére a dolgozók összefogtak, a megszüntetési szándék ellen tiltakozó levelet írtak, még nem teljesen reménytelen a gyár sorsa. Többen összeadták saját pénzüket, hogy ha minden kötél szakad, önigazgatással, esetleg részvénytársasággal mentseék, ami menthető. Odafele azonban jót nevettek a naivságon, hallani sem akartak a munkások akarataról. Azt válaszolták, egy floridai németnek vagy majd az új kormányzati negyednek kell a hely, a használható dolgozók egy részét helyezék át másik üzembe, a többséget pedig el kell küldeni.

Álldogált még kicsit az üres portásfülke előtt, ahol valaha a bélyegzőóra és a viharvert tábla állt, melynek rekeszeiben egymás mellett és egymás felett sorakoztak a számmal és névvel ellátott bélyegzőkártyák. Láta a vonatról libasorban érkezőket... Rákosrendező felől vonult a nép, ő is ott sietett köztük tizenhat évesen, reménykedve. Munkalapját beletette a bélyegzőóra nyílásába, csengetett, rábélyegezte a lapra az érkezés óráját és percét. Ötvenkilencben 4 forint 50 fillért keresett óránként, havonta körülbelül 200 órát dolgozott.

Első útja a néptelen udvaron keresztül a kovácsműhelybe vezetett. Dobogó szívvel lépkedett a szürke macskaköveken, régi jó ismerőseként köszöntötte a hatalmas, zord és méltóságos lemezvágó ollót, összerozsdásott tagjait már meg sem tudta mozdítani. Pedig micsoda baromi erővel vágta a hatalmas vastáblákat! Vele átel-lenben, a gépműhely lengő ajtaját egyelőre csak gondolatban lökte be a vállával, a megszokott mozdulat valaha az otthonosságot jelezte. És itt van, itt fordul el az egész gyáru dvart behálózó kicsi sín-pár. Érti a tizenhat éves legényt, amint az udvaron át hol ebbe, hol abba a műhelybe segéd munkásként tolja a lemezekkel megrakott csillét.

A fürdőnél jobbra fordult. Megvillant előtte a zuhany víz sugara. Úgy vélte, hangokat hall a zuhanyzóból. Gőzölgő, meztelen testekre vastag sugárban ömlik a víz. Megborzongott. Érthetetlen, hogy a zuhanyrózsákat már megint ellopták. Nem érti, mit csinálnak annyi zuhanyrózsával...

A síneken át a kovácsműhely felé vitt az útja. Fázva húzta össze a kabátját. Odaűzte a belső erő, ahol ötvenkilenc januárjában Felföldi várta. Ő szerzett neki munkát a Kapagárban. Jó meleg volt a kormos, füstös kovácsműhely! Otthonosan izzott a parázs. – Ez is az én földem – próbálta hinni. – Ez is a szülőföldem. Kezdődhettem volna itt is, véget érhetnék itt is – dörögte maga elé. Szét dobált vasakon, betontörmeléken lépkedett át; nem is akarta, hogy eljusson tudatáig a borzalmas pusztulás. Fájt neki az egyedüllét, de most mégis jobb, hogy nem kell belenézni senkinek a szemébe.

Csak meg ne zavarja egy eléje álló lélek, hiszen mit mondana Miskának, Sanyinak vagy Pistának. Mit keres itt?

Munkát?

Bolond.

Önmagát?

Duplán bolond.

A kovácsműhely hatalmas vasajtaja valamikor Rákosrendező felé nézett. Arra néz az most is.

Ahogy megállt a tárva-nyitva hagyott ajtóban, barátságos meleg helyett most a halál hidege húzott át rajta. Félve nézett az elhagyott műhely szürke, kiégett belsejébe. Szorongva álldogált, nem mert beljebb lépni. De nem úgy szorongott, mint valamikor, abban a fiatal és kíváncsi várakozásban, a megérkezés pillanatában. Vád és büntudat járta át, és azt forgatta, amit nagyon nehezen tudott kimondani:

Árulás!

Kinek mondja ezt? Nincs itt senki.

Imbolyogva álldogált a hatalmas és üres ajtóban, mint aki elvesztette lába alól a talajt. Ugyenezte érezte Csepelen, a szerelde nagy vaskapujában, amikor betoppant az elhagyott és kifosztott üzembe. Hogy ez a pokol kietlen bugyra. Lángok lobbantak fel, belülről törték elő gomolyogva és sercegve, égtek életükben, munkaruhájukban, és égtek benne gyászfeketén az emberek. De ez csak irgalmatlan lázálom, a valóság nem látványos. Elmentek mind, engedelmesen, lehajtott fejjel, nevetgélve-sírva vagy hallgatagon, egy kézlegyintés nélkül, tökéletesen mindegy, hogyan. Fokról fokra építették le az üzemet, küldték el a munkásokat. Magyar János ölni tudott volna, ahogy felemelt, átokra lendült karokkal megállt a többiek közt. Tört képzelt a kezébe. De kit is ölhet meg a kiebrudalt ember? Legfeljebb önmagát. – Ne fáraszd magad, öregem – ironizált magában beszélve –, nem tartozol a gyilkosokhoz. Ne ölj! És nem ölsz! Csak téged ölnek.

Nem mert visszalépni az ajtóból, hova is léphetett volna, szakadék tátongott kapun belül. Nézte a hideg szörnyeteg száját, a ha-

talmas vaskaput, s az jutott eszébe, ami a kezdetekkor: ezen egy 424-es mozdony is befér. Ekkor mozdult meg a műhely, Felföldi jött feléje, pocakján olajfoltos köpenyben.

– Ez az a gyerek, Kocsi úr – mondta Felföldi a töprengő arcú Kocsi úrnak. Ez a megszólítás egy kicsit mellbevágta akkor. Furcsa volt, de mégis barátságos. Kocsi úr prémes, meleg bundában járt, mintha egy régi világból lépett volna elő, folyton bundában szaladgált műhelyről műhelyre. Hó lepte az egész udvart, csengtek-zengtek az üllők, forgolódtak az emberek, fekete volt a koromtól mind-egyik, de úgy pirosodott az arcuk, mint az alma. Dolgoztak szaka-datlan. Hárman szítták a lángokat, de csak az első emberre tudott figyelni. Bementek Kocsi úr irodájába, felléptek a lépcsőn, zöld volt az ajtó, de ő az üvegen át is a kovácsokat bámulta. Azt nézte különösen, amelyik a monstrumnál hosszú szárú fogóval szorította a formában izzó vasat. Kiemelte a kemencében folyton izzó kokszerakásból, rálépett lábával a föléje tornyosuló kalapács pedáljára, a kalapács nagy lélegzetet véve fölemelkedett, és villámgyorsan ütött a formára. A következő mozdulattal már röpült is a síncsavar az olóba szorított formából a többi közé.

Most egy hang sincs a fájdalmasan kihalt műhelyben.

Égett kezük alatt a munka. Most meg hidegebb van, mint valamilyen kihűlt pokolban.

Kovács sem lesz belőlem, gondolta kényszeredett mosollyal, s az jutott eszébe, mennyire megdöbbent frissen érkezett kölyökként, amikor Kocsi úr rámutatott a gombos villára, s azt mondta:

– Előbb öltözz át, a sógorod megmutatja az öltözőt, kapsz szekrényt, s ha elintéztétek a felvételit, ragadd meg a villát, egyelőre ez lesz a dolgod. Rakd a síncsavarokat abba a talicskába, és told ki oda a határba.

A műhely ajtajától alig egy dobásnyira három hatalmas síncsavar-hegy emelkedett.

Még föl se tette a kérdést, bírja-e vagy sem, ki tudja-e tolni a síncsavarokkal megrakott talicskát, rögtön arra a furcsa, kísértő és lázító képtelenségre gondolt, ami a gombos villa láttán markolt a

szívébe, s átjárta minden porcikáját. Hogy is tudta volna, hogy annak a furcsa érzésnek sorsa a neve. Évekig, sőt évtizedekig nem akarta tudomásul venni, mit jelent a mondás, mely túl gyorsan elérte a kovácsműhely ajtajában.

– Majd meglátod, téged is elér a sors keze!

Zavarban volt, hogy nem csúfság esett-e rajta máris. Pesten ugyanolyan gombos villát adnak a kezébe, amilyennel a falujában halomba rakták a krumplit... Dehogyan mondta, hogy nem ő, hanem apja fogta a villa nyelét! Nem árulhatta el, hogy a síncsavar-hegyet elvermelni való krumplihoz hasonlítja.

Hófoltokat látott emlékezetében, előtte és mögötte pedig szűrkeséget. Ötvenkilenc márciusának elején még hó lepte a gyáru dvart és a síncsavar-hegyet is. A felvételizéssel hamar végzett, irodáról irodára járkált, itt is kapott valamit, ott is figyelmeztették erre meg arra, aztán a kovácsműhelyben csak addig bámészkodhatott a fűjtatóval szított parázs közelében, amíg megpakolta a talicskát, s kitolta a többihez.

– Gyere, ülj a helyemre, nehéz az neked! – szólt hozzá a csavar-hegy lábától Jóska bácsi, talán az ötödik vagy hatodik forduló után. A vasutasbundába bújó öregember ugyanazt a munkát végezte, amit ő. – Majd én hordom. Menj vissza Kocsi úrhoz, kérj tőle bundát és csizmát, aztán válogasd a csavarokat.

Akkora bundát kapott, majdnem elveszett benne. Bakancsára húzta a nemezsizmát, rászíjazta a lába szárára, aztán ahogy az öreg tanította, a hibátlan csavarokat balra, a selejteket jobbra dobta. Az előtte levő határ napról napra, hétről hétre fogyott, mellette pedig két hegy nőtt ki a földből. Az öreg hallgatott, ő pedig nem merte megkérdezni, kinek kell ez a rengeteg csavar, hol van annyi talpfá és sín e világon, ami e sok-sok csavart elnyeli. Mikor betolták a vagonokat, azt sem kérdezte, minek kell megfogni még egyszer minden csavart, s kézzel dobálni fel a vagonokba. A gombos villa alig volt jó valamire.

Mire elolvadt a hó, és a síncsavarok is elfogytak, egyszer azt mondta neki Jóska bácsi:

– Tanuld meg, hogy a társadalom legjobban ellenőrzött osztálya a munkásosztály. Ébredését vekkerhez igazítja a kötelesség, közlekedését menetrend szabályozza, minden percét kiszámítják, munkáját és keresetét normával szabályozzák. És edd a zsíros kenyeret.

– Maga is azt eszik, Jóska bácsi!

– Nem kell láncra fűzni minket, mint a rabszolgákat. Mégis láncra függünk. Nem kell hajcsár a hátunk mögé, nem is keressük a dolgok értelmét! Ha majd családod lesz, s hazavárnak a gyerekeid, megtudod, mi a függőség. Örülünk, hogy süt a nap!

Az első tavaszon megismerte az egész gyárat, valamennyi műhelyben megfordult. Egyelőre hiába kérte Felföldit, hogy segítsen, szeretne elkerülni a kovácsműhelyből, unja a csavarválogatást, rengeteg a selejt.

– Azért kell válogatni!

– Azt ígérte, szakmát tanulhatok.

– Majd! Mindennek eljön az ideje. Ismerkedj!

– Legjobban a gépműhely tetszik, az esztergálás. Frici már elmagyarázta, mi a különbség a rapid és a vídia kés között. De a köszörülés, az nagyon szép és pontos munka! Ahogy szikrázik a forgó munkadarab, és ömlik rá a fehér folyadék, az valami gyönyörű! Miska is megengedte, hogy elálldogáljak mellette egy kicsit.

Azt is sokszor megbámulta, hogy a nyers kovácsolt vasból milyen fényes és pontos alkatrészeket gyártanak. A kés alól egyszer úgy fröcsög a tüzes forgács, mint a víz, máskor meg hosszan, méltósággal pöndörödik, kéken, fehéren és illatosan. Nincs a világon olyan jó szaga semminek, amilyen az égett vasforgácsnak meg a friss hűtővíznek!

Felföldi néhány nap múlva bemutatta az udvar felső sarkának kis tmk-műhelyében egy kis esztergapadon dolgozó embernek, aki maga mellé állította, s rögtön elmagyarázta neki az esztergálás minden csínját-bínját. Levette a fogaskerékszekrény fedelét, a gép oldalán levő kapcsoló állítgatásával megmutatta az egymásba hol így, hol úgy kapcsolódó fogaskerekeket. A mester mindent elköve-tett azért, hogy megfelelően szemléltesse, láthatóvá tegye a fogas-

kerék-számítás bonyolult műveletét, a különböző keménységű anyagok, a kések és a fordulatszám-változások összefüggéseit. Az esztergálás tudománya előtt akkora tisztelettel hajtott fejet, hogy majdnem elhagyta az önbizalma.

Az oktató tokmányba fogott egy kis rézdarabot, s néhány szak-szerű mozdulattal pillanatok alatt elkészítette a kétlépcsős lámpacsavart. A csillogó kis sárgaság vékonyabbik részét ismét tokmányba fogta, majd egy varázslatos kattintással nem a kést, hanem a kés-tartóba fogott recézőt közelítette óvatosan a pörgő munkadarabhoz. Bár csak rézpor csapott a levegőbe, úgy látta, hogy az érintkezés pillanatában aranypor száll az orra előtt. A kicsi és homályos műhelyben ahogy behunyta szemét, nehogy belemenjen a rézpor, s amint ujjai közé fogta a lámpacsavart, egy régi lángocska fényében anyja jelent meg előtte az ő minden esti áhítatával, petróleumlámpát gyújtó mozdulatával, s az elmaradhatatlan világosságnak szóló halk köszöntéssel:

– Dicsértessék a Jézus Krisztus.

– Mi lesz ez? – kérdezte az esztergályost.

– Vasúti váltólámpához lámpacsavar. Berecézve jobb rajta a fogás. Gondold csak el, éjjel igen sötét van a síneken! Így könnyebb föl- és lecsavarni a lángot. Lássák a fényt a mozdonyvezetők, ne-hogy egymásba rohanjanak a vonatok.

Hogy is gondolta volna akkor, hogy a Kapagyárban is elhagytuk a huszadik század közepét.

– Itt az ezredvég – igazította ki magát az udvaron, amint a romok között bukácsolva ráeszmélt az időre és a helyre, hogy hol is van e periférián. Meg-megállt egy-egy szétrombolt és kifosztott műhelyben, hol itt, hol ott lépett át egy-egy ócska, rozsdásodó vasdarabon.

Mi történt itt, kik követték el ezt az irgalmatlan barbárságot? Sajgott a szíve, nem akarta, hogy meglátsszon rajta a fájdalom. Ugyan, ki láthatná meg? És kit érdekel, hogy ő mit érez? Nincs itt egy kivert kutya sem. Kik pusztítottak itt és milyen parancsra? Milyen istentelen dühvel szaggatták-robbantották ki a földből felkunkorodó síneket is.

Didergett a zord időben, még nem tudott elszakadni a szent és megátkozott helytől, ifjúsága emlékeitől.

Ha akkor esztergályos lett volna belőle, ötvenévesen talán könnyebben találna munkát. Miért sír, mit sajnál ezen a helyen? Volt valami jóban része a kemény munkán kívül? Volt valami értelme? A mindennapi kenyérért ezeken a kitépett, felszaggatott síneken tolt a súlyos lemezekkel, U-vasakkal, sarukkal, váltólámpákkal, hol ilyen, hol olyan alkatrészekkel megrakott csillét, egyik műhelyből ki, másikba be, ahol szükség volt valamire. Akivel csak lehetett, szívesen beszélgetett. Beszélgetni, kíváncsiskodni nagyon jó volt. Gyakran napok teltek el úgy, hogy nem akadt elég mozgatni való anyag. Olyankor elküldték rozsdát pucolni. Drótkefével kapargatta az odaégett barna port vasoszlopokról, U-vasokról, szállt a rozsdapor a levegőben, marta a torkát, de nem számított, mert hitte, hogy előtte az élet. Most a lába alatt van. A festőknek is segített, lángoló míniummal kente az oszlopokat, mindent, amit csak kellett. A falusi élet után érdekes érzés volt az is, hogy a legtöbb ember lényegében ugyanolyan, amilyen ő. Bejárók, külvárosiak, legtöbben pestkörnyéki falvak lakói, félig munkások, félig parasztok.

Legszívesebben a gépműhelyben forgolódott, figyelte a forgácsolókat, a gépeket és az embereket, abban bízott, hogy valaki majd őt is megtanítja valamilyen komoly dologra. Megleste Bartha bácsit, a magas, derék, jó tartású fűrészeszt, s azt gondolta, ahhoz a munkához, amit az öreg végez, nem kell különösebb tudás. De milyen áldozatos munkás! Tisztelettel nézett fel az öregre.

– Azért tiszteltem, mert én csak segédmunkás voltam, ő meg fűrészes.

Maga előtt látta a primitív és mégis bámulatra méltó fűrészgépet. Aprította a vasrudakat, ahogy a bakon apja fűrészelte otthon a fát. Sugárban spriccelt a hűtővíz a felforrósodott vasfűrészsre, s ezen a képen átderengett a másik: apja, az ő fűrészelő mozdulataival és a fűrész alól sugárban spriccelő fűrészporral. Büszke volt Bartha bácsira, érezte, hogy ha nem is tud fűrészelni, nem is tud esztergálni, mégis érzi és tudja azt, amit azok tudnak és éreznek, akiket szeret.

Mert ezek az emberek olyanok, amilyen ő. Valamennyien egy boldogabb világról álmodoznak. A levagdalt vasdarabokat ő szállította el a gyalusokhoz, marósokhoz, esztergályosokhoz, akik a durva darabokból nélkülözhetetlen, szép és jó alkatrészeket alkottak. Meg-elevenedtek a mozdulatai. Rendben felrakta a munkaasztalra a vasakat. Láta magát: fiatal, vézna, hajlongó alakját a munkások közt, érezte az élet becsületét, most meg szégyenletes pusztulás veszi körül.

Nemcsak a rosszat, a jót is elpusztították.

A műhelyben a legnagyobb helyet a hosszgyalu foglalta el, Lajos azon munkálta meg az aláverőgép alvázát. Az aljszállító szerelvény mellett az aláverőgép volt az országban egyedülálló üzem egyik legfontosabb terméke, a pályamunkások utódja.

A gépműhelyt is szétverték, kiszaggatták a betonból a gépeket, a használhatókat elvitték. De kik és hová? Megállt a kitördelt, rácsos üvegablakok mentén, nézegette a ledöntött köszörűt, s látta, vagy csak látni vélte az esztergályosokat, a gyalusokat, akik e megölt szégyén jószágnál köszörültek a késeket. Ez nem kellett senkinek. A meghajtó motorját leszerelték. A marógépek a műhely közepén felborogatva, az esztergapadok a szétbombázott fal mentén hevernek, mint megölt állatok. Mintha tankok forogtak volna a fölszaggatott betonon. Pedig úgy látszik, nincs is háború. Ezt a háborút nem fegyverekkel vívják, ezeket a piacokat bankokban adják-veszik. És a hódító multik elérhetetlenek.

Tétovázott, megnézze-e a fehérvári köszörű helyét a túloldalon, a kis vasajtó mellett. Félt, hogy elsírja magát. De hát mit siratna itt? Mi maradt az ő álmaiból? Pista azt mondta a múltkor, Bartha bácsi meghalt, Frici is meghalt, Csekő nyugdíjba ment, a gépműhely művezetője, Harmat Mihály is nyugdíjas. Hogy sírna az a nagy darab ember, ha ezt látná!

Félt, hogy megbolondul. Összekeveredett benne az idő, megpróbált valahogy eligazodni, de nem tudta leinteni a kölyköt, nem tudta visszatartani az emlékeit.

Itt reménykedett, idejött Vrácsikról – s mi lett belőle? Árnyék.

Nevetséges és szomorú kísértet. Úgy megy, úgy lóbálja a kezét, ahogy apja. Lóg rajta a munkáskabát, kilóg alóla a derekán megkötött madzag. Milyen vézna alak! De az egész élet érdekelte, az egész birtokolni akarta. A részt mindig kevesellte. Szerette volna töviről hegyire megismerni és megérteni az egész gyárat, mind a hét-nyolcszáz embert, mire aztán megértette, hogy a gyár is ember, Misinek, Mihálynak, Jóskának, Pistának, Jolinak hívják, ismét eljött a szabadság! A pusztítás szabadsága.

Tizenhat éves korában azt gondolta, lehetetlen dolog, hogy mindaz, ami van, nem az övé. Tudta, hogy az övé. Tudni akarta! S ezt úgy értette, hogy erkölcsileg az övé. Mindenért felelős. Lehet, hogy szomorú és beesett volt az arca, lehet, hogy félszeg és bizonytalan volt, mégis nevetett a lelke legbelül, mert élt és dalolt a munka körülötte, élt benne a remény. Lehet, hogy Bartha bácsi arca fáradt volt és elnyűtt, de egyenes gerincével, becsületességével példát mutatott, fölemelt fejjel járt. A kapagyári műhelyek tele voltak munkásokkal, mint a csepeliek, s ezek a munkájukba feledkezett emberek ismerték a titkot, folyton ott tettek-vettek a titok közelében. Büszke volt rájuk, hozzájuk tartozott.

Lehetetlen, hogy nincsenek, lehetetlen, hogy meghaltak.

Nincs munkás, nincs munka, nincs termelés. Sem városban, sem falun.

Ha ez igaz, akkor meghal itt minden.

Azon a nyáron érezte először, hogy eltűnik szorongó lelkéből az idegenség, hazatalál. Ez lesz az otthona, itt feltámad, újjászületik. Azon a nyári reggelen a gépműhelyben, ahol a felnőtt életet kezdte, olyan lett e hely, amilyen a szülőföldje. Bizalommal, reménykedő lélekkel állt oda a vékony, hórihorgas, folyton vidám, nála tíz évvel idősebb Tusják Misi mellé, a székesfehérvári köszörűgép dobogójára. Hitte, hogy végképp jó irányba fordíthatja sorsát.

Most meg olyan kifosztottan nézi az elrabolt, megölt életet, a köszörűgép helyét, ahogy a végrehajtó után nézte lesöpört padlásukon a poros fénysugarat. De már nincs egy kis sugár sem. Jön a tél és a fagyhalál.

– Tusják mester... – visszhangzott tompán, valahonnan a távolból.

Tusják mester kikérte magának a megszólítást.

– Kitekerem a nyakadat, ha mesternek szólítasz! – röhögött Miska, csak úgy zengett a műhely.

Miska két gépen dolgozott, síkköszörűn és hengerköszörűn, rengeteget túlórázott. A fehérvári gépet furatköszörülésre is használták. Felföldi elintézte, hogy a sógorkájából betanított köszörűs legyen. Udvari segéd munkásként Magyar Jancsi négy forint ötvenet keresett óránként. Éppen annyit kapott a gyárban, amennyit erdőmunkásként a zaboskerti erdőben. Ezerkillencszázhatvanban kinyílt előtte a jövő, világgraszoló csodának érezte, hogy szakmát szerezhet, s hét forintra emelték az órabérét. Az első időkben Jancsinak olyan volt a köszörülés, mint az első szerelem. Gyönyörű és felejthetetlen. Léphetett egyet fölfelé.

Harminchárom év múlva sem halványult el emlékezetében az boldog mozdulat, ahogy fellépett a trepnire, a köszörűgép húsz centi magas dobogójára, és Miska feléje nyújtotta kezét.

– Nyugodt légy, majd belejössz! Megtanulod. Gyakorlat dolga az egész.

Ahogy a kifosztott műhelyben visszaemlékezett tizennyolcadik évének meghatározó pillanataira, ahogy akkor látta és érezte, most is úgy látta és érezte: az előre-hátra mozgó munkadarab furatában a kő olyan piros szikracsóvákat vetett, amelyet az ő nyiladozó lelke az első szerelemben.

És a kifosztott műhelyben felvillant a kegyelem pillanata, melyben valamikor legalább néhány másodpercig átélte, hogy ő is valaki: ember e világon. Most meg úgy kell látnia önmagát, ahogy a halálraítélt műhelyt.

Didergett. Mint a bűnös, behúzta vállát, sarkon fordult, átment az üres műhelyen és a gyárudvaron, s talán a kijárat felé vette útját.

MOZDONYSIRATÓ

A mozdonyhoz képest valamennyien gyerekek vagyunk. Álmélkodó újszülöttek a csodák előtt. Mennyire szerettem bennük az erőt, a méltóságot, a messzeségbe röptető álmokat! A nyugtalanságot és nyugalmat szerettem bennük. Bejött az állomásra a fekete angyal, s megállt. Hatalmasan és feketén, mint egy isten. Kiengedte magából a gőzt, fehér titokba burkolózott. Füttzentett és prüszkölt, egész testében remegett, le is nézett kicsit, mint egy csodálatos pap-ripa. Mennyire szerettem volna a lelkébe látni! Választ kapni a mi értékre, a honnan jössz és hová mész kérdéseire. Képztem hatalmas gyomrába fekete szenet, vöröslő lángokat. Láttam a fűtő izzó szemét, láttam kezében szívlapátot, amint megállás nélkül rakja a tüzet, mozgatja két oldalán azt a két hatalmas és erős karját, hajtja a kerekeket, s gyereknyelven beszél: csihuhu-csihuhu. Mennyien futnak utána! Kupék, kupék és kupék. És ablakok, mögöttük fülkefényben álmodozók, gondolkodók és hallgatagok, alvók és ébren levők. A mozdonyvezető bizony hogy hős! Pedig csak áll. Vagy ül. Észrevétlen dolgozik a hon derületén. Előre néz, nézi a szembefutó síneket, mosolyog rejtélyesen: ha nem nézné a fiát, megállítaná ezt a nagy, földi komédiát. Tiszteli a sínek építőit, hallja a krampácsolók dalát, tiszteli a zúzott köveket is. Benne vagyunk a mozdonyokban mi emberek mindannyian, mi vagyunk a mozdonyvezető testvérei. Testvérek vagyunk a mozdonyban, feketék és fehérek, vérben-gyászban, ősök és utódok, a száguldás és a megállás gondolkodó és cselekvő miértjei. Csak azt ne higgyük, hogy különbek vagyunk egy 424-esnél! Halljuk-e még az üllő és kalapács ősi csengését? Halljuk szívünk kattogását, felettünk ver. Látjuk sóhajos éjszánkban csillagok szikrázásait: micsoda műhelyed van, Uram! Mért hagyta el engem? Kéményedből szikracsóva leng utánad, amint átrobogsz a hol sötét, hol fényes mezőn. A megérkezés és az elindulás pályaudvarán álltunk és állunk türelmetlenül, egyszerre többen is, mintha egyetlen pontból jöttünk volna, s mintha ugyanoda tar-

tanánk. Robogunk a természet csodálatos tájain, az élet csak kígyózik utánunk. Hogy ittuk a képeket, töltekeztünk a valósággal, és micsoda gyönyörűségeket fűttyentgettünk! Hol vannak mihoz-zánk képest a te dalos madaraid! Mi emberből vagyunk, mérnökből és kovácsból, lakatosból és utasból, váraozókból és megérkezőkből. Végre megállhatunk. Jajok nélkül. Összerogyhatunk, mint a nagyapánk. Megtettük kötelességünket. Szétszedhetnek, kiselejtezhethennünket a selejtezési bizottság. Visszamehetünk a tűzbe, felolvadhatunk a nagy egészben, felsírhat a fű. Suhoghat felettünk fekete kaszád, Uram!

BARACKNYÍLÁS

Ment az ünnepi szép időben, nézegette a fehérben ragyogó meggy-fákat, a rózsaszínben tündöklő barackfákat, s az jutott eszébe, milyen nevetségesen beszélnek a vrácsikiak:

– Akarsz egy borocot, gyerek?

Boroc, boroc... Még azt se tudják kimondani rendesen, hogy barack. Máskor meg törökül beszélnek, azt mondják: kajszi.

Kibandukolt egészen a Steinmetz kapitány útjáig, ott meg arra gondolt, virágzik-e otthon is a „borocfa”, s mit mondana őrá az apja. Jobb lett volna megmaradni mégis a szülei udvarában? Akkor nem kerül ide? Mehetne most is a Bagó-rétre, rúghatná a labdát a többiekkel! Egy-két éve még ott taposta a bokáig érő sarat, leste-várta Magdát, aki azzal a szende szemével és barna hajával úgy megtetszett neki a bátyja lakodalmában, hogy nyomban feleségül vette volna. Olyan szép volt koszorúslánynak a hosszú rózsaszín ruhájában, mint a nyíló barackfa. Elnézte volna akármeddig, ha nem lett volna kénytelen lesütni szemét a gyönyörűségtől. El is ment aztán utána a szomszéd faluba, taposta érte a sarat, hogy még egyszer láthassa, s ha nyílt a ház ajtaja, elhúzódott a vastag törzsű almafa mögé. Pedig úgy érezte: mondani kellene neki valamit, mielőtt elmegy Pestre...

Reménytelenül is jobb volt várakozni odahaza, mint tizenhat évesen kóborolni egyedül a városban, ahol senkije sincs, s talán nem is lesz soha. Azt sem tudja, mit kezdjen magával. A pesti lányok hogy állnak szóba egy ilyen falusi suhancsal? Hiszen el se titkolhatná, hogy faluról jött! Rá van az írva mindenkinek a homlokára, hogy honnan való!

A Steinmetz kapitány útján megpróbálta kihúzni magát, újra meg újra megtapogatta, jól áll-e testén a galamszürke ruhája, s úgy hordja-e az ingét, ahogy azt Pesten hordani kell. Nézegette, elég fé-

nyes-e a cipője, nem piszkosak-e a körmei, még szaglászta is magát, nincs-e lószaga, mert ha megneszelik, hogy ő éjszakai lóápoló, nincs olyan isten vagy angyal a földön, akihez közel férközhetne.

Ijedten rezzent össze, mikor az egyik sarkon két vihogó csitri szaladt át előtte az úttesten.

A Szarvas csárda felé bandukolva elgondolta: vesz egy fagyaltot, elnyalogatja, aztán mégis bemegy a városba az 50-es villamossal. 70 fillér az átszálló, a villanytelepnél átszáll az 52-esre, elmegy a körútig, csak nem téved el. Nem áll szóba senkivel, csak nézegelődik. Megnézi a magas házakat, a kirakatokat, az embereket, aztán majd hazatalál.

Épp ezen tűnődött, amikor egy vasrácsos kerítés mellett nézgelődve hangos zenére, vidám ricsajra figyelt föl. Szinte ráhajolt a rácsokra, úgy leste dobogó szívvel a Május 1. strand zöld gypén sütkérező lányokat és fiúkat.

Milyen jó volna bemenni! Megérintette nadrágját, alatta azt a csúnya, gombos gatyáját. De amint a rácshoz támaszkodva álldogált, odabentről egy lány szaladt hozzá, és minden kertelés nélkül pénzt nyújtott neki:

– Vegyél nekem egy kettes fagyit!

– Veszek – felelte zavartan, de a pénzt nem vette el. Odafordult a fagyaltoshoz, aki épp ott állt a triciklijével, megvett két négygombócos fagyit, s mind a kettőt átnyújtotta a lánynak. Pénzt azonban nem fogadott el érte.

– Nem jössz be? – nevetett rá a lány. Most nézte meg alaposabban szőke fürtjeit, naptól pirosuló, ovális arcát. Szép volt. Tetszett neki. A haja, zöldes szeme, tiszta arca, még a fürdőruhája is.

– Bemennék... De nincs itt a fürdőnadrágom.

– Annyi baj legyen! Lehet kölcsönözni a pénztárban, ott elöl – mutatott a lány a bejárat felé. Aztán visszaszaladt a helyére, a másik fagyaltot átadta fekete hajú barátnőjének, s nevetve megütötte maga mellett a helyet.

Jancsi csaknem elkábult az örömtől. Pesten ez így megy?! Úgy érezte, ilyen csak a mesében fordulhat elő. Szaladt a bejáratához,

megvette a belépőt, fürdőnadrágot is bérelt. Téblábolt egy kicsit az öltözőben, lopva kifigyelte, mások hova teszik a ruhájukat, aztán ő is bepakolt egy barna szekrénybe. A fehérruhás kabinostól kapott egy bilétát, azt hozzákötötte a fecskenadrág madzagjához, vetett még magára egy pillantást, s az ajtó helyén lengő durva pokróc mögül kilépett a harsogó zöld fűvel borított strandra, az elszórt fenyők, nyírfák, hársak közé. Otthon érezte magát a természetes, tágas környezetben. A talpát égető betont, a szúrós vörös sódert sem bánta, megkerülte a medencét, amelyben vidáman viháncoló gyerekek fröcskölték egymást, s egy szögletesre nyírt puszpángsor mentén megtalálta a két lányt: hanyatt fekvé napoztak a fűben.

Amint megállt felettük, rögtön megbabonázta a szőke lány tüzelő teste, s résnyire nyitott szemének csábító fénye. Egyetlen pillantással felmérte: a fekete hajú is szép, de egy kicsit húsos. A szőke megérintette maga mellett a füvet, s ez azt jelentette: feküdj le te is!

– Margitka vagyok! – mondta.

– Magyar János.

– Én Kati – szólta át Margitka fölött a fekete hajú lány.

Jancsi hasra feküdt. Fejét Margitka felé fordította. Nézték egymást. Nem szóltak percekig egy szót sem. Lassan, finoman közeledtek egymáshoz. A lábuk valamivel bátrabb volt náluk, s külön életet éltek az ujjaik is. Lángok perzselték bőrüket, hol forróság, hol hideg futkározott a hátukon. Előbb csak úgy ért össze az ajkuk, mint akik észre sem veszik, mi is történik velük, de a következő pillanatban már úgy csókolóztak, mint akik mást sem csináltak eddigi életükben.

Jancsi mihelyt levegőt kapott, önkéntelenül felsóhajtott:

– Ej, te Jancsi, Jancsi, nem is tudod, milyen piszok szerencséd van!

Hatalmasat kacagtak erre a lányok. Margitka ráborult a fiúra, és csókolta az arcát, a fejét, a nyakát, és újra meg újra a száját. Kati nem bírta tovább idegekkel, felpattant, fogta a törölközőjét, s úgy

eltűnt a közelükből is, mintha ott se lett volna. Egy-két perc múlva Margitka is felállt, s azt mondta:

– Gyerünk!

Fölvette a törülközőjét, s fejének biccentésével mutatta, merre is akar menni. Elhúzódtak vagy két-háromszáz méterrel beljebb, a strand egy távoli szegletébe, ahol kevesebben zavarták őket. Simogatták, csókolgatták egymást, fölhevülten remegtek, egészen záróráig.

Évekig visszajártak aztán erre a gyönyörű és felejthetetlen strandra.

Szerelmük legszebb évszakát – napját, óráját vagy csak egyetlen egy pillanatát – a következő tavaszon, 1959-ben, Margitka szüleinek barackosában, tizenhat éves korukban éltek át.

Rózsaszín virágözönben lobogott a városszéli barackos. Elakadt lélegzettel nézték maguk körül a természet csodáját. Hitték, hogy örökké lángolnak egymásért; hogy minden ép ág kivirágzik, kibontja kincseit, s lesz gyümölcs, lesz szőlő, sok szép barack a fán. Lángolt a fiú a lány szemének szédítő íriszében, lángoltak mindketten a föld s az ég ölében – okkerében és kékjében –, s a lányt éppúgy átjárta a szerelem ragyogása, ahogy fiút.

Megvallotta színét minden virág, pirosan suhogott felettük a barackos. A szőlőtőkék göcsörtös, barna indáiból és vesszőiből csipkés örömmel bontogatták magukat a gyöngye kacsok s a halványzöld levelek. A kert termékeny földjét puha szőnyegként borította be az apró levelű, sárgászöld tyúkhúr.

– Nézd csak, milyen fény ragyog itt! – érintett meg egy gyöngye szőlőlevél élén szikrázó cseppet.

Föl-fölnéztek a virágjában tomboló barackfára is.

– Menyasszonyom vagy – mondta a fiú, s megfogta a lány kezét.

– Te meg a vőlegényem – mondta Margitka.

Ledobták ruhájukat. Ott álltak egymás mellett, egymásba fonódva, s felnyújtózkodtak a barackfa vércsepp szirmaihoz.

– Esküszöm – mondta Margitka.

– Esküszöm – mondta Jancsi.

Aztán remegve fonódtak össze a sziromágyon. Tizenkilenc éves korukban templomban is megesküdték. Húszévesek voltak – a kicsi Árpád pedig egy hónapos –, amikor Jancsit elvitték katonának.

A BELSŐ KULCS

Nyár volt. Ezerkilencszázhatvannyolc augusztus 19-én este amint hazaért a gyárból, éjfélkor még meghallgatta a híreket. A rendkívüli közlemény felolvasása közben remegett a bemondó hangja. Látni vélte, hogy valamilyen arctalan bitangok ott állnak a bemondó mögött rászögezett fegyverekkel, és arra kényszerítik, olvassa be a híreket.

A birodalom „testvéri” csapatai bevonultak Prágába.

– Ezek az aljasok mindent bemocskolnak – dörmögött magában.
– Mi is bevonultunk! A testvériség nevében mentünk az oroszokkal, majdnem mindegy, hogy önként-e vagy parancsra.

Irgalmatlanul szégyellte magát. Szeretett volna elsüllyedni.

Ránézett bébidollban alvó feleségére. Ő meg fáradtan, ruhástul feküdt hanyatt az ágyon.

És ekkor megnyílt, lassan szétrepedezett felette a mennyezet. Valamilyen undorító, ragacsos sárga anyag csorgott a repedésekből. Mozdulatlanul feküdt, nem tudta megérinteni a feleségét. Lassan, milliméterről milliméterre mindkettejüket ellepte az ismeretlen és súlyos szörnyűség. Elöntötte a szobát, mállott előre, kitüremkedett ajtón, ablakon.

Fuldokolt. Lefordult az ágyról, valahogy odamászott az ablakhoz. Az egész lakótelep minden lakásának ablakán dagadt és lassan ömlött kifelé a nehéz és bűdös sárga ragacs. Ellepte a teret, a játszótér padjait, a pislákoló villanyokat, az egész országot, az egész világot elöntötte a sárga és mocskos iszonyat.

– Meg kell fulladni, s nem is kiálthatok. Belém nyomakodik a sűrű undor.

Nincs mentség, nem tudott megszólalni senki sem. Érezte, hogy itt is, ott is moccan egy-egy ember az irtózatos ragacsban. S úgy mozdulnak, akaratlanul, ahogy ő, amerre a sűrű sárga massa hőmpölyög, olykor megáll, majd ismét meglódul. Egyre azt érezte,

amit a másik ember, hogy valamilyen megbocsájthatatlan és jóvátehetetlen gyalázat történt.

– Megbecstelenítettek – nyögte. – Gyalázat, hogy magyarnak születtem. Az aljas orosz birodalom újra elárult minket, és elárultatta velünk magunkat és a testvériséget is. Ha ez a rohadék birodalom azt akarja, hogy gyilkosok legyünk, amilyen ő, akkor mi szó nélkül követjük, és megöljük szomszédainkat, felebarátainkat? Mi is bevonultunk Csehszlovákiába, elárultuk forradalmunkat. Szutykos eszmeárulók, hazaárulók, a testvériség gyilkos Káinjai lettünk.

Tombolt benne a lélek, de csak nézte tehetetlenül a masszában rezzenéstelenül alvó felesége arcát, nézte, hogy az meg milyen mélyen és békésen aluszik abban a rózsaszín bédidollban, amit ő hozott neki éppen Prágából. Hangtalanul sírt, folytak a könnyei. A könnyecsek belekeveredtek a lassan áramló masszába, de nem tudták megváltoztatni, felhígítani a minden irányba mozgó, mindent elárasztó undok anyagot.

– Milyen ártatlanok voltunk! S mivé lettünk!

A romlottság kifejeződéseként a sárga ragacsban itt-ott egy-egy giccses virágszirom fuldokolt. János valami szépet, jót, engesztelőt akart mondani, de őt is átjárta a dögvész, belőle is áradt, nem tudott tőle megszólalni. És mégis élni akart, megpróbált ellenállni, nehogy a lelkét is megölje az undor.

Két nap múlva a műhelyben ugyanolyan nyomott volt a hangulat, mint máskor. Lapított mindenki. Lapított az egész műhely. A sebtében összehívott röpgyűléseken a párttagokkal megszavaztatták, utólag elfogadtatták a közös bevonulást. Azt, ami megtörtént már.

Korruptálták, leköpték párttagságukat, leköpték a vezérek önmagukat, mindeki leköphette a másikat és önmagát is. Nem tudott nemet mondani ő sem. Félt, hát megadta magát. Ő is felemelte a kezét, szavazott. De előbb egy kicsit lopva körülnézett. Minden kéz a levegőben volt. Dermedten nézte, hogy a drapériás asztal alól veszetten vicsorog és ugat egy kutya.

Gyűlölte, utálta, szégyellte magát tehetetlenségében, gyűlölte, utálta, szégyellte azt az idegenné vált embert is, akiről tegnap még azt hitte, hogy igaz barátja.

Kereste a cselekvés lehetőségét, s mert nem akart közösséget vállalni, félelmében elvesztette a tagkönyvét. Eldobta valahová, eldugta saját maga elől, nem merete nyíltan visszaadni, megtagadni őket. Azt akarta, hogy kizárják a pártból.

Úgy lett, ahogy akarta. Kizárták. Kizárta magát.

Azután még irgalmatlanabbul szégyenkezett, nem tartozott senkihez, tökéletesen magára maradt gyávaságával a gyáva.

Azelőtt egy vagy két éve járt Csehszlovákiában, gyári kirándulás alkalmával csodálta Prága belvárosát. Úgy érezte, személyes köze lett a nagyszerű városhoz, a Vencel térhez, a tornyokhoz és sörözőkhöz.

Minden porcikája tiltakozott a minősíthetetlen gazság ellen. Akkor érelődött meg benne – ha a magyar forradalom leverése után még nem lett volna mindenki előtt nyilvánvaló –, hogy a szovjet birodalom mindent és mindenkit maga alá gyűrő, besározó és bevérező gyilkos hatalom, s nem lehet vele közösséget vállalni. E káini tett után senkiben sem maradhatott kétség a világon afelől, hogy kivel is áll szemben magyar és cseh, lengyel és német.

A szerszámgépgyári fácánosba összehívott pártgyűlést délután tartották. Magyar János délutános műszakban dolgozott, s irgalmatlanul fájt a feje. Gyűlés után szólt a művezetőnek, hogy rosszul érzi magát. Elvégzi sürgősebb feladatait, de aztán elmegy haza. A művezető csak annyit mondott: menjen.

Este tizenegy óra helyett úgy nyolc, fél kilenc körül szállt le házuk előtt az autóbusról. Amint közeledett, már a térről észrevette, hogy emeleti ablakuk bordó takarófüggönyén gyenge fény sugárzik át.

Felsietett az emeletre.

Nem tudta bedugni a zárba a kulcsát. Belül volt a felesége kul-

csa. Szégyenkezve és gyanakodva toporgott saját lakása ajtajában. Csöngeti nem akart, nem mert. Benyomta egy kicsit a kukucskáló ajtaját, s látta a résen át, hogy szemben, a szoba ajtajának vastag üvegén át világosság szűrődik ki a szobából. Bent gyertyaláng lobbogott. Tudta, hogy a felesége gyertyafényben szeret szeretkezni.

Irgalmatlan féltékenység fogta el. A konyha és a gardróbfolyosó felől víz csobogását hallotta.

Ismét bedugta a kulcsát. Most engedett... Az előszoba linóleumán tompán koppant a belső kulcs.

Benyitott, és balra beosont a konyhába, onnan tovább a gardróbfolyosóra. Villámgyorsan kulcsra zárta a szemközti kis szoba ajtaját, s visszalépett a konyhába. Fölkapta a konyhakést, majd egy sóhajtásnyira megállt a fürdőszoba ajtaja előtt. Ekkor egy férfihang szólt ki a fürdőszobából:

– Veronká! Dobd be a törülközőt!

Veronká?... De hát: Margit...

Benyitott a fürdőszobába.

– Bedobom én neked! – mondta erőltetett nyugalommal, nádkéssel a kezében, s izgalmában csaknem kiugrott a szíve. – Hát te mit csinálsz itt?

Margitka a nagyszobában megneszelt valamit. Ököllel verte a bezárt kis szoba ajtaját.

– Szása, vigyázz, megjött a férjem!

Szása...? János kezében megvillant a konyhakés. A fürdőkádban álló kövér és meztelen alak megremegett. Ekkor furcsa érzés vett erőt Jánoson. Csaknem elnevette magát a hústorony láttán.

– Ne reszkess, ne félj, nem ölök meg! – nyugtatta, s egy ösztönös mozdulattal a fogasról odadobta neki a törülközőt. – Szedd össze magad, és gyere be a szobába!

Késsel a kezében János benyitott előbb a kis szobába, melynek ajtaján Margitka állhatatosan dörömbölt. De amint megpillantotta férjét s kezében a konyhakést, nevetségessé silányult bébidollájában, hisztérikusan, sikoltozva menekült a nagyobbik szobába.

– Áruló – suhant át Jánoson a sértett önérzet.

Margitka a franciaágy legtávolabbi sarkába húzódott. Feltűnő és fölényes nyugalmat erőltetett magára. János észre se akarta venni, hogy a felesége milyen daccal, kihívóan öleli át magasan felhúzott térdét.

– Tedd le azt a kést, Jancsikám!

– Ugorj! Vidd ki a ruháját!

Margit lekászálódott a franciaágyról, oldalogva felnyalábolta a fotelba dobott férfiholmit, és nevetséges öltözetében remegve hátrált a fürdőszobába.

János letette a kést a dohányzóasztalra, s egy elfojtott sóhajjal leült a fotelba. Várta a betolakodót.

Margitka egy természetes férfival jött vissza a szobába. Fehér ingben volt az ismeretlen. A gyertyafénnyel megvilágított szobában János aligha vette észre, hogy kivel van dolga. Hogy ki ez a Szása, akinek katonatiszti nadrágján vörös csík húzódik le egészen mélyen.

Jánosnak az adott helyzetben nem jelentett semmit, hogy az előtte álló alak valami orosz főtiszt.

Margitka poharakért matatott a szekrényben, s közben az asztalról egy mozdulattal el akarta venni a kést.

– Azt hagyd ott! – ripakodott rá a férje. – Tedd le a poharakat, és öltözz te is!

János újra megmarkolta a nagykést. S ahogy ismét ránézett az orosz tiszt piros csíkjára, megremegett. Az suhant át rajta, hogy milyenek a magyarok: konyhakéssel próbálják kivenni hazájukból az oroszokat. – De ez itt az én lakásom! – emelkedett ismét az önérzete. – Ide azt engedek be, akit én akarok. Ez a nő – mérte végig a feleségét – beengedte az orosz. Ez meg úgy áll előttem némán és engedelmesen, mintha máris Brezsnyev előtt vagy hadbíróság előtt állna.

– Megyek – mondta idegen akcentussal. – Elmegyek.

– Ti mindig ezt hazudjátok. Hogy elmentek. Bizony, hogy elmész, te disznó kommunista-fasiszta, te aljas betolakodó ellenforradalmár – állt fel János a fotelból, s megvillantotta kezében a kést.

– Te is elmész! – vetette oda a feleségének. –Takarodjatok!

Igyekezett erősnek mutatkozni, de majdnem összeroskadt az izgalomtól.

Eltakarodtak. Sötét éjszaka volt.

Másnap estefelé Margitka visszament a lakásba. Az első percekben János úgy érezte, még rendbe hozható a házasságuk. Margit kiment a fürdőszobába és megfürdött. Testét törülközőbe csavarta, úgy ment vissza a szobába.

– Újra tiszta vagyok! – mondta nevetve.

János ekkor végképp elundorodott.

A bíróság hamarosan felbontotta a házasságukat. A házastársak elhidegültek egymástól. De János sem gondolta, hogy a békésnek tűnő ítélet micsoda háborúba keveri őket. Lakásukban, osztatlan közös tulajdonukban még sokáig éltek együtt, vérontás nélkül. Közben pokolba kívánták egymást, mint János az oroszokat.

FÖLDÖNFUTÓK

Ahogy rálépett a vrácsiki házuk kapujához vezető deszkahídra, tompán koppanó lépteire a szokásosnál hangosabban dobbant a szíve. E visszhangban aligha gondolta, hogy ez lesz az utolsó látogatása a szülői háznál. A kiskapun régi ismerősként jайдult a tolózár, de nem szaladt eléje farkát csóválva a Pici, ölében a Cirmossal nem sütkérezett a bejárati ajtó betonküszöbén. Okos fejét végleg lehajtotta első lábára, lehunyta szemét, s úgy nézett előre az örök világosságba, mint aki megfejtette a titkot, s úgy döntött: hűséges volt e helyhez egész életében, hűséges marad hozzá halálában, a diófa alatt is. A házzal párhuzamos lugason ígéretesen híztak a zöld szőlőfürtök, a kajszi már elvirágzott a napfényes ajtó előtt, érlelődő gyümölcsseit itt-ott pirnyagosra festették a napsugarak. A szeretett fa ugyanolyan zavartan és rogygyantan állt dús terhei alatt, mint régen. Átsuhant János emlékezetén édesanyja fiatal arca és sok szép szava.

Hogy hűséges maradjon hozzá és a házhoz, az idők során azért mondta el anyja a fiának többször is:

– Amikor kicsi voltál, gyakran aludtál itt, a virágzó barackfa alatt. Előbb a lábbal is ringatható, faragott bölcsődben, amelyikben a testvéréd is ringattam, később pedig a nikkelezett, ruganyos gyerekkocsiban.

Megölelte és megcsókolta a házvégi kiskonyhából kilépő, örömeiben és bánatában könnyen síró anyját s nehéz és komoly arccal várakozó apját. Szokásuk szerint most is váltottak néhány szót a testvéréről, a „másikról”, amelyik éppen nem volt otthon. Így próbálták elosztani igazságosan a szeretetüket is. János otthonos mozdulattal akasztotta fogasra apja ingéhez az ingét, s közben jóleső érzéssel állapította meg, hogy az inge apja inge mellett lóg a fogason.

– Régen voltál itthon, fiam – mondta lisztes kötényében serénykedő, főzéssel elfoglalt anyja. – Mindjárt kész lesz az ebéd – tette

hozzá, apja pedig leült az asztal és a fogas között árválkodó hokedlira, megszokott helyére, és mosolyogni próbált.

– Kimennék előbb... Kicsit körülnézek a kertben. Majd beszélgetünk – mondta zavarát leplezve a gyerek. Azt gondolta, ebben a helyzetben jobb lesz még egy sóhajtásnyi időt adni, talán addig is múlik tőlük a keserűség.

Nagyjából sejtette, mire is számíthat.

A disznóólban csend van, tárva-nyitva az ólajtó. Az istálló is üres. Hímest és Zsömlét is eladták. Feloldozhatatlan apja és anyja bánata. A szekér is hiányzik az udvarról. A járom legtöbbször ott pihent a szekér előtt. Nincs a pajtában sem. Ez mind azt jelenti: döntöttek és cselekedtek is. Visszavonhatatlan elhatározásra jutottak. Ebben a pillanatban János megpróbálta átérezni, hogy Pest milyen messze eshet innen apjáék számára. Nem kétszáz kilométerre, hanem valamilyen irgalmatlan messzeségbe. De hát ő hogyan mondhatta volna apjának és anyjának, hogy csak maradjanak itt, ahol vannak, adják csak ide a pénzt, ne költözzenek Pestre, ne égessék fel maguk mögött az életet. Azért sem szólhatott semmit, mert ők dolgoztak meg a pesti lakásért is, ők vették, végeredményben az övék, hogyan mondja hát nekik, maradjatok csak itthon a falutokban, görnyedjetelek tovább, ahogy eddig görnyedeztetek. Most már végképp nem szólhat semmit. Késő. Nincs már se Hímes, se Zsömlé.

A fészker alatt megcsillant az eke vasa. Ez sem kell már senkinek. Más világ jön, gépek dolgoznak a határban. Apja már tavasszal mondta: „Álltam kinn a mezőn, néztem, ahogy dolgoznak, és azt gondoltam, én már nem kellek a gépeknek...”

Micsoda fájdalom lehetett megválni mindenüktől? Azért, hogy a feleségének mohó követeléseit kielégíthessék.

Azon merengett el, hogy ő mit is tehetett volna. Semmit? Pénze nem volt, csak havi fizetése. Az csak annyit ért, amennyit hónapról hónapra megevett. A törvény a nőt pártolta, nála maradt a gyerek. Harcolhatott a lakásért becstelen eszközökkel, saját mértéke szerint és a törvény segédletével. Ha az egész nem kaparinthatta meg, minél több pénzt akart. Jó feleségként maradhatott volna a lakásban élete vé-

géig, de a válás után folytatott fondorlatos harcaival azt akarta elérni, hogy a férje menjen el. A joggyakorlat közös tulajdonnak tekintette a lakást, ahhoz hasonló nagyvonalúsággal, ahogy magát a négyemeletes házát és minden lakását osztatlan közös tulajdonnak tekintette.

A válóper után egy nehéz és hosszú évig még együtt éltek a lakásban. Akkoriban János úgy érezte, mocskos lett ő is, kívül-belül. Sokszor eszébe jutott, hogyan kapta rajta feleségét a szeretőjével, s hogy reszketett a konyhakés előtt a meztelen hústorony. Ő meg, az első szerelmében csalódott huszonhat éves fiatal, csaknem megőrült a megalázottságtól. Margit, ha el akart volna menni békésen, hazamehetett volna a szülei nagy házába.

Az együtt és külön tartós és gyötrelmes állapotában nem is titkolta szándékát az asszony. Zavart és fenyegető nevetéssel mondogatta:

– Fizessenek a *Magyarok*, ha jót akarnak! Ha nem akarják, hogy az édes gyerekek sülyesztőben végezzek!

Rendőrséggel és kilakoltatással fenyegette Jánost, a lakásban hetenként egyszer-kétszer tessék-lássék jelent meg, zárat szereltetett a nagyobbik szoba ajtajára, fajtalankodással, vérbajjal vádolta és följelentette férjét a gyámhatóságon, nem láthatta fiát az apja, elvitte a kisgyereket a nagyanyjához és nagyapjához, zaklatásaival nemcsak Jánost, a szüleit is megfélemlítette.

– Én földönfutóvá teszem őket! Még haló porukban is megemlegetnek! Elmennek a lakásból. Vagy leteszik elém a pénzt, amennyit akarok! Ha nem, majd meglátják, mi lesz!

És levelet írt anyósának és apósának.

Tisztelt Magyarék

Felbírom figyelmeiket, hogy a fiuk olyan gyalázatosan viselkedik, hogy az már el se mondható. Mindenféle nőket hord a lakásba, nem egyszer úgy jöttem haza, hogy hol egyik, hol másik kurváját találtam vele. Ez nem mindegy a gyerekek sem, teljesen megfertőződhet az apjától és a nőtől. A mindenféle kurváktól vérbajt kapott, tiszta szenny, piszok veszi körül.

Végtelenül sajnálom magukat, hogy húsvétkor odaadták neki a pénzt a lakásért, amit ugyan megmutatott, de eszébe sincs ügyvédhez menni vele, s a lakást megváltani. Megmondtam neki, hogy több mint két hét a rendelkezésre állt, mindenre volt ideje, csak arra nem, hogy a legfontosabbat elintézzé. De arra van esze, hogy egy nap három nővel feküdjön le. Soha nem dolgozik, egész télen nem volt beteg, de azért mindig betegállományban van, s ottbön hempereg a kurváival.

Annyira lealacsonyodott, s kivetkőzött emberi mivoltából, hogy képes volt a maguk tudtával és kijátszásával belemenni abba, hogy én költözzek a gyerekekkel albérletbe, ő meg terpeszkedne tovább a kényelmes lakásban. Azon csodálkozom csak, hogy maguk ebbe hogyan mehettek bele, hiszen a gyerek beteg, kórházba kellene vinni, de amíg ugyanabba a légkörbe hozom vissza, teljesen felesleges. Örökké szanatóriumba sem a gyerek, sem én nem lehetek egy gőgös korcs miatt. Maguk messze vannak, sokat nem tudnak, mi mindent művelt, a tudatlanok vakságában élnek, s ez a vakság sose fog lebillni a gőgjüktől, mert csak maguk valakik. Kevesen ismerik a maguk fajtáját, s igazi énjük marad a felszín alatt. Hogy megírtam az igazságot, csak haragudjanak rám, mást nem is várhatok maguktól.

Margit

Jancsi visszament anyjához és apjához a kiskonyhába. Asztalhoz ültek, ebédeltek és beszélgettek.

– Elmentek? – fordult a fiához anyja.

Mindannyian tudták, hogy Margitkáról és a kisgyerekről, Árpádról van szó.

– El.

– Od’adtad neki a negyvenezer forintot?

– Oda. Az elköltözésük napján. Két tanú aláírta a papírt.

– Albérletbe mentek?

– Albérletbe? – nézett nagyot János a kanala felett. – Ezt honnan veszitek?

– Tőle magától – mondta apja. De nem árulták el a fiuknak, hogy Margit levelet írt nekik. Évekig azt is elhallgatták, hogy a me-

nyük követelése nyomán adták el mindenüket. Másképp nem tudták volna előteremteni a pénzt, nem tudták volna kielégíteni Margit követeléseit. Számukra ennél is fontosabb lett a gyalázat, amit úgy akartak elhárítani, hogy nem beszéltek róla. Megpróbáltak elmenekülni előle. Kétkedtek ugyan, de nem kérdezték meg, igazat írt-e Margitka, igaz-e, fiam, hogy vérbajt kaptál. Apjának és anyjának az lett a legfontosabb, hogy baj ne érje a gyereket. Elegük volt a téeszéből, a sok-sok munkából, a szegénységből és a pletykás faluból is.

– Margit idejött hozzátok?

– Nemcsak ide – próbált kitérni a válasz elől apja.

– Még hova?

– A falu szájához – mondta anyja. – Itt már nem maradhatunk. Én nem bírom elviselni a szégyent. Tele van velünk a falu.

– Miféle szégyen van itt?

– Hagyjuk – legyintett anyja. – Most már mindegy.

– Mi mindegy? Miről van szó? Mért nem beszéltek világosan?

– Majd beszélünk... Azt mondd meg inkább, hogy ha nem albérletbe költözött Margit a kis Árpáddal, akkor hova mentek?

– Házat vettek.

– Házat? Milyen házat?

– Családi házat. Azért kellett nekik olyan sürgősen a pénz. Megvették, majd eladják. Keresni akarnak azon is. Emeletes ház építésébe fogtak a szüleivel. Ott építenek, ahol a zöldséges boltjuk van.

– Szegények... – jegyezte meg apja.

– Láttam, üres az istálló – hajolt a levese fölé János.

– Üres lett... – hajtotta le a fejét apja is.

– Sehogy sem tudtuk volna előteremteni azt a rengeteg pénzt.

– A szekeret is el kellett adni?

– Minek a szekér, ha nincs, ami húzza?

– Apád mindig ezt mondogatja. Nagyon sajnáljuk Hímest meg Zsömlét.

– Meg azt mondogatom, anyja – próbálta vidámabbra fordítani a szót apja, miközben a teheneire gondolva könnybe lábadt a sze-

me –, hogy nem baj... Felülünk a Göncöl-szekérre, aztán elhajtunk, csak úgy porzik!

– Azt mondd meg a fiadnak, apja, hogyan döntöttünk.

– Kitalálhatta már magától is.

– Jöttök hozzám. Elférünk. Majd aztán a pesti lakás áráért meg azért a pénzért, ami ennek a háznak az árából megmarad, veszünk egy közös házat. És dolgozunk!

– Fiam, nem is maradt más lehetőségünk. Ha kellünk, megyünk. Ha nem kellünk, akkor... – és hullottak anyja könnyei.

– Te apja, megszakad a szívem.

– Ne sírj, anyja, ne félj, jó lesz Pesten – vigasztalta sírdogáló feleségét Magyar József. Nevetni próbált, pedig az ő szíve is majd megszakadt fájdalmában. Mire a liszttel teli zsákot is feltették a kis teherautóra, a fél falu népe összesereglett a ház előtt. A szemközti szomszédok is hol kijöttek, kerítésre támaszkodva tekingelődtek, hol bementek a házukba. Nem akartak hinni a szemüknek. Még a felső sorról is eljöttek néhányan, hogy lássák a költözködőket.

– Te Mariska, hát tényleg elmentek? – kiáltott csodálkozva Rohácsné. Kíváncsian vizsgálgatta, mi van a leponyvázott teherautón.

– Elmegyünk, Mariska, el. Már nincs visszaút.

– Itt hagyjátok ezt a drága szép helyeteket? És csak ilyen kevés bútort visztek el?

– Veszünk Pesten újat! Ha eljön velünk, majd meglátja! Olyat veszünk, amelyet maga el se tud képzelni! – ugratta Rohácsnét nevetve az öreg Magyar.

– Apja, tudod, hogy a gyerekek már meg is vették az újat.

Önmagának is alig vallotta be a szégyent, nemhogy kiállt volna vele a falu elé. Meg azt is, hogy az a lány képes volt odamenni az ő fiához... Nem tudta felfogni, hogy micsoda világ ez – neki eszébe sem jutott, hogy a férjén kívül más ember is van a világon. Hány éjszakán keresztül nem aludtak! Előbb azért gyötrődött, mert elvált

a fia, aztán meg azért, mert újra meg akar nőszülni – és kit akar elvenni feleségül? Az unokatestvérét. Méghozzá innen, a szomszéd községből.

Hányszor elmondta:

– Apja, te, alszol? Margit elvett a gyerekedtől mindent.

– El akarta venni tőle még a becsületét is!

– Te nem hiszed el, hogy vérbajos lett a fiad?

– Nem hiszem.

– Arra gondolsz, ugye, hogy akkor nem nőszülhetne meg újra.

– Például...

– Terike nem visz oda semmit.

– A gazdája szakramentumát, hagyj már békén, dehogynem visz!

A gatyája nem elég? Mit vihetne? Nincs azoknak semmijük se!

– Mi lesz velük, apja? Semmije sincs a fiadnak, bútor sincs az üres lakásban, Margit elszedte a pénzünket, és mindent elpakolt.

– Velünk mi lesz? Arról nem beszélsz?

Hogy ne kelljen viselni a szégyent, legalább a rokonok és az ismerősök elől szeretett volna elbújni a zaboskerti erdőbe. Valahová. Akár a városba, ha csak ott lehet eltűnni az emberek szeme elől. Hogyan is ismerte volna el, hogy az ura megsokallta mondogódásait, az álmatlan éjszakákat, az ő folytonos gyötrődéseit, aggodásait. Hányszor elmondta: „Te boldog Isten!” Nem érte fel ésszel, hogy milyenek ezek a mai fiatalok, s hogy ő ötvenkét éves korára is olyan maradt, amilyen tizennyolc évesen volt, amikor megálmodta magának Jóskát, piros muskátlival a gomblyukában. Hogy is fogadhatta volna el, hogy az ő ura most már miatta is el akar menni a faluból, az ő megnyugtatólásért találta ki, hogy a városban könnyebben lesznek, ott nem ismeri őket senki. Szeretett volna eltűnni a falu szája elől. Azt gondolta: ezek azt hiszik, hogy az ő fiának nem is jut más, csak szegény rokonlány?

Mikor ennek-annak eladták a szép bútorokat is, amit harminchatban az esküvőjükre kaptak, a ház árából nem sokat kellett hozzatenni ahhoz a tizenhétezer forinthez, amit előre nekiadtak a gye-

rekeknek, hogy amire odaérnek, az üres pesti lakást szépen berendezhessék.

Magyar Józsefné legszívesebben lefeküdt volna a földre, átölelte volna a küszöböt, vagy az ajtófélfát, hogy ő innen el nem megy. Érezte, hogy ezt kellene tenni, de hát azt képzelte, az ura komolyan menni akar. Egész életében nem volt ilyen hajthatatlan, mindig lehetett beszélni vele, de most, amikor tudván tudja, hogy a fia újra megnősül, nem hallgat senkire az istennek sem. Nyugdíjas korára igen belefáradt a paraszti munkába, s az elképzelt új élet után olyan remény vert fészket benne, hogy azt ki sem lehetett verni onnan.

– Jóska, minek az a liszt? Minek viszitek oda azt is? Azt hiszitek, Pesten nem kaptok kenyeret? – méltatlankodott az öreg Kis Sándor, a ház új tulajdonosa. Ő is eljött, hogy elbúcsúzhasson a költözőködő Magyaréktól. – Kifizetem, hagyjátok itt!

A faluközpontosítás miatt már majdnem teljesen elnéptelenedett koroknyai soron nem akart maradni ő sem, jól jött neki a faluban Magyarék eladó háza. Úgy álldogált az ajtóban, mint aki megfogadta: nem mozdul el onnan a világ minden kincséért sem. Nem is tagadta, hogy jó vételt csinált: összesen hatvanezer forintért jutott a házhoz és az évről évre szépen megművelt két hold belsőséghez. Többször megnézegette az épületet, örült, hogy nincs javítanivaló rajta egy szemernyi sem, rendben van minden, az utolsó szegig.

– Hát mégis itt hagyják ezt a drága helyüket, Jóska bácsi? – sápítozott a szomszéd Rozika. Mi lesz ott magukkal, Mariska néni?

– Majd visszajönnek! – súgtak össze az asszonyok.

– De már akkor késő lesz!

Buzsáki János, a költöző ember nagybátyja nem volt rest, átgyalogolt Nadalosból. Az egykori csendőr, aki a háború előtt gyakran megmosatta a lábát Mariskával, odaállt Magyar József elé magas és erős termetével s szinte könyörgött:

– Jóskám, ne menjete el! Itt van ez a szép házatok, itt van anyád a temetőben. Apád sírját is itt hagyod? Meglátod, megbánjátok!

– De elmegyünk, Csani bátyám. Ott könnyebben leszünk. Elég volt a földből, kicsit könnyebb életet szeretnénk.

A sofőr beült az autóba, türelmesen várakozott az indulásra.

Mint akik nem tudnak elszakadni, Magyar József és a felesége még egyszer körüljárta a házat, még egyszer benéztek a pajtába, az istállóba, a disznóólba, a kiskonyhába, ahogy a felső épület konyhájába és a szobákba is. Kis Sándor is sajnálta Magyarékat, de nem mutatta ki az érzelmeit, nehogy az utolsó pillanatban meggondolják magukat. Tisztes távoból, szobáról szobára követte őket szótlanul, aztán a kapuban mindkettőjüket magához ölelte.

– Isten vezéreljen utatokon, Jóska, áldjon meg az Isten, Mariskám!

Beültek a sofőr mellé és elindultak. Hogy több levegőhöz jusson, Magyar József mély lélegzetet vett, felesége pedig zsebkendőbe temette az arcát. Fejüket csóválva úgy integettek utánuk a vrácsikiak, mint akik szégyellik is magukat, meg nem is akarják elhinni az egészet.

Magyar János és Korompai Terike megfelelően berendezhette a lakás nagyobbik szobáját, mire a szülők megérkeztek Pestlőrincre. Azért a pénzért, amit a szülőktől kaptak, vettek egy kétszemélyes heverőt apjának és anyjának, vettek két kényelmes fotelt és egy masszív dohányzó asztalt a szoba közepére, s mindehhez egy akkora szőnyeget, amely csaknem az egész parkettafelület beborította.

A kisebbik szobában levő heverőhöz került a Vrácsikról érkezett teherautóról még egy heverő. Ott talált helyet a János első házasságából visszamaradt könyvespolc és az a fényes fedelű asztal, amely fölött János sokszor elmerengve hitte, még belőle is lehet valami.

A rengeteg edénnyel, befőttel, füstölt sonkával és kolbásszal, ami szintén Vrácsikról érkezett, a konyha beépített kis szekrényei teltek meg legkönnyebben. Még konyhaasztalt is hoztak négy hokedlival; villákat, késeket, kanalakat, poharakat is. A zsák lisztet a konyha sarkába állították.

– Gyerekeim, ha nem lesz más – mondta mosolyogva anyja –, eszünk lisztistercet.

– Mi az a lisztisterc, mama? – kérdezte Terike kedveskedő hangszúllyal. Úgy gondolta, ezen a nem akármilyen napon figyelmesebbnek kell lennie János szüleihez, mint máskor. Igyekezett tekintettel lenni arra is, hogy ő csak három héttel érkezett előbb János szüleinél. Anyja később sokszor elmondta: ha biztosan tudják, hogy a fiuk újra megnősül, nem adták volna el mindenüket, nem költöztek volna Budapestre.

– Nem tudod, gyerekem, mi az a lisztisterc? Ti nem ettetek olyat? Kevés olajon vagy zsíron pirított liszt... Valamikor szegény ember eledelének hívtuk. Dióval, mákkal vagy lekvárral nagyon finom. És pillanatok alatt elkészíthető.

Apja két öltönye és anyja néhány ruhája a gardrób szekrény akasztós részét nem töltötte meg még János ruhái mellett sem. Terikének is csak egy-két olyan szegényes ruháskája volt, ami ugyanott bőséges helyet hagyott a szükséges újabbaknak is.

A szekrény rakós részében anyja és Terike ügyesen elhelyezte az ágynemű huzatokat, a lepedőket, a törölközőket, a szépen kivasalt ingeket, blúzokat, gatyákat.

Pakolászás közben anyja azt mondta a sürgő-forgó Terikének:

– Lányom, holnap elmegyünk, veszünk neked szép ruhát. Olyat, amelyet csak akarsz. Választhatsz.

Terike elpirult örömeiben, megcsókolta anyósa arcát, de nem szólt. Mit is mondhatott volna? Munkahelye és keresete nem volt, egy szál ruhában jött el a kaposvári nővérszállóról. A szülői háztól is úgy szakadt el, olyan hirtelen, hogy megfogadta, oda többet nem megy. Megmondta előre: az ő apja nem fogja elvált emberhez adni a lányát, János mégis ragaszkodott a látogatáshoz. De azt egyikük sem gondolta előre, hogy a felbőszült apa vadászpuskával úzi ki házából ritkán látott rokonát, a vakmerő kérőt. Az édes lányával együtt.

Futva menekültek. Nem volt más választásuk. Terike elszántan követte Jánost. Abban a helyzetben nem vehetett magához semmit. Anyósa tapintatos jóindulata pedig, hogy új ruhát vesz neki, zavarba ejtette.

Másnap valóban megvették a kedvére való, vidám és szomorú egyéniségéhez illő rakott pepita aljat és kabátot. Csinosan állt rajta a fehér blúz és a magas sarkú, új cipő is. Úgy tett, mint aki boldog. Az is lehetett volna, ha nem árnyékolta volna be lelkét és fiatal arcát az a fájdalmas érzés, amit a szüleitől való elválás hagyott benne. Amit csak akkor tudott volna elfelejteni, ha apja és anyja félreteszi a történeteket, ha legalább egy szóval megírták volna: gyere haza a férjedd, lányom, legyetek boldogok. A gyerekük megszületéséig négy hosszú esztendő telt el úgy, hogy Terikének az volt az érzése: apja és anyja végképp lemondott róla. Nem enyhített elárvultságán és otthontalanságán az sem, hogy János még abban az évben, karácsony előtt egy héttel feleségül vette. Két tanú kíséretében elmentek a házasságkötő terembe, beírták nevüket a házassági anyakönyvbe, azután hazasétáltak. A szűk kis konyhában éppen négyen fértek oda az ünnepi asztalhoz. Anyja nem is akart odaülni, megvárta inkább apját. Este kilenckor érkezett haza a vásárcsarnokból, hajnal óta tartó munkájából. Ő szombaton is, sőt gyakran vasárnap is dolgozott. Már az első két-három héten bőségesen megtapasztalta, nem úgy van az, ahogy otthon elképzelte. De nem panaszkodott. Nem mondta a fiának egy szóval sem: nehéz már ez nekem, nehezebb, mint amilyen a paraszti munka volt, hatvankét éves létemre nem bírom a versenyt azzal a két fiatal legénnyel, akikhez trógernak beosztottak. János majd csak akkor borzadt el apja helyzetén, amikor először látta őt kordéba fogva az emberektől folyton nyüzsgő vásárcsarnokban. Éppen ládákkal magasan megrakott két-kerekű kordét vonszolt maga után a pincéből, fel a lejtős betonúton. Amint kijutott a nyüzsgő sokaságba: – Vigyázat, emberek, vigyázat! – kiabált. Nem látott a rakománytól, húzta a kordét a téesz standjához, s egyenként emelgette le a magasból a húsz-huszonöt kilós ládákat. Hogy össze ne törjön az áru, a ládák tartalmát óvatosan kellett kiraknia a pultra.

– Az a legnagyobb baj – magyarázta gyöngyöző homlokkal –, hogy némelyik ember oda se neki, megy, mint az ökör. Nekem kell vigyáznom rájuk, nehogy még én kerüljek bajba.

– Bírod, apám? – nézett apjára megrettenve, bután és zavartan a fia. – Nehéz munka?

– Próbáld ki, majd megtudod!

– A következő fuvart felhúzom.

– Dehogy húzod! Te nem tudod... Nem ismered a fogásokat. Ebből egyelőre elég is, most almát hozunk.

Húzta a kordét maga után az egymásra tornyozott üres ládákkal: – Vigyázat, emberek, vigyázat! – s ment a pincébe sietve. Nyújtózkodnia kellett, hogy a legfelső, almával teli nehéz gebládát leemelhesse a többiről. Rátette a kordéra, fordult másikért, rakta őket magasra, aztán húzta-vonta fel a pincéből, megállás nélkül.

Hajnali négykor, fél ötkor csörgött a vekker. Fogta fekete táskáját, vitte benne a reggelijét, gyalogolt a hosszú Városház utcán az 50-es villamoshoz, a Nagyvárad téren átszállt a 63-asra, a nagycsarnoknál leszállt, végezte a dolgát naphosszat.

Vidékről hol kamionokkal, hol vasúton hozták az árut Budapestre, rendszerint hajnalban érkezett meg a fuvar. Ment apja a másik két rakodóval korán, gyorsan ki kellett rakni a vagonokat, nehogy kötbért kelljen fizetni a várakozás miatt. Sietve kellett átrakni a ládákat a teherautóra, aztán a csarnokban is sietve kellett lehordani a pincébe mindent. Onnan kordéval felhordogatni a pult-ra mindig azt, amire éppen szükség volt. Ez már a nehezebb munkához képest apja szerint gyerekjáték volt. Ha a Pest megyei boltokba kellett árut szállítani, az üzletvezető rendszerint Magyar Józsefet küldte el a teherautóval, mert „a Jóska bácsi olyan becsületes ember, akinek kezéhez nem tapad egy fillér sem”.

Zokszó nélkül dolgozott. Örült a 3800–4000 forint havi keresetnek, amiért legtöbbször 12 órát dolgozott naponta. Vigyázott is a pénzre, feleségével együtt. Hetvenegy tavaszától János édesanyja is elment az urával minden hajnalban. Fél ötkor indultak pestlőrinci lakásukból a nagycsarnokba, kéz a kézben ballagtak végig a hosszú Városház utcán, egy óra hosszat villamosoztak. A hatalmas éléskamra pincéjében anyja nyolc-tíz órán keresztül tojást válogatott. Külön tálcákba rakta a tojás nagyját, külön az apraját. Ember-

magasságúra tornyozta a tojással teli tálcákat. Hordták-vitték a pultra előbb a silányabbakat, majd azokat is, amelyek megmaradtak az üzletvezetői elosztás után.

Anyja legtöbbször nem várta meg apját. Bevásárolt a nagycsarnokban, cipelte a súlyos szatyrokat a hosszú úton. Folyton fájt, megdagadt a lába: trombózissal, csontritkulással és gyomorbajjal őt már a hatvanas évek elején leszázalékolták. Nem volt lift a házban, terhei alatt kifulladásra, meg-megállva, gyalog ment föl a negyedik emeletre. S mire az ura hazaért, rendszerint este nyolc-kilenc órára, terített asztalon volt a vacsora.

– Gyertek, gyerekek, vacsorázni – szólt be a kisházba anyja, vagy csak úgy mondta: – Gyere, Terikém! – Amikor János éppen délutános műszakban dolgozott.

– Köszönöm, nem kérek – mondta Terike gyakran sértődötten és elárvultan. – Ettem már – tette hozzá, hogy enyhítse anyósa szomorúságát.

Anyja nem tudta megérteni, hol evett már megint ez a lány...

Terike nem dolgozott. Hónapokig nem talált megfelelő munkahelyet. Otthontalanul és szorongva, boldogan és boldogtalanul járta a várost, ismerkedett Budapesttel. Szóba került, hogy ő is elmehetne a vásárcsarnokba, de nem volt hozzá kedve. Meg is mondta Jánosnak, hogy ő nem akar még ott is együtt lenni az anyósával és apósával.

Mióta beköltöztek a lakásba János szülei, Terike egyre nehezebben vágott jó képet a megváltozott helyzethez: a kisházban gyakran szóltanul, magába roskadva üldögélt. Megpróbálta eltitkolni honvágyát, gyakran látta magát önfeledt gyerekként játszani faluvégi házuk udvarán, azt pedig önmagának is jóval később vallotta be, hogy már az eljövetele utáni hetekben sokat gondolt első szerelmére, Antira, a fiatal, jóvágású, Kaposvárról kijáró tanítóra, aki a falu művelődési házában színjátszó csoportját irányította. Terike tizenöt-tizenhat évesen szép volt, gondtalan és bájos, a színjátszók üd-

vöskéjeként tartották számon, szépen szavalt és felszabadultan játszott a színpadon. Egy percig sem maradt titokban, hogy beleszeretett Antiba, a mindenkinél különb, családos férfiba. Oda is adta magát Antinak boldogan. Nem tudta, hogy mi lesz, mi következik, milyen reménytelen szerelem fogságába esik. Titokban azt remélte, Anti előbb-utóbb őt választja, hiszen azt mondta neki, nem él jól a feleségével. De ahogy múlt az idő, úgy nőtt Terike reménytelensége. Majd akkor került gyógyír a fájdalmára, amikor elutazott Pestre, életében először. Meglátogatta egy távoli rokonát, és Magyar Jánoshoz, az unokatestvéréhez is elment.

Az életüket döntően alakító eseményekre János tisztán emlékezett, Terike váratlan látogatása mély nyomot hagyott a lelkében.

Nyár volt, jó meleg nyár. János huszonhat éves volt, szinte zúgott benne a vér a harmincfokos melegben. Nemrég vált el, alig egy hónapja költözött el Margitka. A nagyobbik szobában asztal és szék árválkodott, a kisebbik szobában egy heverő, hanyattfekve egyedül azon ábrándozott János.

És ekkor csöngettek Jancsi ajtaján.

Egy szál gatyában nyitott ajtót.

Egy gyönyörű, fiatal nő ugrott a nyakába. Nem is tudta hirtelen, mi történik vele, valóság-e ez vagy álom. Nyakában csüng a nő, meztelen mellkasához nyomul két kemény melle, ő pedig megbabonázva öleli magához.

– Jancsi! Hát nem ismered meg?

– Terikém! Kis copfos! – kapott a homlokához. – Testvérem!

– Csak unokatestvéred! – pontosít Terike.

A kis copfos... Látja: ott ugrál a tízéves Terikével és nagyapjával faluvégi házuk udvarán. Ugróiskolát játszanak.

– Gyere csak beljebb, mondd el, mi újság van Sárdon, Terikém – tessékelte beljebb rég látott vendégét. – Ha utcán futunk össze – dicséri a nőt – nem ismertelek volna meg.

– Én sem téged! – ragyog tizennyolc éves fiatalságával, feszes nagy kebleivel, barna hajával Terike. És ő is azt gondolja: jó hogy jött, jó helyre jött.

Az is átsuhan a szívéen, hogy talán a bánatot is el lehet majd itt felejteni. Azt a bánatot, amit az Anti okozott.

– De jó, hogy jöttél! – János körülrajongta vendégét, közben az járt az eszébe, mivel kínálhatná meg. Nincs itthon semmi. Hó vége van. Pénze csak annyi maradt, hogy fizetésig kihúzza valahogy.

Terike szinte kitalálta a férfi gondolatát. Kibontotta és asztalra tette a csomagot.

– Édesanyád küldte. Egy kis hazai.

– Nahát, az én anyám! – örvendezett János a kolbásznak. – Terikém! Ütünk rá két tojást, és kész a vasárnapi ebéd!

János két műszakban dolgozott, köszörűs volt Csepelen. Eleitől fogva arra biztatta a feleségét: fejezze be gimnáziumi tanulmányait.

– Ráérsz, tedd le az érettségit, tanulj! Anyjától is tanulhatnál valamit. Arra ne várj, hogy majd ő szól... Segíts neki.

– Nem veszed észre, hogy mennyit takarítok?

Terike a következő őszön elhatározta, hogy befejezi a középiskolát. Az érettségi bizonyítványért néhányszor elutazott Kaposvárra, pótvizsgákkal végül leérettségizett. E látogatások alkalmával azt is tisztázhatta, hogy korai szerelme Antival nem folytatható. Ismét nyakába vette a fővárost, és addig járt munka után, míg felvették adminisztrátornak a Gábor Áron öntödébe.

Magyar József és felesége 1971 tavaszán bejárta a lőrinci kertváros csaknem összes negyedét. Ahogy még költözködés előtt megbeszélték, eladó házat kerestek. Azért dolgoztak látástól vakulásig, hogy a házukért kapott hatvanezer forinthez és a negyedik emeleti lakás eladása után remélt összeghez megkeressék a még szükséges pénzt. Nehezítette a helyzetet, hogy az ingatlanárak gyorsan emelkedtek. De ennél is nagyobb gondot okozott az összefogás hiánya. Terikének fokozatosan elment a kedve attól, hogy a férje szüleivel lakjon.

– Nekem itt nincs szavazati jogom... Azt kell tennem, amit ti akartok. Semmim sincs – mondta a férjének.

– Érezd a magadénak! Akkor a tiéd lesz. Arra is gondolnod kellene, hogy anyja és apja mekkora áldozatot hozott értünk. Ők már nem fiatalok! Tè is nehezen jöttél el. Azóta már tudod...

– Nem *értünk*... Érted hoztak áldozatot.

– Hagyták volna veszni a lakást? Az olcsóbbat, a kevesebbet érőt kellett eladni. Ebből még talpra állhatunk!

– Ti... Nem mi... Mi közöm a múltadhoz?

János elgondolkodott. Azon, hogy lehet-e közös jövőjük, ha nem vállalják egymás múltját. Az volt a válasza, *akkor* nem lehet. S megpróbálta megmagyarázni Terikének, hogy anyja és apja mekkora anyagi és erkölcsi áldozatot hozott a házuk eladásával és a szülőföldjük elhagyásával. Igyekezett felébresztetni feleségében az együttérzést, megpróbálta megértetni vele, hogy a szülei milyen álnokság áldozatai lettek.

– A fondorlatos kígyót csak az érdekelte, hogy a saját érdekében hogyan vezetheti félre apámat és anyámat. Semmitől sem riadt vissza, pedig nem az övé volt a lakás. Tè légy egy kicsit nagyobb megértéssel és több felelősséggel. Összetartozunk, vállalnunk kell egymást jóban, rosszban. Apámék értem és ezért a lakásért, közös tulajdonunkért váltak meg mindenüktől. Mentették, ami menthető. Eladták disznaikat, teheneiket, tyúkjaikat, szerszámaikat, bútoraikat, földjüket, házukat. Mindenüket. És miért? Azért, hogy a kígyót kielégíthessék. Azért, hogy ami a miénk volt, másé legyen! Azért, hogy engem megmentsenek.

Terike mégis, már az együttélésük második nyarán „érthetően” megmondta Jancsinak, hogy ő nem akar az anyósával és apósával közös fedél alatt lakni. Föl sem merült benne, hogy milyen mérget hint el a szavaival. De ő is elment a férjével meg anyósával és apósával a szomszédos lakótelepre, hogy együtt nézzék meg azt a háromszobás lakást, amire keresései közben anyósa bukkant rá.

– Lift is van a házban – mondta örömmel anyja –, nem kellene lépcsőt mászni. Amíg házra nem telik, jó lenne nagyobb lakás is.

– Igaz, anyja, úgy van, ahogy mondod – helyeselt apja, miközben vitte őket a lift felfelé.

– Szép, majd meglátjátok! Egy szobával nagyobb a mienkénél. Mondtam apátoknak, jobban szeretném azt a szép saroktelket a Városház utcában, jó kis házat lehetne építeni rá. De hát öregségünk-re építkezzünk?

– Ott aztán dolgozni kell ám! – felelt vidáman kacintva apja.

Az ötödik emeleten megnézték az üres, azonnal beköltözhető, háromszobás, szőnyegpadlós lakást. Közben mindannyian megtudták, hogy anyja már járt itt, tárgyalt a tulajdonossal, sőt már apja is beleegyezett, hogy akár azonnal adnak valamennyi foglalót.

– Tudjátok, az a baj, hogy közös ajtón kell bejárni veletek – szaladt ki Jancsi száján Terike mondata.

– Hogy mondd? – fogta el a szégyen és a harag János apját. – Na jól van, gyere mama, hazamegyünk.

A reménykeltő hely abban a pillanatban nagyon idegenné vált. De akkor még csak Magyar József tudta, mit ért azon, hogy „haza”.

Még aznap este megmondta a feleségének:

– Pesten én már nem keresgélek házat. Hazamegyünk, mama!

– De hát most jöttünk el, néhány hónapja. Mi lesz velünk?

A következő vasárnap ismét együtt voltak mind a négyen. Ebéd után János az erkélyen fújta a füstöt, apja is odakönyökölt hozzá a korlátra. Igen nyugtalannak tűnt, mondani akart valamit. Némán fürkészte a bárányfelhős eget, s alig hallhatóan mondta:

– Fiam, itt a felhők is másképp járnak.

– Kavarognak, fújja őket a szél.

– De nem úgy kavarognak, mint Vrácsikon vagy Szentkirályban. Csak még egyszer vakarhatnám meg a Bandi farát!

János is nézte az eget, a felhők folyamatos átváltozásait. A magasban szabadon cikázó madarak láttán megértette, hogy apja a lóva után sóvárog, Bandi után, akit elhajtottak postáslónak az oroszok. De a ló tudta, kihez tartozik. Pedig Gyuri, apja testvéröccse csak annyit sugott fülébe a kaposi utcán, mikor az oroszok szekérébe fogva meglátta: Bandi! Kitépte magát az istrángból a ló, és úgy vágatott hazáig, mint akinek az élete forog kockán.

Megismerte gazdája hangját, hívta a szülőföld.

A pesti erkélyen apja is az otthona után vágyakozott. Az otthon sugárzó melegét kereste.

– Jött levél, fiam. Holnap reggel hazamegyek. Van eladó telek a faluban, megnézem.

Jancsi hiába marasztalta.

Másnap reggel apja hazautazott, és megvette a házhelyet az Új utcában, Kalmárék mellett. Megfogadta, ha addig él, akkor is felépíti a házát. Ha nem a szülőfalujában, akkor ahhoz mindössze három kilométerre, a felesége falujában, Sárdon. Ha nem is pont ugyanott, de ugyanabban az utcában, ahol muskátlival a gomblyukában már negyven éve megkérte annak a tizennyolc éves lánynak a kezét, aki követte őt békében és háborúban, s akivel elment a világ végére, Budapestre. Most pedig hazamegy vele, mert az ember csak a saját földjén találhatja meg a lelke nyugalalmát.

1970 októberétől a két nyugdíjas kis öreg minden hajnalban kéz a kézben ment a vásárcsarnokba. Apja húzta a kordét, anyja pedig lenn a pincében, fekete berlinerben válogatta a tyúktojásokat. A telek megvételével 1971 tavaszán újabb értelmet kapott az életük. Kétszáz kilométert utazgattak oda és vissza, oda és vissza. Tervezték a jövőjüket, megpróbálták elrejteni a szomorúságukat és fáradtságukat. Két évig ingáztak szülőföldjük és Budapest között. Majdnem minden hétvégén mentek, oda és vissza, oda és vissza. Apja naponta tizenkét órát, anyja nyolcat dolgozott a vásárcsarnokban. Szombaton délelőtt fél tizenkettőre értek Sárdra, több mint kétszáz kilométert vonatoztak és buszoztak, s dolgoztak a kőműves mellett fáradtan, de mégis fáradhatatlanul, hordták a téglát, vödörben a maltert, kézre adták az anyagot, amit csak kellett, hajlongtak másnap délig, kettőig. Épült a ház, épült az otthon, átjárta lelküket az alkotás öröme, felejtették égő csontjaik és izmaik fáradtságát. Négykor indult velük az autóbusz vissza Kaposvárra, onnan meg a vonat Pestre. Tervezték a hosszú úton, szinte suttogva beszél-

gettek, olykor egymásra nevettek, előre látták, milyen lesz a házuk, minden részletet kigondoltak. Lesz fürdőszoba is csillogó csappal, nagy fürdőkáddal, a konyhában szép konyhabútor, beépített mosogatóval, a tágas előszoba tele lesz zöld növényekkel, lesz az előszobában kicsi asztal két fotellal, növényekkel körülvéve, ünnepeken majd leülnek, csendesen beszélgetnek, vagy csak hallgatnak, nézik az otthonukat, a szépen berendezett házat, az ablakokban muskátlik ragyognak, egyik szobát a nagyobbiknak, másikat a kisebbik fiuknak rendezik be új bútorokkal, hiszen kinek is építkeznének, ha nem a fiaiknak. Elképzelték, hogy Jóska szobájába Jóska fényképét, a nagyobbik gyerekét teszik ki a falra, Jancsi szobájának falára Jancsi kamaszkori képét függesztik ki. Úgy lesz jó, apja, jól van, anyja, úgy bizony, jó lesz hazatalálni, megnyugodni végre, s majd egyszer megpihenni is milyen jó lesz. Villamossal este tizenegyre értek Pestszentlőrincre a Déli pályaudvarról, másnap hajnalban ismét gyalog mentek ki az Üllői útra, újra villamosra szálltak, és mentek dolgozni a nagycsarnokba.

Számolgatták a keresetüket.

A megélhetéshez szükséges pénzen túl apja három és fél év alatt összesen száznegyvennégyezer forintot keresett, átlagosan napi tíz–tizenkét órát dolgozott keményen. Anyja tíz forint órabért kapott a tojásválogatásért, napi nyolc órát dolgozott. A nyolcvan forintot naponta kézhez kapta. Havonta kétezret, harminchat hónap alatt hetvenkétezer forintot keresett. Kettejük keresetének a fele folyamatosan elfogyott a megélhetésre.

A hatvanezer forint, ami a vidéki ház és az ingóságok eladásából maradt – a Margitkának kifizetett negyvenezer forinton kívül – hiánytalanul megmaradt. Kettejük három és fél éves keresetének megtakarított másik fele elérte a százezer forintot.

A hatszáz négyzetméteres telket huszonötezer forintért vették. A meglevő százharminc–százharmincötezer forintjukhoz harmincezer forint hitelt vettek fel.

1972 őszétől hétvégeken hol két, hol három napra, olykor egy-egy hétre is hazamentek, építkeztek. A típusstervnek megfelelően

előbb megcsináltatták a sátortetős épület tervrajzát. Az öt kilométerre fekvő Kiskorpádról fuvaroztatták haza az építőanyagot: téglát, cserepet, homokot, sódert, meszet, cementet, cemenetlapot és parkettát is. Mindent, ami kellett. Megvették a belső szerelvényeket, a mosdókagylókat és a fürdőkádat is.

Ételt és szállást a rokonoknál kaptak. Fizették a kőműveseket, az ácsokat, a segéd munkásokat. Mindenért fizettek. Jancsi és Jóska is haza-hazament, olykor segítettek, amit tudtak.

1973 november elsejére felépült a száztíz négyzetméter alapterületű, háromszoba-konyhás, fürdőszobás, verandás ház, amelynek folytatásaként alacsonyabb tető alá került a kamra, a nyári konyha, a pince, a padlásfeljáró, s külön épületbe a fáskamra és a disznóól, amelyben nem hízlaltak disznókat soha már.

Költöztek volna haza nyomban, de Jancsi azt mondta:

– Ne menjetek, még hideg az épület, várjatok tavaszig.

Maradtak még kicsit, és dolgoztak még sokat. Kellott a pénz. Mentek a csarnokba télen is.

1974-ben, Ádám megszületése előtt, Húsvét hetének nagycsütörtökén már korán reggel lehordták holmijukat a pestszentlőrinci panelház negyedik emeletéről a ház elé. Amint megérkezett a teherautó, sietve felpakoltak, és elindultak hazafelé.

– Jaj, édesanyám, jaj, édesapám! – sóhajtott utánuk a fiuk.

SZABADÍTÓ ANGYALOK

Amennyire otthonra vágyott a szeretetben, barátságban és szerelemben, annyira kivet kutyája lett Terikének együttélésük utolsó szakaszában. Mondták is neki később a nők, elsősorban az ezüst hajú Jutka figyelmeztette:

– Hogyhogy nem tudsz tőle szabadulni? Ha férfi vagy, légy férfi! És hogyhogy mindig azt keresed, aki nincs? Nem is találod meg soha!

– Lehetséges – dünnyögte.

Kamaszkorában valamilyen gyöngyvirág-tiszta szerelemről álmodott, s szerelmét képzelete helyére próbálta állítani. Anyja és apja tulajdonságainak és muskátlis szerelmének eredendően hűséges örököseként azt gondolta, csak akkor lehet jó önkéntese a hétköznapiaknak, ha megtalálja szíve igazi társát. De aztán nyitottabb szemmel, ahogy a világra nézett, befelé mosolyogva el-eldúldolta kedvenc dalát:

*Nem úgy van már, mint volt régen,
nem az a nap süt az égen...*

Könnyen búnak eresztette a fejét, és majdnem ugyanolyan könnyedén felvidult. Még felnőtt korában is álmodott boldog szerelemről, családról, okos gyerekekről, barátságról, szabad hazáról és szabad népről, kicsit több pénzről, becsületről, tiszta erkölcsről, boldog emberről és boldog Istenről is. De folyton magára maradt álmaival a boldogtalan.

– Babám! – súgta álmai nőjének azon az éjszakán. – Te, húsz éves, te! Édes angyalom! – Még kiáltott is álmában. – Mit akarsz még, babám?

Villanásnyira maga előtt látta a nő gyönyörű testét és arcát, de

aztán önmaga előtt nevetségessé válva tapogatta az üres fekhelyet. S mert nem talált ott se asszonyt, se gyereket, azt gondolta, úgy álmodik tovább, ahogy lehet.

– Mire vársz még? – kérdezgette magát ötvenévesen is. – Férfi vagy! Keresd a nőt, keress magadnak valaki mást!

Először egy kerti partin, baráti társaságban találkozott Jutkával, az ezüst hajú nővel, valahol Pomázon vagy Leányfalun. Krumplipucolás közben összeért a kezük. Egymásra nevettek. Jancsinak rögtön megfordult a fejében, hogy egy-kettőre betölti az ötvenet, jó lesz igyekezni a szerelemmel. Valamivel később ugyanabban a társaságban utazott Jutkával Nyíregyházára és Tiszacsécsére. Amint felszállt a buszra s megpillantotta a nőt, azt gondolta: – Ez ő, akit megálmodtam magamnak... Ha nem is épp úgy, ahogy anyám álmodta meg magának muskátlis apámat.

Nem tolakodott oda hozzá, nem beszélgetett vele az úton, csak köszönt neki. Így nőtt benne igazán nagyra a várakozás. De nem is ülhett volna oda Jutkához, mert ott ült az oldalán egy ugyan-csak csinos nő, talán Jutkánál is csinosabb. Őt Katának szólították a többiek.

Örült a munkanélküli, és bizakodott is, hogy végre megfelelő irányba megy, ezen az úton talán megtalálja párját, aki a bánatában megvigasztalja egy kicsit.

Itt az ideje!

Móricz Zsigmond *Életem regénye* című könyvét olvasgatta, s közben el-eltűnődött, hogy az ötven éve halott író milyen élő gondolatokat közöl, s hogy micsoda hatalom is ez a Móricz! Pedig egy zsúpfedeles kis házban látta meg a napot Tiszacsécsén. (Majd megnézzük a házat! – határozta el.) Bejárta az egész országot, visszament Szatmárba népdalokat gyűjteni, megismert, följegyzett, megírt mindent, amit ember megismerhet és meg bír írni. Somogyban ugyanúgy két lábon állt a valóság talaján, ahogy Pesten, bejárta a legbonyolultabbat is, fejedelmek és parasztok jellemét, a huncut krajcárokat kereső édesanyja jellemétől a boldog emberéig és tovább. Belebújt Túri Dani, Rózsa Sándor, Nyilas Misi jellemébe, a barbárokéba és az úri murizókéba, a rokonokéba, felsorolhatatlan,

ki mindenkiébe. Hordta-vitte lelkében gyerekkora fájdalomzónáit, az egész magyar sorsot, az ibolyaszagú Tisza-part kontyos házainak emlékét; sosem felejtette el fölnevelkedésének „boldog szigetét”, a jobbágyág nehéz szagát, legnagyobb kincseit: az ember mértéken felüli fájdalmait. Minden embernek van szülőföldje, szörnyűséges Tügye, Prügye, Istvándija, tulajdonképpen minden halandó érzi azt, amit Móricz végestelen-végig érzett. Akkor is érezheti, ha nem tudja úgy kifejezni magát. „*Számomra Csécse szín, bang, íz, szag, tapintás. Az öt érzék indukciója...*”

Ez tetszett Jánosnak igazán, ezt írta fel erősen az emlékezetébe. Hogy micsoda lelkierőt adhat a szülőföld.

Nem a Csécse felé suhanó buszon eszmélt rá először még gazdagítható emberi mivoltára. Gyerekkorában és később is sokat olvasott, s ez meglátszott rajta valahogyan. Érezte a gyárban is, hogy más ember ő, mint a többi: érzékenyebb, érdeklődőbb és álmodozóbb. De a lelke mélyén soha nem gondolta azt, hogy különb is másoknál, hacsaknem becsületességben próbált jelesebb lenni. Ez lehetett az oka annak is, hogy igen fürgén vette észre a világ igazságtalanságait. Nyolcvanegy éves anyját látta maga előtt. Amint Móriczról tűnődött, ő emelte rá okulárés szemét Varga Domokos neki küldött ajándékkönyvéből. Anyja gyönyörködve forgatta a *Ritkaszép magyar népmeséket*, s nem is tette le addig, amíg az első mesét, *A fellegjáró legényt* el nem olvasta.

– Olyan vagy, fiam, mint a fellegjáró legény. Folyton a levegőben jársz. Szállj le a földre végre, akkor erősebb leszel.

– Mit gondolsz, anyám, nem mindegy e totális birodalomban, hogy hol és hogyan lebeg el a mennybe az ember? Csécsén, Kunszentmiklóson, vagy Vrácsikon? És nem mindegy, hogy ki az ember, mi az ember? Hogy köszörűs, munkanélküli vagy mesemondó?

– Az nem mindegy, fiam, hogy becsületesek vagyunk-e életünkben és tetteinkben, vagy nem egészen vagyunk azok. Megérezni azt, hogy lélekből sugárzik-e valaki, vagy zseblámpát hord a mellényzsebében.

– Olvasd a többi mesét is, aztán majd meglátod, milyen szép lesz tőlük magányos öregséged.

– Olvasom, hogyne olvasnám. Majd télen olvasom inkább, amikor jobban ráérek.

Szeretett utazni és megismerni, néha szeretett hazamenni anyjához is. Mindig szeretett ott lenni, ahol még nem volt, de ott szeretett volna lenni igazán, ahol az emberek dolgoznak, örülnek, szeretnek, énekelnek. Megmondta anyjának, ha majd így lesz, akkor megtaláljuk a kivezető utat.

– Olyan is vagy, fiam, mint az öreg szomszédasszony, aki már nem is szomszédasszony, mióta elment az otthonba.

– Akkor az talán olyan inkább, amilyen te vagy, anyám.

– Majdnem olyan – nevetett anyja. – Azt mondta a szomszédasszony: – Tudod, Mariska, én ebben az otthonban már olyan vagyok, aki menne, csak menne. Ebből az otthonból egy másikba. De már nem tudok fölkelni sem, mégis folyton úton vagyok.

János elfogadta, hogy ő is olyan, vagy olyan is, amilyen az öregek otthonában az öreg szomszédasszony. Folyton utazó, mindig újat kereső, másra vágó, de aki soha nem adná fel a megtalált jót és szépet.

A suhanó buszon többnyire felületesen böngészte a könyvet, a fényen és homályon át lopva és örömmel nézte a tartózkodó mosolyába burkolózott Jutkát. Ő is egyedül van, állapította meg, s hogy a mellette ülő és ábrándozó Kata is egyedül van. Ők is keresnek valakit, valamit. Jó érzést, társat, boldogságot keresnek ők is. Van tehát ok hinni álomban, emberben és Istenben.

Átsuhant rajta, hogy még nincs túl a válásán, a válópert december közepére tűzte ki a bíróság. Keserű karácsonya lesz, ha egyedül marad. Nem, azt nem. De Jutka miért nem vet rá legalább egy-egy barátságos, biztató tekintetet? A filigrán Kata barna szemének pillantását többször is elcsípte. Érezte, szabadulni vágyó lélekkel utazik. Kíváncsi volt, szerelemre és választásra kész. Érezte, van még benne a boldogságra hajlam, s hogy utazásuk célállomásán szétzaggatja régi kötelékeit.

Zoltán nevű útitársa lett a szobatársa. Amint János letette táskáját, minden előzetes megfontolás nélkül kiment, hogy szétnézzen a hallban. Egy nyitott ajtón át amint megpillantotta a rendezkedő Katát, ösztöneire hallgatva lépett be a szobájába. A csinos, jóalakú, filigrán és igen kíváncsi nő a zavar legkisebb jele nélkül, határozott mozdulattal dobta le ruháit, s meztelenül lépett a függöny mögötti zuhanyozóba, hogy letusolja gyönyörű testéről az út porát.

Jánosnak elállt a lélegzete, és nagyot dobbant a szíve. Tétovázás nélkül, felöltözötten hajolt be a vízsugár alatt forgolódó meztelen nőhöz, megcsókolta duzzadó mellét, tenyerébe vette izgató szőrösét s ujjbegyével megérintette a csiklóját. – Milyen gyönyörű vagy! – csókolta Kata száját, s elámult, hogy az úton nem is érzékelte, milyen szép, milyen édes testet takart a ruhája!

János inge és nadrágja csupa víz lett a zuhany alatt, Kata pedig megmámorosodva forgott a zuhanyrózsa vízsugarában, megfeszítette duzzadó bimbóit, finoman hátradőlt, kidomborította gömbölyű fenekét, előrenyomta gyönyörűsége buzgó forrását.

– Dobd le a ruhád! – mondta.

János kicsatolta nadrágszíját, éppen lerúgta cipőjét, amikor a nyitva maradt ajtón kopogtatás nélkül berontott Tőkés Károly, az ősz hajjú holland-magyar. S ahelyett, hogy bocsánatot kérve feltűnés nélkül távozott volna, hahotázva zökkent le a szoba közepén álló fotelba.

– Micsoda dolog ez! – kiáltott rá János, és lehulló kezekkel, ijedten lépett ki a zuhanyfülkéből. De nem dobta ki a tiszteletlen betolakodót, hanem zavarában elszégyellte magát. Csuumvizesen, félig letolt nadrágban ő fordult ki a szobából, mint akit fejbe vágtak.

Miközben átöltözött a szobájában, fogta a fejét, hogy megszégyenült, gyáva hódítóként hordta el az irháját. Korholta magát, hogy milyen megvetni való férfi lett belőle egy pillanat alatt. Harc nélkül tette le a fegyvert, szó nélkül hagyta ott a nőt és adta át a terpet Tőkésnek.

Jóval később, kicsit enyhültebben, de önironikusan azt is hozzá-tette: a szegény magyarok is úgy jártak a nemzetközi tőkével, ahogy ő járt a holland-magyar Tőkessel és a szépséges Katával.

János ezután magába roskodva ült a társalgó egyik bőrfoteljében. Egyedül volt, a halovány fényben lapított. Megpróbált eltűnni a mély fotelban.

Öt perc sem telt el, legfeljebb tíz, még fel sem ocsúdott mélységes zavarából, még bűnnek sem engedhette igazán a fejét, még nem nyugodott meg a vére sem, Jutka lépett oda hozzá a félsötétben, s leült a vele szemközti fotelba.

Nézték egymást a csendben, keresték egymás tekintetét.

A kiebrudalt ember úgy vette észre, hogy Jutka szemében mindenre elszánt fény villan, és hasít az ő szívébe.

Kinn is, benn is halványan égtek a villanyok, a hosszú úton elfáradt emberek visszahúzódtak a szobájukba, sokan már aludtak is. Akkora csend volt, hogy a vér csörgedezését is hallani lehetett. János a magáét legalábbis hallani vélte.

– Szabadság? Szerelem? Jaj, csak ki ne ontassék egy cseppje sem! – bátortalankodott és ügyetlenkedett némi kerülővel a nő előtt.

Nem is tudta, hogyan kellene kibontakoznia a kudarchból.

De mintha valaki súgott volna valamit. Hirtelen felállt, megkezdte az asztalt, megcsókolta a nőt, s szinte varázsütésre röppentek egy szinttel lejjebb, az alagsorba.

Még soha nem jártak az épületben, de ösztönösen érezték, hova kell szaladni, hol lehet védettebb helyet találni. Egy pingpongasztal körvonalai bontakoztak ki a sötétben, mellette pedig egy hosszú és pompás ülőhely húzódtott. Ledobták felesleges ruháikat, s szinte beletéptek egymás húsába.

– Szabadító angyalom! – ölelte és csókolta vadul, végül pedig hálasan és gyengéden a nőt.

Jutka is boldog volt. Szinte hangosan és nevetve pontosított:

– Két angyal! Szabadító angyalaid!

Másnap délelőtt, a hivatalos program egyik színfoltjaként megnézték Móricz kontyos emlékházát az ibolyaszagú Tisza-parton, Csécsén. János meghatódott tisztelettel álldogált a hosszú útról

hazatért Móricz szobra előtt, s azt gondolta, megjött tehát e „papnak indult lélek”, megjött „nyugat csapatjának keleti zászlója”, s levett kalappal áll a legdrágább előtt: megáll ő már itt, az emlékház udvarán és olvasói szívében halhatatlan szellemként, ahogy megáll könyveiben az örökkévalóság végezetéig, amíg csak lesz magyar e földön.

A látogatók bementek már a házba, de ő még forgolódott a szobor körül.

– Hát megjöttél, gyerek? – hallotta anyja hangját, s ahogy a szobor arcába nézett, úgy látta: sír.

Olvasta valahol, hogy Móricz az utolsó fellépésekor elsírta magát a közönség előtt, novellája, a *Hét krajcár* felolvasása közben. Tekintete ismét a szobrot kutatta. Hazahozta zsebbe való könyvét, a *Magvetőt*, hazahozta benne az ezeréves magyar irodalom legjobbjainak szellemét, „a magyar és krisztusi, szociális nemzeti tüzet” – s minden hiába?

Nincs itthon senki.

János önmagának sem merte vagy nem is akarta igazán bevallani, hogy nem is lesz itthon, talán nem is lehet itthon az, akit egész életében szolgált és hazatérésekor keresett Móricz Zsigmond is. Az édesanyját... Az édesapját... Csécsét. Benne és bennük reménysége forrását és óceánját, a magyar népet.

Bement a zsúptetős házba a mosolyában fel-felragyogó Judit és a szomorkásan merengő Kata után. Nagyon szerette őket. De hogyan mondja meg nekik, milyen hálát érez irántuk a szívében? Várluk felett elnézegette a füstöskonyhát, a régi-régi parasztház berendezését, s azon merengett, hogyan is válhatott legnagyobb magyar íróvá a csécsi gyerek. Minthogy nem talált e titokra kielégítő választ, azt gondolta, el kell menni egy kevésbé szent helyre, ahol kettesben lehet a választottjával. S ahogy megfordultak előtte a nők, s lopva a szépséges és igen izgató Kata szemébe nézett, majd Judit derűt sugárzó arcán állapodott meg a tekintete, nem volt egészen bizonyos benne, hogy jól választott-e. De amikor megtudta, hogy Judit múzeumi könyvtáros, Kata pedig könyvelő, mint Terike, Juditnak egy fokkal mégis jobban örült.

Amint kiléptek a ház kiskapuján, Tőkés Károlyba botlottak. János igen nehezen tudta legyőzni irigységgel vegyes zavarát és ellenszenvét, amiért ez a Tőkés brutálisan kiütötte őt a nyeregből.

– Gyertek – integetett nekik Mercédészéből a holland. – Karcsi vagyok! – Viháncolva, fiatalos mozdulattal nyújtott kezét Jancsinak az öreg.

– Mintha már találkoztunk volna valahol – dörmögött kelleetlenül János.

– Szólítsatok csak Karcsinak! – ismételte magát joviálisan. – Én sem szeretem a tőkéseket! – heherészett János képébe. – Gyerünk, elmegyünk kirándulni.

– Hova mennénk? – kérdezte rosszkedvűen Kata.

– Hol vetted ezt a fantasztikus autót? És hogy kerülsz ide? – kíváncsiskodott Judit.

– Errefelé autózgatok. Nem ismered meg? Ültél benne! – fölényeskedett Karcsi. – Amikor nálam voltál Amszterdamban...

Jancsi úgy érezte, ismét az ő arcán csattant egy pofon. Fogadkozott magában, hogy ezt nem hagyja annyiban, megfizet érte, különös tekintettel arra, hogy újabban a rabló tőkéseket utálja a legjobban.

Kata és Judit már benn ült az autó hátsó ülésén, János pedig még a sebeit nyalogatva toporgott.

– Na gyere, ülj csak ide mellém! – biztatta Magyar a kormányos. – Elmegyünk Mátészalkára, kivettem ott két szobát.

János beült az első ülésre Tőkés mellé, s aztán könnyedén suhanva nekivágtak a Mátészalkára vezető útnak.

A fecserésző Tőkés jól értesültnek mutatta magát, megállás nélkül beszélt. Fennhéjázó hangon adta elő régi és újabbkori történeteit a hazai viszonyokról és a világpolitikai összefüggésekről, hogy majd a nyugati tőke ilyen jól meg olyan jól tesz Magyarországnak, Jancsi pedig elkedvetlenedve és gyanakodva hallgatta. A nők a hátsó ülésen csendben voltak.

– Talán őket akarja ismét meghódítani? Mit csinált Katával éjjel ez a Tőkés? Vagy engem akar elkápráztatni? – tűnődött János. – De mi a nyavalyát akarok én itt? Választani? E két nő közül? Ez kész szerencse, örülni lehet nekik! De alig ismerem őket, Jutkát is most látom másodszor, az sem biztos, hogy Mátészalkára megyünk. Mi sül ki ebből a váratlan utazásból, ki tudja előre? Hogy nem kell folyton gyanakodni? Nem kell azt hinní, hogy az ilyeneket, amilyen én vagyok, mindig becsapják, átverik, útszálen hagyják? Lehet, hogy ezek összeesküdtek?

Korholta magát, ahogy szokta, hogy nincs hozzászokva az ilyen helyzetekhez, nem tud felszabadultan örülni, mindenben talál valami gyanúsát, kivetnivaló porszemet. Még a nőkre is gyanakszik, nem is érti, miért tettek úgy mindketten, mintha őt választották volna. Biztos, hogy tiszta úgy ez? Biztos, hogy nem lesz rossz vége ennek?

Tőkés fecserészése alatt a saját gyanakvásában úgy elmerült, eleinte észre sem vette, hogy hátulról valami kemény nyomja az oldalát. – Nem pisztoly, hanem Judit ujjá – állapította meg. – Azzal az édes bütykével macerál... Akar valamit.

– „*Vidulj, gyászos elme!*” – súgta János fülébe hátulról a nő. – Örülj végre!

A saját hóna alatt hátra nyúlt Jutka ujjáért, kezébe fogta, így lett az utazás izgalmasabb. Jutka bizsergető mozdulatokkal próbálta János figyelmét az elsőnél ígéreteesebb ölelésre terelni.

Az osztható-oszthatatlan férfiú közben félszeggel és megosztott szívvel az autóülés hátsó sarkában magába roskadt Kata orcáskáján is el-elcsüngött kicsit. A szomorkodó nőt legalább annyira szánta, amennyire önmagát. Sajnálta, hogy a várva várt boldogság nem teljesezhetett be kettejük között, pedig már ott állt a titkok kapujában. Nagyon sajnálta Tőkéstől Katát, a Juditnál csinosabb, fiatalabb, jobb testű nőt. El sem merte képzelni, mit csinálhatott e drága teremtéssel a vén tőkepénzes.

– Károly, mielőtt elhagynánk Vásárosnaményt, elmehetnénk egy kicsit Gergelyi-Ugornyába. Valamikor ott nyaraltunk a gyerekeinkkel. Ha van hozzá kedvetek, sétálhatnánk egyet a Tisza partján.

– Ki a Tisza vizét issza... – dudorászott a vezető, mintha ő is a lídérceit próbálná elűzni. – Hej, az anyját, ti nem is tudjátok, hogy annyi év után mit jelent nekem a Tisza! Ti itthon lehettetek, de arról fogalmatok sincs, hogy mit éltem én át ötvenhatban, a saját hazámban, azután évekig francia száműzetésben, majd Svájcban, Hollandiában. Nem is sorolom, hol voltam, hol nem. Nem tudhatjátok, mennyire visszavágytam a szülőhazámba, mennyire szerettem volna látni a Tiszát. Nem ismeritek a hontalanság mindennél fájdalmasabb érzését. Majdnem negyven évig nem láthattam a hazámat. Igen, megyünk a Tiszára. Itt forgolódom, nem is tudom, mióta, keresek valamit, amit elvesztettem, ami elveszett itt is, aminek a számára elvesztem a világban. Kocsikázhatunk még napokig faluról falura, ha ti is úgy akarjátok. Hallottam, hogy jöttök Pestről, hát elétek jöttem.

János növekvő megértéssel és együttérzéssel hallgatta Tőkést.

– Ti nem tudtok semmit – legyintett vékony, fehér ujjával. – Megvan mindenem, mégsincs semmim. Feleségem sincs – vallott. – Azt sem tudjátok, hogy én is itt születtem, ezen a tájon... – Kis szünet után így folytatta: – Hasaltam a Parlament előtt golyózáporkban – á, honnan tudnátok ti azt! „Meghalni mi mindig tudtunk, de élni soha” – szavalt Tőkés Károly. – „Ím itt a nép: húsz-harminc legény s én a betegszívű rímrakó, ki olyan rímét, mint e puskaszó, még nem írt soha.” Folytassam? „Örömmámor s mihaszna ének, – de szép is vagy te égig érő láng –, de kezünkben még fegyver füstölög, Óh, szabadok mi még nem vagyunk, csak rést ütöttünk börtönünk falán s orrunkig ért a szabadság szele.” – Kihagyok néhány szakaszt, csak a vers végét mondom: – „Népem, ha tudnád, amit én tudok, hogy holnap itt már egyőnk se marad, csak holtak s bénák...” – Menekültem, világgá futottam én is, de nagyon szeretném a hazámat szolgálni még egyszer, mielőtt meghalok.

– Károly, te... – Valami szépet, jót akart mondani János az öregnek, de csak az jött ki a száján: – Ezért harcoltál ötvenhatban?

– Nem, nem, nem. Nem ezért. Még csak nem is egészen a pénzemért.

Vásárosnamény alatt lekanyarodtak Gergelyi-Ugornyába. A Tisza-parti üdülősor bejáratánál kiszálltak az autóból, s a hallgatag őszben, a lombjaiktól foszlott fák alatt elsétáltak a lábakon álldogáló, ütött-kopott faházak előtt.

– Az volt az! – mutatott János a kanyarodó úttól jobbra magasodó faépületre. – Abban nyaraltunk – mondta Juditnak visszafogottan. – A kisebbik fiam kétéves volt akkor, a nagyobbik hat. – Itt még együtt voltunk – mondta a mellette lépegetőnek. Csak most nézte meg figyelmesebben Jutka kékesen ezüstös haját. – Nagyon szép vagy! – nyújtotta kezét a nő kezéért. Tetszett neki Jutka egyenes tartása, ringó járása. Lila átmeneti kabátjához és nemes arcvonásaihoz jól illett hátrafésült, lófarokban viselt, dús haja. – Ne haragudj, hogy emlékeznem kell... – Megállt és a faépületre mutatott. – Most is látom azon a meredek lépcsőn a gyerekeimet. Ott a Sanyi, fürdőnadrágban, meztelen felsőtesttel, kinyújtott karral kapaszkodik a korlátba. Stramm kis kölyök, csillog a szeme a boldogságtól. Remek hely ez a Tisza-part. Ott áll a kisebbik mögött, öccsére vigyázva, Ádám. Ő egy kicsit duci, lomhább mozgású, dús hajú fiú. Mennek fürödni a folyóba. Én ott állok a lépcső alatt, várom őket, anyjuk meg a teraszon kulcsra zárja az ajtót, s jön a gyerekek után. Ujjongva dicsérem nekik a Tisza simogató, selymes vizét, a lágy homokpartot. Megérkezésünk után nyomban leszaladtam a folyóhoz, úsztam egyet. Kipróbáltam, kitapogattam a vízmélységet, a meder tulajdonságait, tudni akartam, mennyire kell odafigyelni a gyerekekre. Boldog voltam. Boldogok voltunk. Tele volt az enyhén lejtős, homokos part napozókkal, a folyó is viháncoló gyerekekkel, felnőttekkel. Olyan itt a Tisza, mint egy hatalmas és mély fateknő. Látod, a túlsó part meredeken emelkedik a folyó fölé. Ragyogó júliusi nap sütött, ezek a magas, most lepusztult fák árnyékba borították az egész üdülőtelepet.

Már november van. Ködös, hűvös, szórtan világ – tette hozzá gondolatban.

– Menjünk, nem szeretnék megbántani... – dünnyögte. – Nézzünk szét a parton is. – Nem tudott ellenállni, hát mégis kimond-

ta, amit érzett. Azt a szép régi élményt szerette volna átsugározni Juditra, mert nem múlhat el, ami egyszer jó volt. Már nem csak a testét akarta ismét, kívánta a nő lelkét is, be akarta tölteni, ezért is tárta fel a múltját, reménykedve valami egészen jóban, talán új szerelemben, igazi társban. Párra, nőre, emberre, közösségre vágyott, ugyanakkor homályosan érezte, hogy valami nincs rendben, valami már itt is romlott, már a jó is romlott a gyökerében, hiszen ez a két nő egyszerre nagyon jó, örömszerző, de ő a magában való teljességre vágyik, arra, ami mintha a gyerekkor ártatlan világában még meglett volna, de az első szerelemben is csak az érintés előtti pillanatban volt meg. Csak akkor, amikor közeledtek egymáshoz, csak a tiszta vágyban van meg az, amit ő is keres, csak az árnyék nélküli fényben van meg. De hol van az? Abban mégis megvan kicsit, ahogy az ő kezük is közeledett egymás felé akkor, krumplipucolás közben.

Amint leértek a partra, és a maga meztelenségében tárult eléjük a megdermedt, elhagyatott, rezdületlen tükrével elnyúlt folyó, a kietlen és mégis meghökkentően tiszta látvány az elmúlásra figyelmeztetett.

Karcsi és Kata jóval távolabb, a part megszürkült, hordalékos, korhadtt faágakkal terhes fövényén tétován ácsorgott. Vízközelben nézték a folyót.

Judit a magas partról tapintatosan indult tovább, mint aki tudja: az emlékeit kutatónak nincs most szüksége senkire, csak az emlékeire.

Már Kata is eltávolodva, egyedül bolyongott a folyóparton. Mintha itt ő is ugyanarra, a gyorsan elfolyó életre gondolta. Állni látszott a folyóvíz. A homokos part oldalából élettelen ágak és kórók meredeztek elő, az innensőn pedig, szinte a mederben, ajánlatos volt óvatosan lépkedni. A csendben a gyerekei örömrivalgását vélte hallani, s azon tűnődött, mivégre kell keresni a boldogságot. Milyen izgalmas volt – jutott eszébe nem először –, hogy az erős sodrású folyóban a fiúk is igen ijedten kapálóztak lábaikkal, a meder mélyebb gödrei felett. Micsoda áradás volt akkor! Karjában tartotta a kisebbiket, a kétévest, ő meg a sodrásban két karjával ölelte

apja nyakát. Így vagyunk valahogy e világi űrben... Rossz is, veszélyes is, ha az ember elveszti lába alól a talajt.

Így kémlelte önmagát és múltját, a medrébe fáradtan visszahúzódott folyót, amely kiszélesedett előtte hirtelen.

– Nézd csak, a Szamos! Ott ömlik a Tiszába! – kiáltott Juditnak.
– Hazajött ez is, mint a Karcsi Hollandiából.

A Tisza és a Szamos torkolatánál álldogált.

Akárhonnan jön a szomjas Szamos – Kolozsvár felől, Szamosújvár felől, Dés, Nagybánya, Szatmárnémeti felől – mindketten örülnek a találkozásnak. Szeretik egymást, úgy mennek tovább. – Nézd csak! – mondta maga elé, kezében egy ágacskával. – Ez a Szamos, ez meg a Kraszna. Ez az ág a Berettyó, ez a Sebes-Körös, ez a Fekete-Körös, ez a Fehér-Körös, ez meg itt lejjebb a Maros. Mind hazasietnek.

Judit, Kata és Karcsi messziről integetett neki, hogy gyerünk, indulni kell.

Amint megérkeztek a mátészalkai szállodába s megették vacsorájukat az étteremben, Tőkés a gazdagok eleganciájával fizetett. Nem beszélték meg előre, hogy ki kivel, melyik szobában tölti el vagy alussza át az éjszakát, így aztán a választás nem volt zavartalan. A nők szinte versenyezve törekedtek be Magyar Jancsi szobájába.

– Én nem megyek az öreghez! – szögezte le Judit.

– Én sem! – lángolt fel Kata arca. Ledobta válltáskáját, s odahajolt Jancsi füléhez: – Nekem két felnőtt lányom van, Jutkánál szebb és fiatalabb vagyok. Igaz, neki is két lánya van, de ő együtt lakik velük. Én egyedül lakom, nekem szép lakásom van, gyönyörű, tiszta függönyökkel.

Jancsi azt sem tudta, örüljön-e vagy ijedtében elfusson. Térült-fordult a szobában, az éjjeliszekrény fölött megigazította a takarófüggönyt, s behúzta a vállát.

– Én nem megyek át az öreghez! – ismételte Jutka, s leült Katával szemben az ágyra.

– Azt akarjátok – nézett Jancsi bután a két nőre –, hogy én menjek át hozzá?

Nem kapott választ.

Várákozva és nevetségesen, félfenékkel ült az éjjeliszekevényen. Nem akarta elhinni, hogy ezek mindketten vele akarják tölteni az éjszakát. Nem lehetnek annyira kiéhezve... De melyiknek mondja, hogy menj el, te nem kellesz, te meg maradj itt. Sajnálta magát, hogy választania kell, de nem tudott választani. Nem szokott hozzá? Már megint az az árnyék? De hiszen mintha választott volna már! Akkor mit akar még, mit tévóvázik? Sajnálta a megalázó helyzetbe került Tőkést is, a szomszéd szobában várakozót.

– Ti válasszatok – motyogta gyáván. – Két ágy van. Nem bánom... Összetolhatjuk!

Katát elöntötte a méreg, fölkapta táskáját és kirohant. Jancsi bánnatosan nézett utána.

Másnap délelőtt, az úton hazafelé, hosszan és békésen hallgattak. Jancsi elégedett volt magával és a párjával! Kisimult ábrázattal merengett és ámuldozott. Hogy micsoda szép, jó, bővérű nő a Jutka, s hogy ő még ilyenekkel nem találkozott. Úgy lobogott fölötte a tüzes boszorkány, és a boldogságnak olyan heves záporával borította el, többször is, hogy neki, Magyar Jancsinak, aki ugyancsak nem akárki a szerelemben – s kihúzta magát –, irigylésre méltó szerencséje van! – Ó, édes Terikém – mosolygott maga elé elégedetten –, hát mégsem velem van baj. Méghogy nem tudlak kielégíteni!

És már nem is bánta, hogy elválnak hamarosan.

Sóhajtvá vette fel kopott, fekete öltönyét. Évekkel azelőtt anyja vette neki, hogy a temetésére majd rendesen felöltözhessen. Szégyellte is, utálta is saját keserűségét. Nem csodálkozott rajta, hogy a fiai nem kíváncsiak rá. Annál jobban szerette volna látni őket.

– Majd ha eljönnek, békésen leülünk beszélgetni, vagy csak néz-

zük egymást. Legalább olykor egymásra nézünk, itt leszünk együtt. Az is jó lesz. Nagyon jó. Érteni fogjuk egymást – ábrándozott.

Túlzón aggodalmaskodott a fiaiért. Olyan lett, mint anyja, s ezen igen csodálkozott. Hogyan lehet az embernek anyás a természete? Ugyanakkor kemény, szigorú, lágy és férfias. Gyengédségre vágyakozó. Mégsem tudta úgy megszimogatni, még csak megszólítani sem a fiait, ahogy az anyjuk. Tulajdonképpen félt egyedül, félt a szeretetlenségtől. Nem érezte magát úgy egész embernek. Voltak időszakok, hogy éjszakénként – hol kettőkor, hol háromkor, hol ekkor, hol akkor – órákra felébredt. Félálmában megnőtt árnyakkal, rossz lelkiismerettel viaskodott, s majdnem mindig a fiaiért. Folyton rosszra gondolt, mindenütt szerencsétlenséget látott, féltette őket, s nem tudott elaludni hajnalig. Napközben fáradt volt és nyugtalan, mardosta a keserűség. Különösen karácsonykor gyötörte fájdalmas hiányérzet. Nem gondolta volna, hogy majd gyógyíthatatlan seb saját szívében a családja után.

Mikor Ádám is elment a testvére után anyjához – átmenetileg elege lett apjából –, előre megvette a karácsonyfát. Készülődött, hogy ő is hazautazik az édesanyjához, ugyanakkor reménykedett is, hogy idén talán mégis vele maradnak a fiai egész éjjel; ugyanúgy sajgott a szíve, ahogy anyjái: még e szent karácsony éjszakáján is... Megértette, hogy anyjukat nem hagyhatják magára a fiai, anyjuk pedig nem hagyhatja magára az édesanyját. Csak őt, az apát lehet elhagyni, ez törvény. Mit is tehetett volna? Átélté otthontalanságát. S eljutott odáig, hogy aki nem lehet otthonos a fiai, gyerekei lelkében, az nem lehet otthonos a lakásában, a világában, az életben sem. Isten is szeretne otthon lenni e világban, az emberek lelkében, de nem fedheti fel végtelen titkait. Az otthonosság vágyát megtartja magának, mélyen a lelkében, s az is lehet, hogy szégyenében bujdosik. Mert tökéletlent alkotott. Vágyakozik az ember után, otthonos szeretne lenni teremtménye lelkében, de csak az örök vágyat tudja ébren tartani magában és az emberben is. Szereti nagyon, ha jónak gondolják az emberek, s ugyanezért kívánja az embertől, hogy jó legyen. Hiszen ha jó, akkor hazatalál önmagához és apjá-

hoz a tékozló fiú is, s elmúlik benne az idegenség láza. – De akkor engem miért gyötör azzal, hogy elveszi tőlem a legdrágábbakat? – És káromkodott tehetetlenül, szinte hánykolódott a lelke, mint a tenger, szidta az Istent, ahogy a száján kifért. Az sem igaz, forgatta fejében, hogy mindenkinek megvan a maga családja... ha máshol nem, hát a túlvilágon.

– Nem érdekel a túlvilág! – dörmögte, s egyedül díszítgette a fát, ajándékkal várta a gyerekeit. Eleinte benézett hozzá egy-egy félórácskára, negyedórácskára a kisebbik fia, Sanyi is. Ünnepi arcot öltöttek, kényszeredetten mosolyogtak. Megkapta az ajándékot egyik is, másik is, aztán mentek tovább. Mentek. Hol nyugodtan, hol nyugtalanul és otthontalanul. Szinte halkan, lopakodva, néha kicsit restelkedve léptek le. A pénznek örültek legjobban.

Sokszor elcsodálkozott azon is, hogy milyen élet játszik övele furcsa játékot.

Fillérekből élő munkanélküliként sokkal többet utazott, színe-sebben élt, mint azelőtt. A gyárban csak dolgoztak és ettek, dolgoztak és ettek. Munkanélküliségének kezdetén a munkaügyi központ bejáratán uszoda emblémáját látta, vagy csak vélte látni. Később, visszaemlékezve az emblémára, tényként állapította meg, hogy e szép új világban rengeteget úszhatott. Úgy járhatott uszodába, ahogy a pénze megengedte. Ideje volt, bőségesen, de pénze nem volt elég. – Akik az új világot kitervelték – gúnyolódtak a gőzben –, azt bizonyára előre látták, hogy a szélnek eresztett munkások számára legboldogítóbb az uszodai élet lesz...

Nem kellett sok időnek eltelnie ahhoz, hogy Juditjának figyelmét János ráirányítsa a valóságra: – Hova lettek a medencéből a magyarok? Mindenütt angol, japán, kínai, orosz, francia beszédet hallok. Magyar szinte sehol.

Judit orvosi kapcsolatai révén nemcsak ingyenes fürdőjegyhez jutottak hozzá könnyedén, szállást is szinte ingyen kaptak múzeumok vendégszobáiban.

– Jól élünk! – nevetett rá biztatóan Judit.

– Mint a gazdagok!

Megtalálták a boldogságot például Keszthelyen, a gróf Festetics ököristállójából átalakított vendégszobában ugyanúgy, ahogy Hévízen, Debrecenben, Bükszentkereszten, Lillafüreden, Gyulán, Harkányban, Pécsen és Orosházán is.

Judit mindent megtett Jancsi boldogságáért. Még a lakását is, függetlenségét is megosztotta vele. Élhetek élvezetesen, jártak az országot, a Száraz-völgyön át kéz a kézben sétáltak fel a hegyre, Judit versekre tanította a fogékony proletárt, szelíden, meg-megállva mondta: „*John Anderson, szívem John...*” Jancsi meg a fák között kanyargó ösvényen a szépség foglyaként túlárado szívvel szavalta. – Nézd csak, kétszázmillió éve nézi az Isten önmagát e Bükk-fennsíkon. „*Természet, ó dicső természet!*” – sóhajtott ironizálva és elragadtatottan. – Valamikor az emberi ésszel beláthatatlan földtörténeti ókorban tengerek hánykolódtak itt. Ma agyagpalák, dolomit- és mészkőrétegek hallgatnak fehéren a hegyek falában.

Ómassáról, a kétszáz lelket számláló kis hegyi faluból gyalog mentek a fenséges fennsíkra, Bánkút híres síparadicsomába. A Justitia menedékházban étterem és büfé várta a turistákat.

– Petőfi itt is megfordult.

Felhőtlen lehetett volna a boldogságuk, ha el tudta volna felejtetni a gyerekeit. De amint az erdei utakon sétálgatva nézegették az egymáshoz simuló mészkőrétegeket, az járt az eszében, hogy azokban a rejtett üregekben hány millió éves lehet a csend. – Ezt a csendet – fordult a kedveséhez – kukkantásaikkal igazán szépen csak a gyerekek bírhatnák szóra. S hogyan szökkenhetnek oly sudár-egyesen föl az égi magasba ezüstös törzsükkel a bükkfák? Miből élnek meg ezen a talajon? Mészkőből, avarból, mélyben rejtőző erekből? Ezeknek a gyökerei is lenyúlnak egy-egy mélyben kanyargó érig, azért tudnak megélni gyönyörűen itt is.

Eközben mélységesen titkolta, hogy milyen végzetes bajba keveredett a legkisebbik fia.

– Már megint beleőszültünk egy évbe – simogatta meg Jutka haját, s szerették a közeli hegyoldal lombjait, melyekben a múlt minden színpompája lángolt. Hogyan is felejthette volna el azt a be-

kandikáló őszi ágat, melynek tarka leveleiben az idő összegyűjtött színei éretten ragyogtak. S fiait és önmagát látta sétálni az avarban. Meg-megállva, lelki szemeivel nézte a levelek közt a kinn felejtett kis faszekeret, s megmagyarázhatatlan bánat égett benne még ott is, a vidáman nevető asszony oldalán.

Lombszakadásban mentek haza lillafüredi szállásukra, s mert halálra gondolni nem volt semmi okuk, boldogan szeretkeztek. Jancsi azt mondta Jutkának, hogy ami szép és jó volt, maradjon szép és jó. És felolvasott neki néhány sort a könyvből, amit Judittól kapott, Petőfi Útirajzaiból: *„Ez ismét szép napja volt életemnek, nagyon szép. A természettel mulattam, az én legkedvesebb barátommal, kinek semmi titka nincs előttem. Mi csodálatosan értjük egymást, és ezért vagyunk olyan jó barátok...”*

Ahogy férfi szereti a nőt, hegyeit és völgyeit, úgy szerette Jancsi a síkságot is, Judittal különösen. Megnézték a Hortobágyot is, a tájban szinte összekuporodtak a gyönyörűségtől, s csaknem egyszerre mondták: *„Mint befagyott tenger, olyan sík a határ; / Alant röpül a nap, mint a fáradt madár; / Vagy hogy rövidlátó / Már öregkorától, / S le kell hajolnia, hogy valamit lásson... / Így sem igen sokat lát a pusztaságon.”*

Csak Petőfi láthatta ilyennek a pusztát, télen, állapították meg, s hogy amikor mi, halandók nézzük, úgy is látjuk, meg nem is úgy, ahogy ő látni tanított bennünket.

Azért mentek oda, hogy megnézzék, milyennek látják a pusztát a Hortobágyi Alkotótábor tizenhat európai országból és Japánból is összesereglett festői. Mit ad hozzá saját személyiségéből, jelleméből, nemzettudatából, természetéből például egy mai flamand vagy francia művész? A fények, színek, formák mesterei mit látnak meg a Hortobágy szépségeiből. Ami az alkotótáborba vezérelte őket, az akár egy nagy műalkotás megfestéséhez is jó alkalom. Csak művészi tehetség kell hozzá. Méltó festői versenyt alakíthat ki a kitűnő alapgondolat: gyertek, lássátok a puszta sajátos arcát, fessetek! Erősítsétek régi barátságaitokat, teremtsetek újakat, minden korábbinál mélyebbeket, hiszen a földön, hol szelek és viharok ural-

kodnak, sosem volt ekkora, lélekből fakadó szükség békére, barátságra, a sajátosság és különbözőség tiszteletére. Emberszeretetre és otthonosságra. Nálatok, festőknél, kik akkor is az emberi lélek örvényes mélységei fölé hajoltok, amikor egy kicsiny kis prücsök sem hegedül, ki tudná jobban, hogy a remény hangjaira, ízeire és színeire vár a hitében megcsúfolt, jobb sorsra érdemes emberiség. De csak az hozhatja fel az új reményt, aki pokolra megy érte.

– Kár, hogy egyikük sem léphet Petőfi nyomába – jegyezték meg a képekre nézve.

– Kár – bólintott Jutka. – De jól érezték itt magukat a japán leányok és lányok is.

Az előszoba falitükre előtt karjára vette párja derékig érő, dús haját, megfürdette benne arcát, és hálásan mondogatta:

– Boldog zuhatagom, szabadító angyalom, boldog zuhatagom.

Jutka Jancsi vállára hajtotta a fejét, s a falitükrő képében a férfi elégedetten állapította meg: valóban szép. Az ő arcát legszebbnek félig-meddig lehunytt szemmel látta.

Olyankor fényesen, magába feledkezve repült fölötte... A boszorkány.

– Hagytam elrepülni a nőt. Szabadító angyalomat... – emlékezett János évek múlva. – De miért?

Hallotta, hogy aki hosszú és sötét fogságból szabadul, a nagy fényességtől hirtelen könnyen megvakulhat.

Abban a válságos pillanatban Jancsi nem értette meg a nő segítségkérését. Keze már az ajtókilincsen volt, a másik nőre gondolt, arra, hogy ő most azonnal megy Annához. Távoli hívás csendült a fülében, egy ismeretlen kis dallamfoszlány, s disznónak érezte magát. Hallotta, hogy ellentmondást nem tűrve Anna kijelenteti:

– Én nem osztozom! – És kitárta Jancsi előtt lakása ajtaját. Hogy elmehet.

De aztán akkor is kitárta előtte ajtaját, amikor visszajött.

Jancsi nem vehette egészen komolyan Anna tiltakozását, azt azonban, amit ő maga érzett, az egyre mélyülő lelkifurdalást komolyan kellett volna vennie.

– Ne menj el! Maradj itt! – Mosogatás közben Judit mintha a falnak tántorodott volna. – Vagy csak menj! De gyere vissza! – tette hozzá halkan, s még halkabban azt mondta: – Mellettem más is lehet neked!

Szinte ellobbant Jutka arca, akkora pirosság lepte el.

Nem akarta elveszíteni a férfit. De Jancsira abban a pillanatban szokatlan sötétség borult. Megmagyarázhatatlan, vad büszkeség hullámozott át rajta: – Áhá... A büszke nő... Akinek a szabadságomat köszönhetem... És még meg is alázkodik előttem! Leborul a porba, eltűri megvetésemet. Az édes... Hát nem erős ez sem, hanem gyöngé, amilyen én vagyok. Hitvány, gyöngé bábnak nevezett, most meg kiderül: ő is egyedül van kívül-belül, ő is gyöngé... Az én feltörekvő feleségem pedig folyton megalázott, nagyobbknak akart látszani, lábbal tiporta önérzetemet.

– Anna is egyedül van... – viharzott át rajta a sok feldolgozatlan élmény. Most ő következik... Jutka azt mondta: – Mellette más is lehet... Kurvának mutatkozik, pedig nem az. Feleség – volt. Még egyszer az nem lesz belőle. Anna viszont nem osztozkozik! Három fiával küszködik, úgy szeret megállni, mint szent a keretben, de a fiain kívül ő már nem adja oda magát senkinek.

Fél szemmel figyelte a fiait is: vajon mit gondolnak, mit szólnak hozzá, hogy egyszer Anna, másszor Judit jelenik meg a lakásán. A nagyobbikkal különösebben nem törődött, ő már elmúlt tizennyolc éves, a kisebbik azonban érzékeny kamaszkorát élte. János gyakran gondolt szegény anyjára is. Meg arra, amit a fejébe vett. Hogy neki olyan társra, feleségre lenne szüksége, aki elmenne vele vidékre, gondját viselné édesanyjának. De hol talál ilyen nőt?

Csak ne mondta volna Anna fehér hajú nagybátyja azt a velőtrázó mondatot: – Annyira szeretném, hogy boldogok legyetek, hogy egy nagy családdá váljatok!

Ki sem kellett mondania a nagycsaládos apának, hogy miért is szeretné, ha Jancsi és Anna a három-három gyerekkel közös nagycsaláddá válna.

János azt forgatta a fejében, hogy talán Jutkát is napról napra,

éjszakáról éjszakára megalázza, gyötri az egyedüllét. S hogy duzadt a büszke férfiú mellkasa, mikor Jutka a fülébe súgta:

– „Itt az Anna?”

Ugyanolyan büszkeség fogta el, amikor Anna súgta a fülébe:

– „Itt a Jutka?”

Nehezen igazodott el és okosodott meg a női logikán. Sokáig azt hitte, nem baj, hogy „itt a Jutka”, nem baj, hogy „itt az Anna”, sőt, még talán jobb is... Hogy itt a másik. – Nem tette hozzá elég hamar, hogy a képzeletnek, szédületnek jó. Meg annak a kemény fejednek – intette le önmagát. A kígyónak jó, aki a füledbe sziszeg! – Ádám, hol vagy? – sóhajtott, s mintha Isten magányosságát próbálta volna kisóhajtani. Közben úgy vette észre, hogy ártatlan és romlott lelkével mindegyik azt kuncogja: csak velem légy! Vele ne!

Szeretett is, félt is, undorodott is olykor, ahogy múlt az idő. Sokszor eltűnődött, hogyan lehetne otthon e világban, ha nem tud otthonra lelni a szerelemben és megbékélni a szeretetben. – Nem tudom elválasztani az undort a szeretettől – nézett maga elé, s megállapította, hogy a lélek erős villanófényében készült emlékképek nem halványulnak, hanem ugyanolyan élesen bukkannak elő a múlt homályából, mint amilyenek felvillanásuk pillanatában voltak. Élesek és szívbe markolóak. Nézegette a képeket. Hangok, mondatok, mozdulatok és történetek társultak hozzájuk, például a kíváncs Anna gesztusa, szikrázó moccanása, visszafogott nevetése, életének története. János szemében Anna története egyszerre volt borzongató, idegen és távoli, zavaros és füledt, titokzatos és érthetetlen. A kutatóorvosnak és a szép cigánynőnek a szerelme, melynek gyümölcse Anna volt, János számára valóság volt. Érzéseire és gondolataira Anna története árnyékként nehezült. Noha neki semmi köze sem volt a halott apához és anyához, nem érezte magát otthonosan Anna régi polgári lakásában azért sem, mert a legidősebb fiú fenntartással fogadta a jelenlétét.

Anna felkorbácsoló erővel tudott és szeretett is beszélni szexuális életéről. János korán, már a kapcsolatuk elején megrökönyödve hallgatta Anna erotikától átfűtött elbeszéléseit, leste a nő mozdula-

taít. Mohó várakozás uralkodott a szobában, gyertyafény világított, a redőny résein remegve szivárogtak be az utcai fények. Anna házasságának mélyebb történetét inkább érezni lehetett. Sajnáltni egy kicsit az alkoholistává züllött férjet, de nem kellett érteni a miérteket. Elemében volt a nő. Lebegő kezével lassan, kimérten simogatta fényárnyéktól rácsozott testét, közben leste szavai hatását, végletekig felcsigázta János érzékeit. Apró kuncogásokkal kísérve részletezte, hogy vállától a combjáig hogyan ömlött szét testén a férje..., hogyan élvezett el. János kicsire zsugorodva próbált tiltakozni, hogy ne mondja, nem akarja hallani. Zavartan szégyenkezett, hogy Anna kevesli őt, tőle csak egy-két sűrű örömcsepp telik, s a fotelbe süppedve dermedten látott és hallgatott.

EGYEDÜL A FÖLD SZÍVÉN

*„Mindenki egyedül áll a föld szívéén,
mit átdöfött a nap egy sugara
és hirtelen leszáll az este.”*

QUASIMODO

Halottak napján gyertyát gyújtott, maga elé tette az asztalra, s nézte a lángot.

Felidézte anyja falevél-arcát, s azokét az ismerős öregeket, akik idősek otthonaiban merengenek e csodálatos életen. Úgy látta őket, ahogy első alkalommal: ültek az ágyuk szélén. Lehajtott fejjel néztek maguk elé, s oda-odanéztek az ablakon kívül virító vénaszonyok nyarának színeire. A nyárfák őszülő leveleiben az öröm és a fájdalom mintha egyensúlyban reszketett volna.

– Hogyan lehetne összefogni széthullt családunkat? Mindazokat, akik messze vannak és közel. Élőket és holtakat, barátainkat és ellenségeinket. Akiket szerettünk, szeretünk és szeretnünk kellene.

Közeledett a karácsony. Örökre várt, s szinte jólesett neki a fájdalom fohásza:

– Jézuskám, én hogyan lehetnék ott mindenütt?

Apja a sárdi, nagyanyja a vrácsiki, nagyapja a korpádi temetőben... Anyja idősek otthonában, Kaposváron. Nagy fia Szentmiklóson, a legkisebbik Sárdon, anyjával és másikkal nagyanyjával. A közép-ső – hol van e pillanatban? Mind messze vannak. El kellene menni haza. Amíg van „haza” – ahogy anyja szomszédasszonya szokta mondani. El kellene utazni! De pénz, pénz és pénz...

Magyar János testvére közelebb lakott a falujához. Évről évre ő gyakrabban járhatta a temetőket. Szeretett megállni egy kicsit a ro-

konok sírjánál is. Ide is, oda is letett egy-két szál virágot, itt is, ott is gyertyát gyújtott. Legtovább apja sírjánál időzött el. Oda van írva anyja neve is, ide kerül ő is nemsokára. Ő meg nem ide kerül, nem a szülőföldjébe, hanem máshova. Idegenbe. Maga sem értette egészen, hogy csak ennyiért jött haza, ha egyáltalán van még valami értelme e szónak. S ment tovább. Autóbuszra, majd vonatra szállt. Ment haza. Keringett, ahogy az élők keringenek otthonuk és a temető között. Keringenek, míg meg nem lelik végső otthonukat.

Téli tartós művirág díszítette a sírokat, tavasztól ősziig vágott virág került a kővázákba. Ifjú Magyar József azt tette, amit mások tettek. Rendet tartott a temetőben.

János nem tudta megbocsájtani magának, hogy anyját idősek otthonába adták.

Komor arccal, hallgatagon, szinte elszánt kegyetlenséggel vitték anyjukat azon az augusztusi reggelen a szociális otthonba. Mint bűnös a bűnösökkel, úgy suhant velük az autó. Bátyja vezetett, anyja mellette ült az első ülésen, ő meg a hátsó ülésről nézte az elvesző tájat. Szeme sarkából látta, hogy anyja arcát mennyire megkeményítette a szenvedés. Hallgattak. Mit is mondhattak volna egymásnak? Megpróbálták megnyugtatni magukat, hogy anyjuk választotta az otthont. Nem tudták megoldani a közös gondot. Mindketten elváltak, feleség nélkül éltek. S nem találtak olyan ápolónőt, aki anyját a saját házában gondozta volna. Elszaladt az idő a hosszú-hosszú tanakodással, bizonytalankodásokkal. Talán hamarabb kellett volna elhatározásra jutni, amikor anyjuk még jobb egészségi állapotban volt. De a legutolsó pillanatig nem akarta elhagyni a házat, azután meg úgy elgyengült, hogy nem tudott egyedül maradni semmiképp. Már nem tudta ellátni magát, gyakran ágynak dőlt, a sok-sok lelki fájdalom testi fájdalommal vált. Eleinte szemrehányást tett a fiainak, hogy egész életében értük élt, értük dolgozott, ő pedig nem számíthat senkire, vele nem törődik senki. Bárcsak élne még apja! Vagy adja meg már az isten, hogy ő is ott pihenjen mellette a temetőben.

Évekig tartottak a sírások és fogcsikorgatások, tehetetlen hallgatások és megalázó szívfájdalmak.

János gyakrabban, testvére valamivel ritkábban látogatta anyját. A ház körül már alig maradt munka. Ereje fogytán anyjuk előbb a külső kertet adta át az enyészetnek, azután az almafákat vágatta ki. Ablaka mögött sírva hallgatta a szomszéd fejszéjének csattogását, de nem kegyelmezett. Azt sírta: így teszten velem ti is. Utolsó percéig reménykedett, hogy valamelyik fia majd megkegyelmez neki. Sok kert maradt műveletlen a faluban, így az sem tűnt fel senkinek, hogy hová lett Mariska néni kertjéből a piros paradicsom, az arany-sárga paprika, hogy kinn rohadtak el a szép káposztafajok, a tavasszal és nyáron még lágyan zöldellő sárga és fehér répa is feleslegessé vált. A kukoricát és a krumplit elhordhatták a szomszédok, régen még volt tehén vagy ló a háznál, disznó az ólban, de már tyúk sem maradt az udvaron. Feladta a virágoskertjét is.

János még reménykedett, hogy majd csak talál munkát, nem akart elmenni Budapestről, vidéken nehezebb megélni, falun semmi esélye. Elgondolta, ha ő vagy valamelyik fia nőnek született volna, akkor vidékre költözhetne. Jól jönne örökségként a ház. Nehány év alatt hol keres meg bármelyik gyerek egy családi házat? De benne volt a levegőben az is, hogy akkor nem az övé és nem a bátyjé lesz az örökség, hanem azé, aki gondját viseli a mamának!

Ez nem egészen tetszett egyiknek sem.

A fiúk ugyanúgy elhárították maguktól gondviselői kötelességüket, ahogy az unokák. Mindegyik felmentette magát, mindegyik talált valamilyen kibúvót. De később, közvetve vagy közvetlenül, az is részesedni kívánt az apai örökségből, amelyiket meghökkentette a kérdés: – Te eltartod őt, gondoskodsz öreg anyádról?

Magyar János legidősebb, akkor már harmincnégy éves fia, ha vissza-vissza gondolt a nagyapjánál és nagyanyjánál eltöltött boldog gyerekkori élményeire, ki-kibuggyantak a könnyei.

– Csináltam S-vasat, éleset, nyelet is hozzá. Olyat, amilyen a mamáé volt. Láttam, hogy S-vassal szokta összevágni a tököt a disznóknak és a baromfinak. Nekem van negyven tyúkom, tizenkét libám, húsz kacsám és öt gyöngytyúkom. Terem a házunk mögött kukorica is, tők is bőségesen. A tököt összevágom S-vassal, hintek

rá az állatoknak darát is, tápot is. Hadd hízzanak! Etetem a baromfit, anyu és a nagymama segít nekem.

Árpád arcára leplezetlen szomorúság ült ki a négyszintes kaposvári szociális otthonban. Nézte az ő ritkán látott, beteg, kicsi, görbe, sovány, negyvenkilós nagymamáját, nézte és megcsókolta fáradt kezeit.

– Mama! Gyere el hozzánk Szentmiklóstra! – vette nagy tenyerére nagyanyja vékony, eres kis kezét. – A garázs már majdnem kész van, Juliska fitness-szalonnak akarta berendezni. Ott kialakítunk neked egy konyhát, te beköltözol a középső szintre, a mostani ebédlőbe. Ott lesz az ágyad, asztalod, széked, mindened. Berendezkedünk. Ott vannak a dédunokáid, Bálint és Dani. Szeretnek, boldogan körülrajonganak, beszélgetsz velük, nézed a televíziót, ha fáradt leszel, alszol, velünk leszel reggeltől estig, estétől reggelig. Örökké.

– Jaj, édes gyerekem, hogy mehetnék oda, abba a messzeségbe? – könnyezett a mama. – Hogyan hagyhatnám el a falunkat? Itt van a temetőben a te drága nagyapád, mit gondolsz, mi lenne ott velünk?

– De mama, nem hagyod el! Ha csak rágondolsz, ott is veled lesz. Ha pedig majd el kell hagynod, itt is el kell hagynod. De nem mindegy, hogy itt vagy, ebben az otthonban, idegenekkel az emeleten, vagy velünk, akik szeretünk téged. Egyedül nem tudsz a botoddal lemenni az udvarra sem. Mi meg beülünk az autómba, aztán havonta egyszer Szentmiklósról is elmehetünk a temetőbe, papa sírjához. Aztán majd, hogy végleg a papával lehess, hazaviszünk, mama! Hallod?

– Jól van, édes fiam, majd elmegyek. Látogatóba hogyne mennék el hozzátok! De hol van az a Szentmiklós? Látod, még nem is voltam nálatok. Milyen messze van?

– Az Alföldön... Ide kétszázhatvan kilométer. Nem nagy távolság.

– Mondd meg, gyerekem a Juliskának, a te jó feleségednek, köszönöm, hogy eljött a nyáron, megpucolta az ablakaimat. Majd elmegyek hozzátok, elmegyek még ebben az életben.

– Mama, nekem nem kell a házad, legyen az apué meg Jóska bátyámé. Én csak azt akarom, hogy neked jó legyen, hogy megtaláld az otthonod. Ne itt légy, ne ezen a tömegszálláson.

Mikor elindultak újra Pest felé, s az autóban János rápillantott a fiára, látja ám: patakokban csorognak a könnyei.

Ő legalább kisírta magát.

Talán a fia könnyeitől hajtva úgy döntött, hogy mégis hazaköltözik, hazaviszi anyját az otthonból.

– Halálos szomorúság vett rajtam erőt, mikor a holmiját hurcoltuk fel az emletre. Rendezkedtünk, idegen szekrénybe rakosgattuk a fehérneműjét. Fordultam volna rögtön vissza.

– Irgalmatlan dolog volt magára hagyni. Idegen helyen...

– Haragudtam a bátyámra is, szégyelltem magam.

– Gondolom, neki is beborult az arca.

János már egyedül volt, Jutkáról és Annáról végeredményben eleitől fogva tudta, hogy anyja szempontjából rájuk nem számíthat. Akkor vált halaszthatatlanná az ő gondjának megoldása, amikor Anna végképp elrontotta benne Jutkát, Jutka elrontotta benne Annát. Ő meg elrontotta magát mindkettőben. Elromlott bennük a szeretet is, valamennyien az élvezetet keresték, felelősséget azonban nem vállaltak egymásért.

– Emlékszel nagyapád és nagyanyád muskátlis szerelmére?

Árpád bólintott.

– Egy-két emberöltő alatt mennyit romlottunk! És nincs hová menekülnünk. Van még itt-ott egy-egy ösvény, talán elcsitulhat vadállati remegésünk. Ha visszatalálunk a jó útra. Keresnem kell valakit, akit szerethetek. Aki szeret és segít engem. Hűséges szeretnék lenni hozzá. Kevés időnk van, nagyon kevés. Anyám élete függhet tőlem.

János fogadkozott, hogy rajta a sor, vállalnia kell anyjáért a felelősséget, nem hivatkozhat a körülményekre, be kell bizonyítania, hogy valóban olyan, amilyennek látni szeretné önmagát.

– Mennyi jót tett érted is a te anyád... Most rajtam a sor. Megpróbálom megkönnyíteni neki legalább az utolsó napjait.

Talán azért mondta ezt, mert meglátta magát csecsemőként, amint anyja fateknőben fürdeti a kiskonyhában. De rögtön arra is gondolt, hogy nem igazságtalan, hanem irgalmatlan az élet. Mert ő nem fürdetheti meg anyját. Hogyan segítsen a beteg, sovány, törékeny, görnyedt kis emberen? Mit csinál vele, ha már nem tud ki-menni a fürdőszobába, ha majd etetni, itatni, fürdetni kell.

Hogyan lehetne újjászületni?

Nem lehet véletlen, hogy az újjászületés éppen a születésnapján jutott eszébe. Soha nem volt még olyan tehetetlen és magányos, mint amikor ismét egyedül lett e világon. Sajnálta és utálta magát, kesergett, hogy nem maradt senkije. Elvesztette Annát és Jutkát, fiai élék a saját életüket, senki sem mond neki egy jó szót, el kellene költözni valahova. De hova? Meg kellene változni. De hogyan?

Céltalanul járta a várost, mint aki valóban megőrült. Össze-vissza csatangolt, nem tudta hol jár, majd csak messze, valahol a Zugligetben kezdett magához térni. Kicsit felocsúdva járókelői szédületéből, ahogy felnézett az eladó hegyoldali házra, legyintett, s ment tovább, nézegette a szebbnél szebb, nagyobb nál nagyobb házakat. Irigykedett és sóvárgott is olyan gazdagság után, amellyel megoldhatná gondjait, fiait meg anyját is. Nézegette a hirdetéseket: a húszmilliósokat, a harmincötmilliósokat meg a többit. Náná, hogy a százhuszmilliósokra fájt a foga! Provokáció, provokáció – dünnyögte.

A következő napon a Rózsadombot, a rákövetkezően pedig a rákoshegyi Madárdombot járta be. S csaknem megölte a „proletár-irigység”, ahogy a régi rend társadalomtudásából lett új rend milliárdos könyvkereskedője fogalmazott az éleskanyar időszakában. A régi elvtársból lett új milliárdos, a marxizmuson edződött szociológus, az új közvéleménykutatások egyik fő bonyolítója és elemzője, akinek kezéhez nem tapad vér, csak pénz tapad hozzá... – fortyogott az „irigy proletár”.

– Ha fennmarad az igazságtalan társadalom – okoskodott jártában-keltében –, úgy kell nekünk. Úgy kell az egész országnak! Megérdemeljük a sorsunkat. Mért nem lázadtunk fel? Mért nem csináltunk egy kis véres forradalmat? Nem tudtunk élni a lehetőségekkel? Miféle lehetőségek maradtak? Vonyítva összehúztuk magunkat, s megvártuk, hogy a régi gazda után az új, pontosabban a régi új még nagyobbbat rúgjon belénk. Lehetőség? Munka, kizsákmányolás, munkanélküliség, segély, megalázás – napról napra. Lehetőség? Amennyi számunkra adódott, az mind kevés volt nagyobb aljasság elkövetéséhez. Állnak még a paloták? Ennyi még nem állt soha! Bámulatos rendszer, bámulatosabb a réginél! Lehetőség? Saját anyákon sem tudunk segíteni.

Napokig keringett céltalanul, mint aki sivatagban tévelyeg, mint aki eltévesztette az irányt. Bolyongott szorongva, haragudott az egész világra és önmagára is. Nem szerette magát. De hát mit szerethetett volna rajta? Hogyan viselhetné anyja gondját, ha nem viselheti el önmagát sem? Nem volt felkészülve anyja halálára, s nem is értette, hogyan lehet arra felkészülni. Nem csak tőle függ, hogyan él, az ő helyzetével kapcsolatban minden csődöt mondott. Arra, hogy a halál közelében járkal, nem akart gondolni sem.

Szidalmazta a világot, szidta önmagát is, mert csak szitkozódni tudott tehetetlenségében. Sajnálta és szégyellte magát az egész világ helyett, szerette és megvetette Annát és Jutkát, nem tudta, mi lesz vele, hogyan él tovább a fiával és az ő szeretőjével. Dühödten támadta magában őket is, befészkeltek magukat a lakásba, és egyre sűrűbben takarta el bal tenyerével a szívét.

– Korábban normálisan éltem. Volt feleségem – állapította meg tárgyilagosan. – Volt aztán két nőm, most egy sincs.

Be-betért egy-egy ingatlanközvetítőbe, címekeket kapott, családi házat akart venni.

– Lesz nagy házam, feleségem, szép nagy családom, megjavulok, ezután szépen élek. Lesz ókulám és karosszékem, sok szép drága unokám. Békésen halok meg, ahogy az öregek réges-régen. Nagycsaládban... – szavalt Madárdombon egy ismeretlen és csinos ingat-

lanközvetítőnek. Ő meg azt hitte: bolonddal van dolga. Hívni akarta a rendőrséget, Jancsi meg sietve kereket oldott.

Eladó címeket ingyen is kapott, olvasgatta őket és álmodozott, s minthogy álmai házához – a szétszórt család összetereeléséhez – minimum negyven-ötven millió kellett volna, hagyta a világot, menjen csak, amerre tud.

– Nagycsalád? Közösség? Nemzedékek békés együttélése? Hogy anyánk és nagyanyánk a fiai, unokái és dédunokái körében szenderüljön másvilágra? Szép halállal, jó halállal, megbékélve? Ne elhagyottan, betegen, öregségében is hajszoitan, idegenek körében magányosan, megcségyenülve, otthontalanul? Hát hogyan?

– Ha olyan derűvel és méltósággal készülhetnénk a halálra, ahogy az író, akinek hosszabb ideig dolgozott, hordta-vitte a könyveit boltról boltra, kereskedőtől kereskedőhöz. Kapott tőle munkát és kenyeret, szó szerint olykor ebédet is. Tisztelettel tekintett az író nagy családjára, jó feleségére, fiaira és lányaira, sok-sok unokájára, s azt gondolta, ez a férfi és ez az asszony elégedett lehet az életével. Nem éltek hiába.

Akkor is feleséget, barátságos meleg szobát keresett magának, mikor az Expresszben megakadt a szeme egy telefonszámon. Elszántan felhívta a Dimenzió társközvetítőt, megkérdezte, van-e eladó olyan élettársnak vagy feleségnek való, aki minden szempontból megfelelő. Azt felelte egy női hang, hogy annyi van a Dimenzióban és a Kronoszbán is, amennyit akar.

Repült a Dimenzióba. Kifizetett tizenötezer forintot, s Gizike a számítógépből eléje tárta az eladó nőket: fényképüket, jellemzőiket, címüket, telefonszámukat.

Választott nyomban tizenötöt-húszat. Annyit telefonálhatott, amennyit akart, meggazdagodott rajta és a hozzá hasonlókon Gizike és a MATÁV is. Azonban egy-két mondat után, amellyel önmagát és körülményeit jellemezte, a jobb partiról ábrándozó nők nem is akartak találkozni vele. Akadt nő, aki a randihoz rózsát és borjú-

sültet kért, másik meg csak napsütésre vágyott, kifeküdt a domboldalra, s megelégedett egy pohár vízzel. A tizenötödik autóba ültette, körülhordozta Rákoson, megmutogatta rondábbnál rondább házait. – Ez is eladásra épül meg az is – mutogatta az épületeket, s meghívta ebédre a fiatal urat. A fiatal úr pedig fizetett.

– Gazdag volt a nő, hajaj, de milyen gazdag! – emlékezett János. – És hogy kényeskedett! Csak ne lett volna ronda és öreg!

Nem akadt köztük olyan egy sem, aki elment volna Jánossal, hogy gondját viselje anyjának.

A Dimenzió után a gazdagabb nőkre szakosodott Kronoszbán akadt olyan gyönyörű szőke, aki a találkozás első pillanatában vágnymód feltolta szemüvegét a hajára, s kétértelműen azt mondta, nem azért jött el Debrecenből, hogy a távszerelem káprázatos jövője felől szikrányi kétséget hagyjon maga után. Megígérte, hogy ha Mendén megkapja a kiszemelt házat, akkor a kölcsönös szüzeségi fogadalom lejárta után boldogan veszi magához Jánost.

Ezek után Magyar hogyan kezdett volna hinni a Gondviselésben! Azért is hálát rebegett, mert minden korábbinál jobbnak tűnő ötlet jutott eszébe: – Otthon kell keresni a nőt!

Két nap múlva a szülőföldre felé vonatozott, s ezúttal ő adott fel hirdetést a megyei lapban.

83 éves édesanyám gondozására Kaposvárról vagy környékéről 50 éves korhatárig, független, leinformálható bölgyet fogadnánk összkomfortos házunkba, otthallással, megegyezéssel.

A hirdetés alatt ott állt a neve, címe és telefonszáma. Egy hétig szinte megállás nélkül csörgött a telefonja.

A telefonon érkezett huszonöt ajánlat közös jellemzője a szegénység és társtalanság volt. Elsősorban a bajban levők jelentkeztek: munkanélküliek, leszázalékoltak, keveset keresők. Igyekeztek megragadni a kínálkozó lehetőséget, szőtték a hálójukat. Legtöbbjük egy-két gyereket egyedül nevelő, elvált asszony volt. Olyan is akadt, aki a lehetőségtől tette függővé válási szándékát. „Lakni kell

valahol.” Egyikük azt mondta, menekül a férje elől, rokkantnyugdíjasként nem kap munkát a falujában.

– Ha ott lakhatok az édesanyjánál, vállalom a gondozását.

Annyi baj, panasz, bánat zúdult Jánosra, hogy szakadt meg a szíve. Elképedt a szomorúbbnál szomorúbb történeteken, hamiskodásokon, siránkozásokon. S azon, hogy milyen kevés pénzből, tizenöt–húsz–harmincezer forintból kénytelenek élni emberek, családok.

Volt, aki húsz–harmincezer forintért vállalta volna a gondozást és a kert művelését is. Marcaliból egy ötvenéves, harmincezer forint rokkantnyugdíjból élő asszony nem kért volna semmit, csak lakást meg ételt. „Együtt ehetnék az édesanyjával.” A fonyódi szakácsnőnek télen nincs munkája, gondozott már idős embert, Olaszországban. „Elmennék az édesanyjához is.” A zombai tanárnő nem tud megélni a nyugdíjából, nincs senkije, beszélgető társat is keres. A balatonszemesi asszony nem tudja befejezni félkész házát, elfogyott a pénze, a tabi konyhai kisegítő unja a főnökét, huszonötezerért vállalná. A kaposvári negyvennyolc éves asszony levélben írta: „jövedelempótlón vagyok, szeretnék segíteni az édesanyján”. Ágnes negyvenéves, kaposvári albérlő a bátyja házában, üti-veri a testvére, el akarja űzni a háztól, húszezerért vállalná.

Kevesen kérdezték: – Mi baja az édesanyjának? Ki tud még menni a fürdőszobába?

Kaptak volna az alkalmon, a kínálkozó csekély kereseten is. Nem csináltak belőle lelkiismereti kérdést, hogy el tudják-e végezni a feladatukat.

Zsuzsanna volt az első jelentkező, és ő maradt a legkitartóbb.

Nagyon szereti az öregeket, negyvenötéves, mostanában temette el az édesapját és az édesanyját, állhatatosan gondozta mindegyiket, több mint húsz évig dolgozott a kaposvári kórházban, református, közgazdasági érettségije van, egyedül él kétszobás kaposvári lakásában, nehezen fizeti a rezsit meg a telefonszámláját, porckorong sérv miatt műtötték a gerincét, leszázalékolták, tizennégyezerhét-száz forint nyugdíjat kap, a fonoda portásaként tizenkét órás mű-

szakban dolgozik, havi nettó huszonnyolcezer forintért. Humorizálva mondta, nem próbálja eltitkolni, hogy szemtengelyferdülése van, de ő így is szép, tapadnak rá a férfiak, mint virágra a méhecskék.

Mindehhez három nap múlva Zsuzsanna azt is hozzátette csinos budoárjában, hogy a galád vendégek folyton át akarnak feküdni az ő oldalára, reggel pedig nem akarnak elmenni.

– Haj, édesanyám! – szakadt fel János szívéből a sóhaj. – Mennyi boldogságot köszönhetek neked! Nemcsak az életemet.

Ott is maradt volna Zsuzsanna tükrös szobájában, majdnem az idők végezetéig, s hogy élhessenek, fiaira hagyta volna pesti lakását, de hát hívta a kötelesség. A legfontosabb dolgokat megbeszéltek.

Egykettőre kiderült, hogy Zsuzsanna már ismeri Jancsi anyját. Bement hozzá az otthonba, a címe és neve alapján találta meg, vitt neki ajándékot, beszélgettek és eszegettek. Megkedvelték egymást. Zsuzsi kereken megmondta Jánosnak, olyan kedves néni az ő jövőendőbeli anyósa, hogy elvállalja a gondozását. Nem titkolta: szeretne megválni rosszul fizetett portási állásától, már azt is eltervezte, hogy havi harmincezerért kiadja lakását, s boldogan élnek együtt Magyar né otthonában.

A szép, okos és határozott mentálhigiénés Mária korszerűnek, vagyis rámenősnek mutatkozott, olyannak, aki pontosan tudja, mit akar. Személyes találkozásuk alkalmával János kezdetben zavartan nézegette a nőt, mintha nem is az édesanyja gondozásának kérdéséről lenne szó, hanem a saját párkereső ambícióiról. Az a baj, fogalmazódott meg benne, hogy a nő egy fejjel magasabb. Attól is félt, hogy a hölgy tovább növeli majd veleszületett kisebbségi érzéseit. – Anyám! – sóhajtott János a hódítók modorában. – Micsoda illat és lendület, micsoda vad vér, micsoda elme! Kétdiplomás. Jogász és mentálhigiénikus. Sok pénzt akar, forráshitelről és komoly vállalkozásról álmodik. (Szeretné megoldani két gyereke gondjait.)

– Képzeld gyönyörű tájat egy nemzetközi út mentén – vetette be csábító trükkjeit a bűbajos Mária. – Ez nem kitaláció, hanem való-

ság! Negyven kilométeren szelíd lankák, dombok, erdők, rétek, mezők, tavak váltják egymást. Egy fennsíkon fekszik az én paradicsomom. Vendégházzal, magtárakkal, istállókkal, panorámás kilátással. A telek minden pontjáról ellátsz messzire. A felújítandó épületek százévesek. A vendégházat már felújították. Édenkertembe képzelj vadászházat, az erdő tele van vadakkal, a tavakhoz képzelj horgászokat, a karámba lovakat, a lovakra turistákat, az erdei utakra túralovaglókat, sportpályákat, körös-körül biogazdaságot. És képzelj munkásokat, kertészeket, pincéreket és „vadmacskákat” is. Képzelj sok-sok vendéget! Te leszel az igazgató, de ha úgy jobban tetszik, te leszel a gazda!

– Te meg a gazdáné...

– Megszelídítet a vadmacskákat is, betöröd a lovakat, te leszel a projektmenedzser!

– Az is én leszek.

– Otthont építünk. Idősek otthonát anyádnak is.

– Te leszel az igazgatója.

János józanságra intette magát, hogy el ne árulja képtelenségét, pénztelenségét, fantáziátlanságát és tanulatlanságát.

Egy padon, az élet tavának kiszáradt partján, a gyönyörűen kivilágított Hősök tere mögött fejezték be a napot.

Higiénikusan, udvariasan és kölcsönösen kifejezték bizakodásukat, mondván: ha barátok maradnak, akkor nemcsak a somogyi öregek sorsának javításáért érezhetnek, gondolkodhatnak és dolgozhatnak együtt.

János végeredményben akkor határozta el magát, hogy hazaviszi édesanyját a szociális otthonból, amikor bevitték oda.

Sajgott érte a szíve.

Október 27-én előre jelezte jövetelét. Délben anyja már összecsomagolt, batyui hegyén üldögélt. S úgy leteremtette a fiát, úgy villogott az esze és a szeme, mint amikor még kicsattant az egészségtől.

– Hol vagy már? – koppantott a botjával. – Azonnal indulunk haza!

– De hát – hebegte János – az lehetetlen! Még nincs minden tökéletesen előkészítve. Hideg a ház. Előbb én megyek haza. Befűtök, és holnap hazavárlak.

– Nem számít. Most megyünk, és kész!

– Hogyan?

– Akárhogy. Taxival. Teherautóval.

– Van rá pénzed?

– Van. Mennyibe kerül?

– Hatezer forintba.

– Az sok. Mindenki elszedi a pénzemet. A nővér nem adta vissza tizenhét forintomat. Elvitt egy ötszázast WC-papírra. Hol a bátyád az autójával?

– Nem ér rá. Dolgozik. Azt mondta, ő behozott... Nem helyesli, hogy hazamenj. Arról valóban nem volt szó, hogy már megyünk is. Majd holnap, addigra mindent elrendezek.

János megtudta a nővértől, hogy előző éjjel anyja bevizelt. Valahogy kibotorkált a közös fürdőszobába, ott találtak rá a hideg csempének dőlve. Reszketett. Fázott az irgalmatlanul sovány, meztelenre vetkőzött asszony, s zavartan mondogatta: – Nővérke, nagyon szégyellem magam.

János Zuzsával szeretett volna hazamenni. Úgy készültek, hogy a nő ott alszik nála, s a következő reggel mennek ki a faluba. Előbb tisztázni akarták a részleteket személyesen, aztán szálltak volna autóbuszra, hogy Zsuzsa lássa a helyszínt, ahol gondoznia kell Magyar Józsefnét.

– Várj egy kicsit, anyám! Előbb beszélnem kell Zsuzsával.

– Miféle Zsuzsával?

– Hát azzal, aki vállalja otthon a gondozását. Aki bejárt hozzá a kórházba, és itt az otthonban is meglátogatott néhányszor. Megígérte, hogy vigyáz rád – emlékeztette anyját.

– Megígérte. De én Terikét választom. Ez határozott kívánságom.

– Terike is segít, ő is ígérte... De ő nem lehet veled éjjel-nappal. A saját otthonában is megvan a maga dolga: ott az anyja és a Sanyi. Nyugodj bele, hogy nem mehetünk azonnal haza. Előbb beszélnem kell Zsuzsával.

János elment, s elmondta Zsuzsának, hogy anyja meggondolta magát, megváltoztatta korábbi döntését. Azonnal indulni akar haza, s Terikét választja gondozójának.

– Sajnálom, akkor én ebből kiszállok.

– Kérlek, még ne... Térjünk majd vissza rá. Megígéred?

– Jól van. Várhatok.

Mire János visszament anyjához, sürgős hívásra Terike is megérkezett az otthonba.

– Beszélgessetek – mondta anyjának és Terikének. – Úgy lesz, ahogy akarjátok, ahogy ti jónak látjátok.

János tapintatosan visszavonult az előszobába.

– Lányom! – Úgy szólította meg Terikét Magyarné, ahogy régebben szokta. – Elvállalsz engem?

– Ha maga elvállal engem, anyuka, akkor én is vállalom magát.

– Nekem már nem sok időm van, tudom. Nem kívánom ingyen...

– Falun belül vagyunk – mondta Terike. – Naponta kétszer átmegyek magához. Gondját viselem. Ha muszáj lesz, éjszaka is ott maradhatok. Hívnak Bécsbe, egy idős urat kellene gondoznom, jó pénzt ígérnek.

– Az nagyon jó, menj csak. Mennyit adnak?

– Két hétre kétszázezer forintot.

– Jaj, lányom, én annyit nem tudok adni.

– Nem is azért mondom... De maga is látta, milyen rossz állapotban van a házunk. Félek, hogy ránk dől, sürgősen fel kellene újítani. De amíg itt van rám szükség, addig maga az első. Főzők, ta-

karítok, gondozom magát, elvégzek mindent, meglátja, elégedett lesz.

– Jaj, lányom, lányom... Megbékélhetnél a fiammal. Akkor én is megnyugodva távozhatnék ebből a világból.

Terike hallgatott.

Egy órán belül János tesvére is megérkezett.

– Hazamenjek vagy maradjak? – szögezte neki anyja a kérdést. – Döntsétek el a sorsomat!

– Maga döntött?

– Döntöttem.

– Ha menni akar, hazavisszük. Pakolhatunk.

Sokszor elmondta Magyarné az ágyszomszédjának:

– Nem is értem magát... Hogyan törődhet bele a sorsába? Az életem értelmét veszteném el, ha itt kellene meghalnom. Világra hoztam, felneveltem őket... Nem lehetnek olyan elvetemültek a fiaim, hogy eldobjanak, itt felejtselek.

– Jó magának! Rólam lemondtak a gyerekeim. Én már belefárasztam a sok bánatba. Rájuk irattam a házat, aztán összeveszték a vagyonon. Nem én lettem fontos nekik, hanem az, hogy melyik mekkorát szakítson magának. Számolgatták, hogy melyiknek mennyibe kerül az eltartásom. Amikor végképp útjukban lettem, bejöttem ide. Innen majd nemsokára kivisznek a temetőbe.

Mindenszentek napján vitték haza nyolcvanhárom éves anyjukat. Három hónapig bírta távol az otthonától. Úgy döntött, nem halhat meg idegenben.

Terike nyitotta ki előttük a kaput. Fűtött házzal, meleg szobával, vetett ággyal, finom tyúkhúslevessel várta anyósát.

A két testvér néhány óra múlva elutazott. Mindegyik ment a dolgára, nem maradhattak, kicsit sem időzhetek anyjuk mellett. Ő megértette ugyan a fiait, hogy menniük kell, nem ülhetnek az ágya szélén, mégis fájó szívvel gondolt rájuk.

Terike úgy tett, ahogy megfogadta: lelkiismerete és legjobb tu-

dása szerint gondozta anyósát, végezte vállalt kötelességét. Jöttek előbb a szomszédok, jöttek látogatóba naponta többen is, mondogatták: Mariska, Mariska, milyen jó, hogy megjött, itthon a legjobb, s kérdezgették, hogy van, Mariska, ugye, nem megy el többet, nem hagyja el a házát. Terike sürgött-forgott, kíváta a szomszédok elismerő megjegyzéseit, majdnem az egész falu tisztelettel és megbecsüléssel emlegette a nevét.

Az első héten mintha javult volna Magyarné állapota. Jól evett, egy kicsit erőre kapott, de nem tudta reálishan felmérni, hogy mire telik az erejéből. Fejébe fészkelte a gondolat, hogy ha törik, ha szakad, megpucolja az ablakot. Felkelt, botjára támaszkodva sebbel-lobbal indult, de a szomszéd szoba ajtajában megfordult vele a világ, elesett. Fájdalmas zúzódások keletkeztek a testén. Terike ijedten, egyedül vonszolta vissza ágyába a csontsovány asszonyt, és keservesen sírt felette a szánalomtól. Ápolta apját a halála előtt három hónapon keresztül, irgalmatlan nehéz napokat élt át mellette, sokszor támoltygott kimerülten. Apjának is csontjára fogyott az élete, de olyan kis madárka soványságot, amilyenné anyósa lett... Apjához is gyakran hívta az orvost. Szaladt érte, hívta a doktort anyósához is, naponta kétszer. Az orvos beadta az injekciót, aztán ment a dolgára, egyebet nem tehetett.

Terike gyakran órákig ült anyósa ágya szélén, szelíden beszélt hozzá, vagy csak vele együtt hallgatott. Meg-megsimogatta a homlokát, fogta a kezét, közben el-elkalandoztak a gondolatai. Az is megfordult a fejében, hogy talán mégsem kellett volna elválni Jancsától, nehezebb lett az élete neki is, a fiainak is. Nem tudott egyértelmű választ adni rá, hogy mit kellett volna tenni, hogyan kellett volna élni. Alaposabban is meg-megnézte anyósa házát kívül-belül. Tetszett neki a szobák tágassága és tisztasága, a függönyök könnyűsége, a szőnyegek és heverők csendje, a székek és asztalok fegyelmezett várakozása. Az előszoba zöld növényei még a kései őszenben is üdeséget árasztottak. Anyósa után már az ő gondosságát dicsérte a hatalmasan lombosodó, a fél előszobát betöltő aszparágusz. A hangulatától függően olykor határozottabban érezte, hogy mégis

jobb lett volna együtt maradni a férjével, akkor nem érezné magát idegennek ebben a házban egy kicsit sem. De nem akarta bevallani önmagának sem, hogy mennyire bántotta Jancsi közönye, ahogy anyjukkal megérkeztek az otthonból. Talán ha jelét adta volna gyöngédebb szándékának, akkor másképp alakulhatott volna az élet, akkor annyi idő után is jóvá lehetett volna tenni kölcsönös tévedésüket. Ő azonban csak megköszönte neki, mint egy idegennek, hogy vállalja anyja gondozását, egyebet nem mondott. Mit is mondhatott volna a válás után tíz évvel? Azt sem vette észre, hogy megmosta a haját, rendbe szedte magát, olyan szeretett volna lenni, amilyen régen volt. Csakhogy ami tíz év alatt történt vagy nem történt, azt nem lehet semmissé tenni, visszacsinálni, jóvá tenni. A házért magáért nem lehet rendbe hozni semmit, pedig jobb lenne itt az élet. Megszámolta: van négy szoba, fürdőszoba, előszoba, veranda, nyári konyha, pince, szép udvar, betonjárda, itt még jó állapotban van minden, ez a ház nem düledezik, itt az édes és a Sanyi is elférne kényelmesen. Talán János is megválna Budapesttől, neki is mindegy lehetne, hol nem kap munkát, a nyugdíjazásáig hátralevő egy-két évet bárhol kihúzhatná, Ádám ott maradhatna a pesti lakásban, felnőtté válhatna végre, eltarthatná magát, és akkor mindenki jobban járna, nem kellene törődni a régi ház újjáépítésével, azzal, hogy honnan teremtik elő a felújításra való sok-sok pénzt. Még az is lehet, hogy nem lesz jó, nem lehet újjáépíteni, a háznak is megvan a maga ideje, élete és halála, mint az embernek. Anyósa felajánlotta nekik a házat. Azt mondta, szégyent félretéve jöttem el hozzátok, költözzetek hozzám, ne kelljen elmennem az otthonba, megférünk együtt. De az édes azt felelte, nem lehet, nekünk is van házunk, ezt kell rendbe tenni, és azt sem tudjuk, mit mondana a falu. Azóta minden megváltozott. Ő is másképp látja a helyzetet. A falu is láthatja, megállom a helyem, nem lenne kötelességem, elváltunk, mégis megteszem, ami tőlem telik, annál még többet is. Lehet, hogy késő, lehet, hogy nem él már eleget, szegény, nem lesz idő jóra fordítani, amit elrontottunk, mindenki elkésett, elszalad az élet. Lehet, hogy már nem lehet megálljt mondani a halálnak, nincs

ereje szegénynek, siralmasan néz ki a keze is, csupa csont és bőr, alig csordogál ereiben a vér, alig lehet kitapintani a pulzusát.

November 16-án, pénteken dél körül, amikor János Pestről megérkezett anyja házába, Terike nyitott neki ajtót.

– Hogy van? – kérdezte nyugtalanul.

– Alszik és alszik.

Kis szobájában dermedten és megrendülve állt meg anyja ágya felett.

– Ó, élet! Mivé lett az én szép anyám! Mivé leszünk?

Anyja szürke arccal, meggyötörve feküdt az ágyon. Kevés szál haja ősen, ziláltan omlott a párnájára.

– Milyen sovány, beesett az arca! Milyen irgalmatlanul meggyötört, öreg! Nincs három hete – gondolta –, hogy a kaposvári otthonban fotelben ülve, botjára támaszkodva várt. Ehhez képest akkor fiatalasszony volt.

– Az első héten jól evett – súgta Terike. – De egyszer csak felkelt, botjára támaszkodva sebbel-lobbal elindult, ahogy szokott, hogy ő pedig kitakarít, megpucolja az ablakokat. De a szomszéd szoba ajtajában elesett. Hiába mondtam neki, legyen türelemmel, majd én megpucolom az ablakot.

Kék a keze szára, szederjes minden ujja. S hideg! Vékony, sovány, ráncos, csont és bőr mindkét karja!

Lehajolt anyjához, megcsókolta arcát és homlokát.

– Itt vagyok, megjöttem, édesanyám! – úgy szakadt ki belőle a döbbenet, mint egy kiáltás.

Mintha ölelésre tárná, felemelte mindkét karját. De mint valami száraz ágak, úgy hulltak vissza. Elhaló hangon jajongott.

– Jancsi... Jóska...

Paplana felett lassan megpróbálta összekulcsolni az ujjait.

– Igen, megjöttem hozzád – mondta János riadtan. Simogatta, tenyerébe vette anyja kezét. Melengette, ráhajolt majdnem egészen elfeketedett ujjaira.

Sírni kellett volna, hangosan és szabadon, mint gyerekkorában. De nem szabad – fegyelmezettnek kell lenni. Nem tudta megállapítani, hova néz anyja, nem tudta, hová lett szemének fekete fénye. – Lát engem? Megismer? Nem a szemembe néz, elréved a tekintete. Milyenek a szemei? Hányszor elmondta: alig látok, jön a szürke hályog...

Simogatta anyja arcát, kezét, hideg ujjait. Közben meglátta Terikét kiröppenni a házból, azt mondta, haza kell szaladnia egy kicsit, majd jön hamarosan. Meg lehet érteni, ő is szeretne levegőt venni, pihenni egy kicsit. Majd megjön, ki kell tartani. Jánosnak nem fért a fejébe, hogy mivé lett az ő valaha fiatal édesanyja.

– Jézus Krisztus, légy velem! – sóhajtott önkéntelenül, s eltűnődött: mennyivel könnyebb lenne teljes szívvel hinni a túlvilági életben.

Terike hamarosan megérkezett, János átadta neki a helyet. Ő simogatta, melengette a kezét tenyerében, ráhajolt arcával az összekulcsolt kézre, cirógatta, becézgette.

– Mama, mamikám. Itt vagyunk.

– Mondd csak neki, enyhítsd a fájdalmát.

Felváltva voltak vele, fogták a kezét, s csendesen beszéltek hozzá.

Alkonyattájt megérkezett az orvos. Polybé injekciót adott a haladónak.

– Fogytán vannak a tartalékai – mondta a doktor. – Csak annyi folyadékot kapjon, amennyit elfogad.

– Hogyan lehetne enyhíteni a szenvedéseit?

– A szervezete már nem fogad el táplálékot. Legyengülésének arányában csökkennek a fájdalmai.

– Már egy hete így van – mondta Terike. – Mióta sok széklete volt, nem eszik egy morzsát sem, nem iszik egy cseppet sem. Épp-hogy ajkához érintem a poharat, elfordítja a fejét.

– Feladta? Megadta magát?

– Igen, úgy tűnik. Nem lehet tudni. Lehet, hogy két napja van. Lehet, hogy két hete.

Éjszaka, ahogy az injekció hatása szűnt, a legkisebb jajdulásra Terike felébredt, és felkelt hozzá. Reggel is eljött az orvos, s újabb injekciót adott.

– Megindult a folyamat – mondta csendesen. – Estefelé ismét eljövök.

Kora délelőtt megérkezett János testvére. Kihívták a papot. A pap feladta az utolsó kenetet, s a testvérek elmondtak anyjuk felett egy Miatyánkot.

– Látod – mondta bátyjának János az udvaron –, anyánk tulajdonképpen éhen hal.

– Megismert? – nézett a bátyja komoran.

– Meg. Megismert. – De nem tudta, hogy anyja még megismerte-e fiát. – Alig egy órája kapott injekciót – próbált magyarázkodni János. – Elaludt. Kimerítette a szenvedés.

– Mennem kell – mondta az idősebb testvér.

– Nem jól teszed. Maradnod kellene.

János bátyja menekülni próbált.

– Majd megmagyarázod a sietségedet – dörmegte János, s gyengének tartotta bátyját. – Apánk halálakor is rám hagyta a nehezét... Fél a haláltól.

A nap fele félig még pirosan izzott, mint a vér, de a másik fele már eltűnt az árnyékban, a látóhatár szélén.

– A te elsodródó falevél-arcodra nem esik több fénysugár? – nézte anyját a haláltól megrettent ember.

Apja és anyja a bejáráthoz vezető négy-öt lépcső mindkét oldalára előrelátóan vaskorlátot építtetett, hogy öreg korukban is nagyobb erőfeszítés nélkül juthassanak fel a föld felszínétől úgy egy méternyivel magasabban álló, vízszintbe emelt házukba. A lépcsősor bal és jobb oldalán egy-egy nagyobb ablak merengett az enyhén lejtős udvarra, párkányukon muskátlik ragyogtak változatos színeiben, pirosban, fehérben, lilában, rózsaszínben, bársonyos zöld levélrengetegben. Szépségükkel még e kései őszen is az életet di-

csérték. Nyaranta e két ablak alatt két nagy tearózsabokor ontotta illatos virágait, de már csak a puszta bokor erős és tövises szárai meredeztek fölfelé; talán magát a fájdalmat karmolták volna szét, hogy ha elmúlik az élet és a szépség, legyen vége a vágynak s magának a fájdalomnak is. De alul, a lépcsősor mindkét oldalán, a lepusztult rózsabokrok előtt még élt, sőt ekkor élt igazán teljes pompájában a két igen nagyra nőtt aranysárga krizantém bokor. Mintha e virágok előre tudták volna, hogy ebben az évben olyan gyönyörűen kell virágozniuk, mint még soha. A maguk módján a lehető legtermészetesebben akarták kifejezni hálájukat édes gazdasszonyuk iránt, aki egyre hajlottabban, egyre nehezebben kapaszkodott a lépcsőn felfelé, egyre nehezebben gondozta, de az utolsó pillanataig gondozta virágait. Akkor is, amikor kórházba vitték, sőt akkor is, amikor elköltözött az idősek otthonába, lelkére kötötte legkedvesebb szomszédasszonyának, hogy ha nem lesz eső, öntözze meg őket, legyen szíves, el ne hervadjanak az aranyosak, mert ebben az évben nagy szükség lesz rájuk a temetőben. Mintha a lemenő nap is a jobb kedvet, vagy legalább a megnyugtató vigaszt keresné, úgy küldözgette utolsó sugarait a haldokló felé, de már csak a virágait érte el.

Terike és János felváltva, kora hajnaltól napestéig ott ült anyja mellett. Terike délután három óra körül elment haza, hogy ránézzen a saját anyjára, és pihenjen is egy kicsit.

Késő délután, amikor e különlegesen szép, verőfényes őszi napnak egészen a végére járt, nyílt az ajtó, átjött Rozika, az átellenben lakó szomszédasszony, János anyjának régi barátnője. Vrácsikon ugyanolyan átellenben laktak, mint ahogy Sárdon, s ugyanolyan barátok maradtak itt, amilyenek ott voltak. Rozika, ahogy benézett egy kicsit a barátnőjére, alig hallhatóan feljajdult, kicsordultak a könnyei, s visszafojtott sírással el is távozott hamarosan.

János ekkor egészen magára maradt az édesanyjával. Ketten voltak a házban. Úgy tűnt, mindketten megnyugodnak. A fiú fogta és simogatta anyja kezét, meg-megsimogatta a homlokát, és lassan beszélt hozzá.

– Itt vagyok, édesanyám. Veled vagyok. Veled is maradok, ne félj. Itt van a Jóska is, látod, itt az apám is. Itt vagyunk mindannyian. Nagyon szeretlek. Sokszor hibáztam, sok fájdalmat okoztam neked, nem tudtam olyan tisztán élni e világon, mint ahogy te, mint ahogy szerettem volna. Jót akartam, sokszor mégis rosszat tettem, bocsáss meg, édesanyám!

Anyja nehezen lélegzett. Zihált, olykor nyitva volt a szeme. Tudta a fiú, hogy erőt kell vennie magán, most nem gyöngülhet el, nem félhet, történjen bármi. Tenyerébe vette, melengette anyja hideg ujjait, olyan gyengéden becézgette, mint még soha. Gondolatban ölébe vette, úgy dajkálgatta, mint egyetlen kislányát.

– Itt vagyok, mind itt vagyunk veled. Most itt vagyunk, aztán ott is együtt leszünk.

Anyja a fiára emelte a tekintetét. Kicsit összeráncolta a homlokát, mint aki elgondolkodik. Mintha azt mondta volna: Hiszel a túlvilágban? Eddig nem hittél benne! Mi történhetett? Egy kicsit felmelte igen elgyöngült kezét, s a mutatóujjával jelezte, érti, mit akar mondani a fia.

– Eljönnek mind, akiket szeretsz. Én vagyok, és ő a te másik fiad, a Jóska. Mind eljönnek. Látod, itt van velünk Terike is, segít neked élni, itt vannak az unokáid is: Sanyi, Ádám, Árpád. És a Csilla, a Zsuzsa, a kis Joci. Hallod, a Joci milyen gyönyörűen éneklő az Agnus Dei-t? Remek fiú, hamarosan bírósági és operaénekes, itt az apja és az anyja, ne félj, nem hagyott el a nagy fiad sem, jönnek a lányai a dédunokáiddal, jön Csilla a Danikával – itt jön a „pici mama”! Emlékszel? Danika szólított téged „pici mamá”-nak. Jön Árpád fiam a másik két dédunokáddal: a másik Danival és Bálinttal, erdész lesz mindkettőből, védik a fákat, az állatokat és madarakat. Na nézd csak ki jön ott – a Matyi, a kis Matyi, Sanyi nagyon okos és nagyon jó kisleány, a harmadik dédunokád, ott meg a kis Ádám jön nevetve, sőt kacagva jön a te negyedik dédunokád, mama! Ha látnád volna Ádám unokáddal szépséges menyasszonyát, az Orsit, a kis Ádám édesanyját, gömbölyödő pocakjával az oltár előtt, te is boldog lennél, mama! Segíts nekik hűségükben és tévelygésükben, kí-

vánj nekik sok-sok állhatatosságot, segítsd meg őket is, mama, hogy visszataláljanak önmagukhoz és egymáshoz, és gyógyítsd meg Árpád unokád síró szívét, süss neki keltrétest, mama, tanítsd meg Hajnalkát is keltrétest sütni, te legdrágább anya, nagymama, déd-anya! Ott jön a Juliska is, megpucolta az ablakod, ragyog a tükörben mosolya, ő vállalja fiaiert a legnehezebbjét, mint minden jó anya, ahogy az Eta, nézd csak, milyen légiesen lépked nagyobbik fiad első szerelme, Csilla és Zsuzsa pótolhatatlan édesanyja, s jön Baby is, zongorázva és énekelve, élete értelme hallgatja őt, a kis Jocika. Margitka is eljött, első szerelmem, legkedvesebb unokád édesanyja, ő is szeret téged, mama! És most nézz fel, emeld fel a fejed, mama, jön Mariann, az utolsó szerelmem, te még nem is tudod, milyen büszke vagyok rá, különösen a jószágára, végső és kétségbeesett bolyongásaim közben találtam rá, októberben, ó, ha időben elhozhattam volna őt, hoztam volna hozzád boldogan, úgy vigyázott volna rád, ahogy testvéreivel, Margittal és Jánossal a saját édesanyjára vigyáz, ahogy Terike vigyázott rád, te édes, te kicsi, te jó anya. És jön a vrácsiki házad és a sárdi is jön, mama, jönnek a rózsáid, a muskátlijaid, a napsugaraktól aranyos krizantémok, jönnek a hóvirágok az ablakod alól, jön a törökszegfűk serege, a tűzli-
liomok csapata, jön az a szép régi udvarod, a Pici kutya, a szentiván almafa és alatta a te szelíd tyúkjaid is jönnek valamennyien. Nézd csak, Hímesünk és Zsömlénk könnyes-szomorú szemében kifényesedik a múltunk, jönnek, húzzák a szekerünk, mama, nézd csak, ott megy előttük, meg-megáll, vár a papa, a te legdrágább párod, muskátlival a gomblyukában, te szép, te jó, te hűséges anya.

Felemelte mindkét karját. Mintha ölelésre tárta volna... Összekulcsolta ujjait, de szólni nem tudott. Nehezen, egyenletesen lélegzett.

– És jön nagy bajuszával a sárdi papa, és jön ugyanolyan szeretni valóan, ugyanolyan görbe derékkel, ahogy te jártál végül e földön, jön a sárdi mama, édesanyád és édesapád. S jön a vrácsiki papa és a vrácsiki mama, és jönnek az ő gyerekeik: Jancsi bátyám, Mariska néném, Gyuri bátyám, és az ő gyerekei, kaposi Pista és Jancsi,

kiskorpádi Éva és Zoli, szegény vrácsiki Jancsi és a nadalosi Magda is jön, mama. Itt vagyunk veled, és ott is veled leszünk. És jönnek a te édes testvéreid: Gábor, Nanica, András, Ferkó, Jóska, Bözsi, együtt leszel velük, mondják ám örömmel: – Nézd csak, megjött a mi Mariskánk, megjött tiszta fehérben a mi legkisebb hűgunk!

Odahajolt anyjához, és megcsókolta arcát jobbról és balról, s megcsókolta homlokát és kezét is.

Milyen mélyen este lett!

2001. november 17-én fél kilenc múlt öt perccel.

Várt még egy kicsit, mintha lenne még várnivalója. Aztán nagyot sóhajtván kiment az udvarra, s felemelt arccal úgy állt meg a szikrázóan csillagos ég alatt egyedül, mint aki látni akarja anyját, amint angyal képében e világból elsuhan. Mint aki mondana még valamit, ha volna kinek, kérne is valamit, ha volna kitől.

Megpróbálta hittel mondani mégis, amit gondolt és remélt.

– Köszönöm, Uram, hogy legalább az utolsó óráiban édesanyámmal lehettem. Nem érdemelte meg a sok-sok szenvedést. De hiszem, mert hinni akarom, hogy az én drága jó anyám benned megtalálja igaz Gondviselőjét.

Felnézett az üres házra is, fele-fele örökségükre, édesanyjuk utolsó ajándékára.

– Isten Báránya! – fohászkodott. – Édesanyánk a halálával is előbbre viszi az életünket.

TALÁLKOZÁS AZ ERDŐN

Olyan kiszolgáltatottja lett az érzéseinek anyja temetésén, hogy évek múlva is szorongás kísérte emlékezéseit. Szinte szégyellte magát azért is, hogy férfi létére olyan aggódó természetet örökölt, amilyen anyjáié volt. Kitörölhetetlenül élt és dolgozott benne, hogy az ő Sándor fia igen feltűnően, ágról szakadtan állt a gyászba öltözött falu népe előtt! A nap lemenőben nézett vissza élőkre és holtakra, ő pedig egyre csak anyja haldokló falevél-arcát látta maga előtt, meg a fiáét. Anyja elmúlásnak kiszolgáltatott arcán azóta is átdereng Sándor irgalmatlanul meggyötört arca. Olyan volt akkor, amilyen nagymama volt a halála előtti napokban.

A vonaton is azt látta, amit az erdőn. A fények még csak februáriak, de oly élesen villannak a tar ágakon és erős törzseken, mint ezer és ezer tűr. A temetőben is megállt a nap a lombjukat veszítő novemberi fák magasában, s égő szemmel nézett le a felravatalozott koporsó körül összegyűlt emberekre. Három fia – Ádám, Sándor és Árpád – egymás mellett állt anyja koporsójának túloldalán. Szakadt ruhájában, sápadt és sovány arcával Sándor állt középen, szenvedélybetegségének hatása alatt élő roncs lett belőle. Testvérei karolták, hogy álljon meg valahogy a lábán. Utolsó pillanatban érkeztek meg Pestről, a pap éppen fohászkodott, kezdte a szertartást. Ő a koporsó innenső oldalán állt a bátyja mellett, Mariannal, élete párjával az oldalán, nappal szemben, és szemben a fiaival. Akarhat az Isten akkora tehetetlen és kibírhatatlan fájdalmat az ember fiának vállalra tenni? Ő nem lehet olyan kegyetlen, nem taszíthatja el magától a fekete bárányt sem. Anyját magához szólította, de azt nem akarhatja, hogy a fia is kövesse.

Hiszen ő még nem is élt, Uram, ne bánts, segíts neki!

Hogyne érezte volna, hogy ő is felelős meg a fia is az, de az Istentől is elfogadhatatlan, természet ellen való büntett, hogy gyors-

san kövesse egymást anyja és fia. Az forgott a fejében, hogy az élő lelkiismeret elől semmit sem lehet eltitkolni e világon, azt sem lehet eltitkolni a temetésre összegyűlt falu népe előtt, mindenki látja, hogy Sándor a sír szélére jutott.

Anyját már tegnap elsiratta, nem érte fájt a lelke, hanem a fiáért jajongott és átkozódott, tőle telhető fegyelemben. Félt az igazságtól, attól, hogy a gyerek valamilyen bűnszövetkezetbe keveredett, egy ismeretlen és gátlástalan banda áldozata lett, megtámadták és megrontották az életét, emberellenes bűnt követtek el ellene, így lett a gyilkos heroin áldozata. A szabadság nevében nyilvánosan és gátlástalanul hirdetik, hogy a „lány drogokat” engedélyezni kell, a heroint nem, de azt sem büntették volna, ha terjesztik. A felkészületlen és mindenre kíváncsi fiatalok számára mégis azt sugallták, hogy a szabadsághoz a drogozás szabadsága is hozzátartozik. A magyar pártok képviselői és az újságírók éveken át elvitatkoztak a kábítószeresről, miközben a hatalom mindent megosztó pártpolitizálása úgy nehezedett rá az ország népére, ahogy a gyilkos kábulat a narkománokra.

Éppen most kellett ez, amikor végre jobban élhetnénk?

Anyja temetésén volt alkalom sírásra és fogcsikorgatásra, ott az sem lett volna feltűnő, ha éppen jajveszék. Az tűnhetett fel inkább, hogy nem ejt egy könnyet sem. Túl erős volt benne a fájdalom és a bosszúvágy. Dermedten gondolta el, hogy a fiában anyját, apját, önmagát, volt feleségét, fiának testvéreit, fiának fiát, egész családját kellene elsiratni, s azután megkeresni a gyilkosokat, bosszút állni a megrontott életekért, elmúlasztott lehetőségekért, az elrabolt jövőért. Anyja temetésén fegyelmezett tudott maradni. Fegyelmezettségében és sápadtságában az volt akkor János számára a legerősebb és legfontosabb érzés, hogy a falu velük érez, a falu népe holtában is szereti és becsüli az ő családját, a Magyar családot.

Annyira el volt foglalva saját érzéseivel, hogy alig tudott odafigyelni a temetési szertartást végző papra:

„Látjátok felebarátaim szemetekkel mik vagyunk. Bizony por és hamu vagyunk.

Mennyi malasztban teremtette eleve Isten a mi ősiünket, Ádámot és adta volt neki a paradicsomot házává. S megmondotta: a paradicsomban levő minden gyümölcsből szabad élnie, egy fa gyümölcse híjján. Megmondotta neki, miért ne ennék: Bizony mely napon eendel e fa gyümölcséből, balálnak balálával balsz. Hallá balálát teremtő Istentül, de megfeledé. Engedett az ördög inteteinek és evék a tiltott gyümölcsből és a gyümölcsben balált evék...”¹

Mint akit pellengérre állítottak, Sándor úgy állt, egykedvűen a többiek közt, ócska, töredezett, rojtos bőrkabátban. Mint akinek a számára megszűnt a külvilág, mint akinek elment az esze. Szemmel láthatóan nehezen tartották a testvérei. Olykor megpróbálta kihúzni magát, legtöbbször mégis inkább rogyant kérdőjel volt a tartása. Mint aki figyelmeztetni akar: – Vigyázzatok, nehogy úgy járjatok, ahogy én állok itt a halál előtt.

A pap hangja ismét betöltötte a temetőt.

„S lám nemcsak magának, de mind az ő fájának balált evék.

Haraguvék Isten és ide veté őt ez munkás világba bele. S ez lőn balálnak és pokolnak fészke s minden ő nemének.

Kik azok? Mi vagyunk. Hogy ti is látjátok szemetekkel. Bizony és egy ember sem mulhatja el a vermet. Bizony mind abhoz járók vagyunk.”²

„Ez munkás világba bele”... – visszhangozta János az erdőben, s megkönnyebbedő lélekkel gondolt arra, hogy az évek eloltották benne a bosszúszomjat. Talán valóban meggyógyult a fia, s ha ez igaz, megbocsájt ő akkor minden bűnösnek.

Már nagyon szerette volna a fiát közlőrl látni, érezni és magához ölelni.

^{1, 2} Részletek a Halotti beszédből, Móricz Zsigmond olvasatában

Amikor elindult hozzá Pestről, azt gondolta, ha a gyerek nem jöhet, mert nincs pénze, akkor ő látogatja meg az életét tékozló fiút. Az erdőben aztán többször is nagyokat dobant a szíve. Amint elindult abba az irányba, amerről fűrészek sivalkodása, fejszék csatogása hallatszott, már nem szomorúság, hanem alig kifejezhető öröm szorongatta a torkát. Dolgozik a fia! Őt meg a vágy hozza haza a szülőföldjére, a találkozás reménye és közeli öröme. Szerette volna magához ölelni az egész erdőt, szülőföldje fáit és fiait, kivétel nélkül és egyszerre mind, hogy egyenként és együtt minden fa és minden bokor megértse és segítse az ő akaratát. Azt, hogy élni kell. S mert bajaink forrása közös, és valóban az, az összefogásnak és az összefogásban rejlő gyógyulásnak is közösnek kell lennie.

Szerette volna elkiáltani: – Itthon vagytok, veletek vagytok! Én ültettelek benneteket, én dajkáltalak titeket a nadalosi, nagybajomi, sárdi, vrácsiki lányokkal és legényekkel. Tudjátok-e, mit érzek? Van róla fogalmatok, milyen boldoggá tesztek? Hogy micsoda szépségek vagytok, milyen nagygyá lettetek!

Ilyeneket gondolt magában, s ment előre a hangok irányába. Meghagyták neki a faluban, hogy az erdei útról letérve a piros traktort keresse. Ahogy aztán a traktor színe elő-elővillant a fák közül, elmosolyodott magában: – Tehát ezek a mai gyerekek traktorral járnak az erdőre, nem úgy, mint mi, negyvenöt-ötven évvel ezelőtt, biciklivel.

Micsoda boldogság volt valamikor, hogy a bicikli kereke nagyokat farolt az erdei utak sárga homokjában – bezzeg a traktor nem farol! De ha bedöglük a szervószivattyúja, úgy jár, ahogy a piros traktor. Nagy híre van a faluban! Hogy büzlött tőle az egész erdő, nekiment minden fának, mint a részeg. Azt beszélnek nevetve, hogy a tölgyek és a cserfák akkorákat ütöttek hatalmas ágaikkal a szédelőgőn, csak úgy recscentek-roppantak a bordái. Ott gebeadt meg a sűrűben. Most már végképp nem lehet kormányozni. Sándor azt mondta telefonon, hogy ő és a barátai, a sárdi, a vrácsiki, a nadalosi és a nagybajomi favágók mind ott harcoltak a megőrült traktorral. Hihetlennél hihetlenebb történeteket találtak ki a faluban,

hogy a fák és a bokrok az utolsó tüskéjükig hősiiesen küzdöttek az elszabadult őrültséggel szemben, az asszonyok és lányok pedig körmenetben imádkoztak, nehogy az a „dilinyós jószág” szakadékba vigye az országot.

Ment előre és egyre beljebb az erdőben János, s azt füttyögte, amit a madarak, hogy itthon lenni jó. Tudja ezt minden fa és minden bokor, és meg is fogja mutatni valamennyi, hogy újjászületünk. Még csak február van, még kopár az élet, lombtalanok a fák, de Sándornak is hamarosan jobbra fordul a sorsa, ha Magyarországé jobbra fordul. Talán nem marad reménytelen a jövő. Majd csak lesz munkája az ő fiának is! Bár hiába írt a gazdag embernek levelet, hiába kért munkát Sanyinak, választ sem kapott. De hogyan is juthatott eszébe, hogy a gazdag emberhez forduljon? Azt képzelte, hogy a gazdag minden munkanélkülín segíthet? János sok-sok éjszakát átgötrődött: – Isten elhagyhatta gyermekét, hagyhatta kínok közt szenvedni és meghalni a keresztfán, de én nem hagyhatom el a fiaimat.

Megállt egy kicsit a fák alatt, hallgatózott; Árpád jutott eszébe. Eltűnődött, hogy ő hagyta-e el elsőszülött fiát, vagy inkább a gyerekek hagyta el őt? Gyerek? Elmúlt negyvenéves. Mégis bizonyos volt benne: örülne ő is, ha itt lenne apjával. Ádám is örülne, hogy ilyen nagy-nagy erdőben találja meg rég látott testvérét.

Azon is eltűnődött, hogyan mondja el Sanyinak, hogy melyik testvére hogyan fogadta az elképzelést: családi összefogással kellené újjáépíteni anyja házát a faluvégén. Akkor is úgy, ha elváltak. Hiszen a gyerekeiktől nem válhatnak el soha.

Először Árpádnak, legidősebb fiának adta elő az elképzelését. – Csak nehogy elrontsátok ezt is! – tette hozzá félreérthetően. Árpád erre belevörösödve ordított rá apjára.

– Mit rontottunk el mi? Én akkor is segítettem, amikor te már nem tudtál segíteni, és az édesanyja sem segíthetett rajta.

Árpád előkapta féltestvére néhány fényképét a fiókból:

– Nézd meg! – üvöltött újra. – Itt a fiad! Így nézett ki az árokban, beszipózva! Szinte halott. Tudod hányszor szedtük össze? Ne-

kem te nem mondhatod, hogy elrontottuk a dolgot. Milyen joga beszélsz így? Ki rontott el itt valamit? Törődtél te velem valaha is? Ki vagy te nekem?

– Ne kiabálj! – emelte meg ő is a hangját. – Az apád vagyok, akármilyennek is tartasz. Majd belerúghatsz a síromba, ha végképp elbújok előled.

– Ne gyere nekem ezzel a dumával! Melyik fiadat tudtad magad mellé állítani?

Akkor is érezte, de itt az erdőben értette meg jobban, hogy jajkiáltás tört fel Árpádból. A félárvaság, a féltestvéri féltékenység, az apahiány jajkiáltása. Ő is megijedt valamitől, azért üvöltött fel. Megremegett benne a fájdalommal kövült szeretet.

Apja ekkor tisztán látta, hogy benne soha nem csalódik. Árpád nemcsak ígérte, hogy segíti feltenni a tetőt is, bevezette a régi házba a vizet, beszerelte a fürdőszoba és konyha vízvezetékeit. Ádám pedig éveken át pénzzel segítette öccsét, anyját és nagyanyját. Ők hárman negyvenezer forintból éltek. Sándor évekig nem volt alkalmas munkára, nem volt semmiféle jövedelme. Apja előbb az örökségből, azután a nyugdíjából segítette fiát. Ádám hol ötezer forinttal, hol tízzel, hússzal enyhítette mindennapi gondjaikat. Legutóbb hatszázezer forintot küldött nekik. – Könnyen adtam – somolygott magában –, apámtól kaptam, kölcsön... Megállapodtak, hogy havi részletekben visszafizeti a tartozást. Apja meg azt gondolta, jól van, gyerekek, tiétek lesz az is.

János hálás szeretettel gondolt anyjára és apjára. Ők a halálukkal is az életet segítették. A házuk eladásából származó örökség jól kitartott, egészen a nyugdíjazásáig. Maradt még egymillió forintja. Mit csináljon vele? Őrizze a bankban? Nem adnak érte semmit. Egy mozdulattal odaadta fiának, ő meg több mint a felét továbbadta anyjának, hogy ő is felsőhajthasson egy kicsit. Mariann is segítette Ádámot háromszázezer forint kölcsönrel, hogy bebútorozhassa lakását, szépen fogadhassa az új jövevényt, a kis Ádámot.

– Jó felé haladok? – nézett körül János. A fűrészek és fejszék csattogása köröskörül visszhangot vert az erdőben. – Ha a Magyar

család apraja-nagyja összefogna a faluvégi ház újjáépítéséért, akkor példát mutathatnánk az egész országnak.

Alighogy kigondolta ezt, megpillantotta fiát és a többi favágót.

– Edes gyerekem! – dörmögte, s hitetlenkedve bámulta erős, egészséges, izmos alakját. Hogy ő, aki ott állt a sír szélén, micsoda ember lett! Kamaszkorában még hajlott háta, vállban előregernyedt gerince kiegyenesedett, kinőtte magát, kigyógyult a szenvedélybetegségéből, férfi lett belőle. Már csak néhány lépés választotta el Sándortól. Nézte, hogy két kézzel tartja és irányítja a 64-es motoros láncfűrész, s mint aki mélyen tiszteli a hatalmas és gyönyörű fát, fél térdre ereszkedve, éppen megküzd vele. A motorzajban odalépett a fia háta mögé:

– *„Ejé, döntsé a tőkét ne siránkozz, ne szísszenj minden kis szilánkhöz!”*³ – érintette meg a vállát.

– Apám! – fordult hátra örvendezve, szélesen mosolyogva Sándor. – Te hogy kerülsz ide?

– Látni akartalak. Már nagyon hiányoztál.

– Hát te aztán vagy valamilyen! És hogy találtál ide?

– Úgy ismerem ezt az erdőt, mint a tenyeremet! – hencegett.

Kiörvendezték magukat, aztán Sándor odakiáltott a társainak, hogy ő egy kicsit most megáll a munkával.

– Megjött az apám! – ingatta fejét, és olyan csodálkozva nevetett, mint aki nem akar hinni a szemének.

– Megéheztél, ugye? Hoztam valamit. Kicsit leülhetünk?

– Oda... – intett Sanyi a lefűrészelt csonkokra.

Apja kicsomagolta a paprikás szalonnát, kenyeret, vastag húsú piros paprikát és paradicsomot vett elő a táskájából, késsel, szalvétával meg is terített szépen.

– Láss hozzá, egyél csak, majd beszélgetünk. Anyád is mondta – látom, valóban jól vagy. Megféríasodtál.

³ József Attila: Favágó

– Itthon vagyok – nevetett apjára a fia, ő meg örömmel állapította meg, hogy éppen úgy csillog a szeme, ahogy kicsi korában. Sándor jóízűen falatozott, apja pedig elégedetten nézte a fiát.

– Nekem kellene itt lennem! Nem is tudod, mekkora honvágy van bennem.

– A favágás iránt van honvágyad? – viccelődött Sanyi.

– Tudod te, mit beszélek. Sajnálalak, hogy nehéz munkát kell végezned.

– Nem is olyan nehéz. És ne sajnálj! Ez jó munka. Visszaadja az önbecsülésem.

– De itt nem vagy szabad!

– Szabadabb vagyok, mint Ábel Amerikában! Csak itt lehetek szabad. Ez a hazám! „Ezernyi fajta népbetegség, szapora csecsemőhalál, árvaság, korai öregség, elmebaj, egyke és sivár bűn, öngyilkosság, lelki restség, mely, hitetlen, csodára vár, nem elegendő, hogy kitessék: föl kéne szabadulni már!”⁴

– Hogy te miket tudsz!

– Volt rá időm a fogságomban. Nem is tudod, mennyi József Attila verset olvastam és tanultam meg a kis szobában. Adyt, Aranyt, Radnóti is. Volt idő, nem kettő, hogy *rághattam szégyenemben ökleim...*⁵ Káin utódai vagyunk. De az a feladatunk, hogy végre valóban testvérek legyünk.

– Az iskolában Radnóti volt a kedvenced. És mondd csak – segítenek kibírni a költők a szabadsághiányt?

– Érlelnek a szabadságra. Az ember mélyebben átélheti helyzetét a segítségükkel. Azt is, hogy mire van szükségünk. Én kihagytam a tanulást az életemből, és majdnem úgy dőltem ki, mint a fák. Most aztán fordítva élek. Dolgozom és tanulok. Amikor elvették az eszemet, nem tudtam, mit teszek, mekkora bűnt követek el. Azért

⁴ József Attila: *Hazám*

⁵ Radnóti Miklós: *Töredék*

nyúltam a kábítószerhez, mert szabad és boldog akartam lenni. És rab lettem és boldogtalan.

– Vagy és vagyok. Vagyok és vagy. Itt jó volt gyerekeknek lenni. Csemetének lenni, ahogy errefelé mondják. Csemetém, gyerekem... Csemetekertben nőttünk fel. Csemetekertben neveltünk kis fenyőket, juharokat, gyertyánokat, tölgyeket. Tudod, hogy mi telepítettük ezeket az erdőket?

– Tudom. Hallottam a faluban.

– Itt azonosultam az erdővel. És itt vágtam ki belőle magamat.

– Majd én is kivágom magam. De velük együtt! – intett a társai felé. – Másképp nem megy.

Sándor összecsomagolta a maradékot, s kínálta apját, hogy ő is egyen.

– Én ettem az úton. Kínáld meg a barátaidat is. Van még a táskámban két jókora darab szalonna. Még sok van előttem! De azt tudod-e, hogy mit köszönhetsz anyádnak?

– Az életemet. Mindent. Mindent neki... nektek köszönhetek. És a Jóistennek. Jó itt nekem. Nagyon jó barátaim vannak – intett a favágók felé. – A faluban is sokan szeretnek. Befogadtak. Az volt az első megrázó élményem, hogy itt mindenki köszön. Eleinte sokszor megdobbant a szívem, hogy észrevettek. Visszaköszöntem. Itt éreztem meg először, hogy vagyok valaki. Már több mint öt éve... Nem kérek Budapestből. De onnan is eljöttek hozzám régi barátaim. Örültünk egymásnak.

– Jönnek majd ők is?

– A tetőre gondolsz?

– Arra.

– Jönnek mindenhol. Főleg ezek a favágók! Kivágjuk magunkat... Ki bizony! A polgármester is megígérte, hogy szerez nekem munkát a gyárban, Kaposban.

– Testvéreid is jönnek. Segítenek újjáépíteni a házat.

– Mondták. Beszéltem velük. Tavasszal új tető alá hozzuk a házunkat. A régit lebontjuk, ahogy a régi kormányt, és újat teszünk fel – nevetett. – De magyar kormányt! Cigány, zsidó, sváb, horvát,

akármicsoda – jöhet mind! Mind magyar, ha magyarhoz méltóan viselkedik. És a magyar sem az, ha méltatlan az ember nevére. Évek óta járunk az erdőre, a tetőszerkezetet is az erdő adja. Fele bér, fele fa. Így jutottunk gerendához, szarufához, léchez. Láttad a házat belülről?

– Láttam. Nagyon szép. Büszkék lehettek rá és magatokra. Anyád a mamának is visszaadta az életkedvét. Meg neked is.

– Az én kis cselédem, anyám. Ő lehet igazán büszke arra, amit tett. Itthon is meg Bécsben. Hihetetlen, mennyi mindennel bírt. Betegen. Csak gyógyuljon meg ő is! Előbb ő tartotta távol a pusztulást a háztól, aztán meg én, amikor fejszét fogtam, és kijöttem ide az erdőre a többiekkel.

János gyönyörködve nézte megerősödött fiát, amint jóízűen falatozik, eszegeti a kenyeret és szalonnát. Hálát érzett a fiáért, fia életéért, a felesége iránt érzett hálát a szívében. Megértette, hogy elválásuk után Terikének Budapest nem adott mást, csak hazavezető utat. Ugyanazt adta anyjának és gyerekének, szenvedélybetegségeből gyógyulni akaró fiának. Terike bízott az öreg szülőházban és bízott a fiában, aki eljött őutána, az édesanyja után. Haza.

Ahogy a fiától hallotta, János úgy képzelte maga elé gyereke anyját, volt feleségét, aki az újra megtalált szülőház udvarán a hazatérés örömeivel mondja édesanyjának és fiának:

– Ez az otthonunk. Mégis itt van, ahol kezdettől fogva megvolt. És ez nem is lehet másképp. Ez a hajlék hűséges maradt hozzánk, visszafogad bennünket. Ez a szülőházam, fiam! Így van, édesanyám?

– Bizony így van, kislányom.

Terike úgy beszélt, ahogy a lelke diktálta, s ez békességgel és hittel töltötte el.

– Már tudom, hogy csak jól és jobban kellett volna szeretni, csak jól és jobban kellett volna élni és dolgozni érte.

A ház újjáépítése, az otthon visszahódítása Terike életének új értelmet adott. Megértette, hogy nem térhet ki a sors elől, s nem várt örömét lelte az építkezésben. Arra is a kényszer vitte rá, hogy elfo-

gadja egy régi ismerőse ajánlatát. Elment Bécsbe cselédnek. Dolgozott szakadásig ott is a családjáért, anyjáért, fiáért, önmagáért. Egy idős, Parkinson-kórban szenvedő embernek és feleségének viselte gondját. Bevásárolt, főzött, mosott, takarított, húzta-vonta, mosdatta, öltöztette, etette a beteg öreget. Reggeltől estéig, estétől reggelig felügyelte és gondozta a kilencven éves embert.

A rokkantnyugdíjas, cukorbeteg, szívritmus-zavarral küszködő Terike kéthetenként hazament faluvégi házába, hazavitte a keresetét, s ahogy a pénzből telt, végezték a belső felújításokat. Így éltette magában, anyjában és fiában a reményt. Szedte a gyógyszereket, hogy megelőzze az infarktust, hogy ne kapjon agyvérzést. Bizott benne, hogy ő is meg a fia is meggyógyul, hogy előbb-utóbb Sándor is képes lesz munkát vállalni. Évek múltak el kimondhatatlan szegénységben, szomorúságban és vergődésben, a hol itt, hol ott fölvelt áthidaló bankkölcsönök és az uzsorakamatok törlesztésével. Ahogy aztán a gyerek kigyógyult szenvedélybetegségéből, hosszú önmegtartóztatás után ahogy megszűnt az anyagtól való fizikai függése, nagy belső erővel fokozatosan kerekedett felül a lelki függőségen is. Hitte az anyja és hitte a fia is, hogy ha elmúlnak a világtól való érthető és érthetetlen félelmek és rettegések, előmerészkedik kis szobájából, fokozatosan visszanyeri önbizalmát, elvesztett személyiségét. S ha már elhiszi, hogy többé nem megvetés és önmegvetés az osztályrésze, akkor barátokra talál a faluban. Így is lett. Olyan emberekre talált, akiket becsülhet, és akik őt is becsülik. Akik felsegítik az elesettet, hogy járni tudjon újra. Dolgozni akart, munkához jutott, és dolgozik is. Hasonlít a többihez és különbözik is tőlük, olyan egyedi példány, amilyen nincs több és nem is lesz e világon.

– Élész, fiam, ez a legfontosabb – biztatta apja a fiát. – Évekig én is munka nélkül voltam. Segélyen tengődtem. Keservesen értem el a nyugdíjas kort, de most már jó. Megtaláltuk az otthonunkat, jól élünk Mariannal. Meglátod, ti is rendbe jöttök.

– Mennem kell, apám – fogta fűrészt a gyerek –, nekünk még sok dolgunk van.

Örültek egymásnak, és úgy váltak el, megnyugodva és bizakodva, mint akiket kicseréltek. Úgy lett, ahogy lennie kellett. Apja is ment a maga útján, a fia is hazatalált. Apja és anyja szülőföldjén találta meg otthonát, házáat és hazáját.

Tartalom

Hazafelé	7
Szegények orgonája	17
Muskátlis szerelem	27
Anyja, a szárnyaszegett madár	40
Összetartozás	45
<i>Amerre a Göncöl mutat</i>	45
<i>Cséplés</i>	49
<i>Szekerezés</i>	52
<i>Kenyérsütés</i>	55
<i>Összetartozás</i>	58
Virágzás közben	61
A „dógzós” ember	67
A munkakereső	73
Mozdonyvirág	85
Baracknyílás	87
A belső kulcs	92
Földönfutók	98
Szabadító angyalok	118
Egyedül a föld szívében	140
Találkozás az erdőn	164

A HÉT KRAJCÁR KÖNYVEI

1993

Móricz Zsigmond: *Hét krajcár*, elbeszélések, reprint

Tamási Lajos: *Hazatérés*, válogatott versek

Benke László: *A kibalt játszótér*, válogatott versek

Varga Domokos: *Kutyafülűek*, novellák –

Varga Domokos György: *És így tovább...*, szociográfia
(Apja és Fia munkája egy kötetben)

1994

Szabó Pál: *Tiszta búza*, válogatott novellák

Kuczka Péter: *Út a folyóhoz*, válogatott versek

1995

Benke László: *Gyalogos riportok*

Gergely Mihály: *Mi, gyalogrendűek*, korkép hetven jegyzetben

Molnár Zoltán: *Veszélyek és meggondolások*, válogatott novellák

1996

Vérrel virágzó 1956, negyven magyar költő versei,
szerkesztette: Benke László

Dékány Kálmán: *Árnyékgyár*, regény

Szeberényi Lehel: *Levelem küldöm inkább országából*, útirajz

Komoróczy Emőke: *Arcal a földön a huszadik század*,
tanulmányok

1997

Varga Domokos: *Tisztelt család -om, -od, -ja*, pedagógiai esszé

Dékány Kálmán: *A szerelem tornácán*, elbeszélések

Dékány Kálmán: *Diákvér*, *Az úrilány lovagja*, két kisregény

Somogyi Imre: *Kert-Magyarország felé*, szociográfia

Karácsony Sándor: *A cinikus Mikszáth*, esszé

Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülők könyve,
szerkesztette: Varga Domokos

1998

Kuczka Péter: *Határvidék*, tanulmányok

Harc és játszma: *a Nagy Lajos Társaság antológiája*,

szerkesztette: Szerdahelyi István

Szabadság és balál 1848-49. *Szem- és fültanúk híradásai*,

szerkesztette: Varga Domokos

Piros és fekete, *válogatott versek a reformkortól napjainkig*,

szerkesztette Benke László

Gergely Mihály: *Bruegel varázslatai*, esszé, színes és fekete-fehér képek

Világvégi palota, versek, szerkesztette: Erdélyi Erzsébet és Nobel Iván

Varga Domokos: *Ritkaszerű magyar népmesék*

Molnár Géza: *Hózápor Budán*, válogatott novellák

Kuczka Péter: *Az utolsó kenet*, válogatott novellák

Bárány Tamás: *Kis magyar irodalomtörténet*, válogatott paródiák

Dékány Kálmán: *Toronykiáltás*, *Edzésben*, két kisregény

Derzsi Sándor emlékkönyv, szerkesztette: Derzsi Ottó és

Varga Domokos

Tóth Endre: *Gyermekkorom krónikája*, emlékezések

1999

Anyanyelv, világnyelv - Bábel, szerkesztette: Gergely Mihály

Varga Domokos: *Ritkaszerű magyar népmesék* 2. kiadás

Dékány Kálmán: *A szív vására*, novellák és színmű

Katkó István: *Tabló babérlevelekből*, portrék

Kopré József: *Móricz Zsigmond „mindenese” voltam*, emlékirat

Varga Domokos: *Nem születünk szülőnek*, pedagógiai esszék

Kuczka Péter: *Seregek Ura*, versek

Kuczka Péter: *A torony*, vers

Dékány Kálmán: *Nőkön innen és túl*, regény

Magvető *A magyar irodalom élő könyve*, szerkesztette: Móricz Zsigmond

2000

Varga Domokos: *Édesanyám sok szép szava*, regény

Bárány Tamás: *Zsibvásár*, versek prózában, félpercesek

KadosaÁrpád: *Károly-laktanyától a Don-kanyarig*, emlékirat

Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülők könyve,

2. átdolgozott kiadás, szerkesztette: Varga Domokos

Ákody Zsuzsanna: *Földanyácska gyermekei*, regény
Dezséry András: *Szabadítsatok meg az emlékeimtől*, emlékirat
Hendi Péter: *Rekviem egy jogászért*, novellák, színművek
Kádár Ferenc: *Levette kezét rólunk a Teremtő*, versek
Benke László: *Sértők és sérültek*, regény

2001

Varga Domokos: *Íróiskola – Törlőforgatás mesterfokon*, esszék
Varga Domokos: *Tisztelt család -om, -od, -ja*, novellafüzér
Gergely Mihály: *Ébredj, emberiség!* röpirat hetven kiáltásban
Gergely Mihály: *Vége a MŰVÉSZETnek? Avagy: miért csiszolták a kőbaltákat?* – esszék
Csontos Gábor: *A boldogság korlátai*, elbeszélések
Siklós László: *Részeg halak*, regény
Benke László: *Halálig szomjazom*, versek – *Székvízvölgye*, mese
Szalay Károly: *Fancsaliságok*, publicisztika
Molnár Géza: *Trombi, a kiselefant*, mese
Nagy Mihály Tibor: *Szomjazó madár*, versek

2002

Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülők könyve,
szerkesztette: Varga Domokos, 3. kiadás
Varga Domokos válogatott művei:
Víg játék – végjáték, búcsúkötet
Kutyafülűek, novellák
Ritkaszerű magyar népmesék
Európa születése, esszé
Herman Ottó, regény
Fiúkfalva, regény
Bárány Tamás: *Államcsíny Paránában*, satírikus regény
Győrfy László: *Pásztázó, magányerőből*, publicisztika
Bistey András: *A képviselő vidékre megy*, novellák
Illés Lajos: *Az Új Írás bőskora*, Irodalmi történetek, emlékezések

2003

Benke László: *És hirtelen leszáll az este*, *Öregek menedéke*, szociográfia
Bokor Levente: *Aranylázálom*, válogatott versek

Szalay Károly: *Fintorgások*, publicisztika
Molnár Géza: *Lángoktól ölelve*, regény
Bárány Tamás: *Rákóczi zászlai*, regény
Gergely Mihály: *A Kozmosz 15. törvénye*, fantasztikus regény
Csongor Rózsa: *A fekete bárászkendő*, novellák
Szöke Kálmán: *Szavak a némasághoz*, válogatott versek
Csák Gyula: *Egy május fejfájásra*, válogatott novellák és kisregény
Varga Domokos: *Ritkaszép magyar népmesék*, 4. kiadás
Varga Domokos: *Nem születünk szülőknek*, pedagógiai eszék
Varga Domokos: *Vígjáték – végjáték*, búcsúkötet, utánnyomás

2004

Varga Domokos: *Kamaszkrónika* – vallomások és tünődések –
Varga Domokos: *Ritkaszép magyar népmesék*, 5. kiadás
Szuly Gyula: *A Krisztinaváros lovagjai*, regény
Nagy István: *Aki lemaradt a hajóról*, válogatott novellák
Gergely Mihály: *Az artista balladája*, a szerző válogatása életművéből
Szalay Károly: *Arcok törött tükrökben*, regényes portrék
Illés Lajos: *Irodalmunkkal Európában*, tanulmányok, emlékezések
Marafkó László: *Kukkoló*, kisregény
Sulyok Katalin-Siklós László: *Macska-életthalálharc*, regény
Tóth Endre: *A világ végén*, válogatott versek

2005

Benke László: *Veszteség*, válogatott versek
Ünnepeink – műsorokra, köszöntőkre készülő könyve,
 3. átdolgozott kiadás, szerkesztette: Varga Domokos
Csanádi Imre: *Hajnali káprázat*, szerkesztette Alföldy Jenő
Tamási Lajos: *Keserves fátyla*, válogatott versek, szerk. Benke László
Monár Géza: *Csúcsok és szakadékok*, önéletrajzi regény
Varga Domokos: *Kamaszkrónika*, vallomások és tünődések
Varga Domokos: *Édesanyám sok szép szava*,
Kis magyar századelő, regény, 2. kiadás
G. Komoróczy Emőke: *A szellemi nevelés fórumai*, alcím: *Kassák Lajos*,
Tamási Lajos, Kárpáti Kamil körei, tanulmányok
Borbély László: *A lámdzsa longinusa*, *Az utca napos oldalán*, két kisregény
Csontos Gábor: *A Hortobágy szélén*, *Nádudvari beszélgetések*

2006

- Vargha Gyula:** *A végtelen felé*, válogatott versek és fordítások, szerkesztette Mészöly Dezső
Konczek József: *A tájjal maradtam*, versek
Iszlai Zoltán: *A leányzó fekvése*, novellák
Ferdinandy György: *Chica – trópusi lány* – szociográfia
Alföldy Jenő: *Templomépítők*, tanulmányok, kritikák
Gombár Endre: *Hangyaháború*, ifjúsági regény
Vérrel virágzó 1956 – ötven magyar költő versei – második, bővített kiadás, szerkesztette: Benke László

2007

- Gergely Mihály:** *Hatalomvágy- balálveszély*, naplórészletek, versek
Baán Tibor: *Papírmózi*, válogatott versek
Gáll István: *A napimádó*, regény
Marafkó László: *Litera-túra*, cikkek, tárcák, interjúk
Benke József: *Az ó- és középkor egyetemei*, művelődéstörténet

2008

- Konczek József:** *Formáért sóvárgó*, versek
Kiss Dénes: *Hódottság*, versek
Baán Tibor: *Fékezett habzás* – jegyzetek és kommentárok –
Borbély László: *Üzenet a ringből*, novellák
Illés Lajos: *Az író magántörténelme*, emlékezések, krétarajzok
Verzár Éva: *Mire megvirrad*, mai székely balladák
Radványi Ervin: *A meztelen maja*, regény

A kötetek megrendelhetők a 06-20-574-05-45-ös telefonszámon,
a Hét Krajcár Kiadó címen,
levélben és személyesen:
Benke László, Magyar Írószövetség 1062 Budapest, Bajza u. 18.,
e-mailen: hetkrajcar@t-online.hu
honlapunkon: www.hetkrajcar.hu

Benke László egyszerre lírai és drámai tulajdonságokat mutató regénye három generáció életébe és sorsába enged bepillantást. Az emlékmozaiok egymáshoz illesztésével megírt mű történéseit a főhős, Magyar János szemszögéből vetíti eléink az író. E sűrű életanyagot hömpölyögtető regény a Magyar család összefogásának és széthullásának drámáját érzékelteti. Hősrünk fokozatosan perli vissza az emberhez méltó élet és sors esélyét. Életkudarcaiban, közel a drámai megsemmisüléshez újra és újra megmenti az a rejtett gyökérzet, amely szeretett szülőföldjéhez és a hazához kapcsolja. Megmenti a politika felszínén még alig látszó, ám a mélyben már érzékelhető nemzedéki összefogás eszméje.

Baán Tibor

Az *Ottthonkereső* arra döbbsenti rá olvasóját, hogy a szeretet-hiányos lét elszorvasztja az ember belső erőit, megbénítja cselekvő-képességét, fölbomlasztja közösségi kötelékeit – így a társadalom fokozatosan atomjaira hull, és a mindenki mindenki ellen (nem pedig a „mindenki mindenkiért!”) törvényszerűsége emelkedik érvényre. Az író maga is, mint regényének hőse, csak időszödvén, tapasztalatokkal egyre gazdagodva ismerte fel, hogy csakis az egymás iránti figyelem, egymás kölcsönös segítése, a lelki gátak tudatos lebontása biztosíthatja a konszenzust (akár egyes személyek, csoportok, akár pártok között). Ha ez hiányzik, akkor a „sátáni” elvek (gyűlölet, békétlenség, boldogtalanság) lesznek úrrá. E felismerés készteti arra, hogy a rendszerváltás eltorzult folyamatában újrafogalmazza élményeit, tapasztalatait, s felmutassa hőse útját – küzdelmein – csalódásain át – a benső békeesség elnyeréséig, a hazatalálásig.

G. Komoróczy Emőke

